

T.C.

YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

ZITLIK OLGUSU VE BAĞLAM (SEBE' SURESİ) ÖRNEĞİ

ZEKERİYE BALCI

YÜKSEK LİSANS

Danışman: Doç. Dr. Gülhan TÜRK

NİSAN – 2024

YOZGAT

T.C.
YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

ZITLIK OLGUSU VE BAĞLAM (SEBE' SURESİ) ÖRNEĞİ

ZEKERİYE BALCI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Doç. Dr. Gülhan TÜRK

NİSAN – 2024

YOZGAT

YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
LİSANSÜSTÜ TEZ ONAY FORMU

T.C.

YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Enstitümüzün Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Zekeriye BALCI'nın hazırladığı “**Zıtlık Olgusu Ve Bağlam (Sebe’ Suresi) Örneği**” başlıklı tezi ile ilgili tez savunma sınavı, Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri gereğince 22/04/2024 pazartesi günü saat 12:30'da yapılmış, tezin onayına oy birliği ile karar verilmiştir.

Başkan :Doç. Dr. Gülhan TÜRK

Jüri Üyesi : Dr. Edibe BOYRAZ

Jüri Üyesi :Doç. Dr. Gürkan DAĞBAŞI

ONAY:

Bu tezin kabulü, Enstitü Yönetim Kurulu'nun/...../..... tarih ve sayılı Enstitü Yönetim Kurulu Kararı ile onaylanmıştır.

...../...../.....

Prof. Dr. ÜMİT BUDAK

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

TEZ BEYANI

Tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, tezin içerdiği yenilik ve sonuçların başka bir yerden alınmadığını, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan eder, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

ZEKERİYE BALCI

22/04/2024

ÖN SÖZ

Dil, geçmişten günümüze ve geleceğe duygu ve düşüncelerimizi, birikimlerimizi aktarmamızı sağlayan en önemli unsurdur. Bu nedenle dil üzerinde sürekli çalışmalar yapılmış ve yapılmaya devam etmektedir.

Arapça; diller tarihi açısından köklü bir geçmişe sahip olan en önemli dillerdendir. Bu önemini, Kur'an'ın Arapça olarak indirilmesi ile daha da artırmış ve geliştirmiştir. Bu sebeple Kur'an dil bilimciler tarafından sadece dinin emir ve yasaklarını, kaide ve kurallarını, toplumsal ilişkilerini belirleyen bir kurallar manzumesi olmamış, aynı zamanda kullandığı üslup ve edebi sanatlar açısından da dilin gelişmesine ve zenginleşmesine çok büyük katkılar sağlamıştır. Kur'an'ın içermiş olduğu edebi sanatlar dil bilimciler tarafından her yönüyle araştırma konusu olmuştur.

Bu konulardan biri de *el-Eddād* ve *et-Te-dād* kavramlarıdır. Türkçe karşılığı zıtlık ve karşıtlık olan bu kavramlar dil bilgisi açısından birçok araştırmanın konusu olmuştur. Ancak "Kur'an'ın zıtlık olgusu ve bunun bağlam yönünden incelenmesi" konusunun gerektiği kadar araştırılmadığı görülmektedir. Bu sebeple bu çalışmamızda *el-Eddād* ve *Te-dād* kavramlarına kısaca değinilmiştir. Daha sonra iki kavram arasındaki anlam farklılıkları ve bağlam açısından değerlendirilmesinin Kur'an'ın anlaşılmasına katkı sağlayacağına inanarak böyle bir çalışma yapmanın faydalı olacağı kanaatine varılmıştır. Kur'an'ın tamamını ele almak mümkün olmadığından konumuzun çerçevesini daraltarak sadece Sebe' suresi özelinde bir incelemede bulunmaya karar verilmiştir.

Bu tezin tamamlanmasında başta kıymetli ailem olmak üzere, büyük bir sabır ve azim göstererek hiçbir zaman yardımlarını esirgemeyen Doç. Dr. Gülhan TÜRK' hocama teşekkürü bir borç bilirim.

Zekeriye Balcı

22/04/2024

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ZITLIK OLGUSU VE BAĞLAM (SEBE' SURESİ) ÖRNEĞİ

ZEKERİYE BALCI

YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

TEZ DANIŞMANI: DOÇ.DR. GÜLHAN TÜRK

Zıtlık olgusu ve bağlam başlıklı bu çalışmamızda zıtlık olgusu Kur'an çerçevesinde incelenmiştir. Bu çalışma iki ana başlıkta ele alınmıştır.

Çalışmanın teorik kısmını oluşturan ilk bölümde başlıklar halinde zıtlık olgusunun tanımı, klasik Arap dil bilimcilerinin konu ile ilgili görüşleri, kabul ve red açısından *eddād* ve *eddād* türleri ele alınmıştır. Daha sonra *tedād* kavramı ile ilgili modern dilbilimcilerde zıtlık, anlambilimde zıtlık, modern edebiyatta zıtlık, felsefede zıtlık, tasavvufta zıtlık, dilbilimde zıtlık ve zıtlık özellikleri gibi başlıklar altında incelenmiş konu ile ilgili görüşlere yer verilmiştir. Devamında bağlam ile ilgili genel olarak sözlük anlamı ve terim anlamına yer verildikten sonra bağlamın anlam açısından önemi, Kur'an bağlam ilişkisi ile bilgilere yer verilmiştir.

Çalışmanın uygulama kısmını oluşturan ikinci bölümdeyse Sebe' Suresi hakkında genel bilgilere yer verdikten sonra, surede geçen *eddād* ve *tedād* olan kelimeler tespit edilerek ayetlere katmış oldukları anlamlar üzerinde ayrıntılı olarak durulmuştur. Daha sonra bu kelimelerin bağlamla olan ilişkilerine değinilmiştir. Şirk, kapsamlılık, zaman, adalet, iman ve inanç, pişmanlık, rızık, ibadet, doğru ve yanlış olarak tespit edilen bağlamlar üzerinde durularak ayetlere katmış oldukları anlamlar açıklanmaya çalışılmıştır.

Surenin tamamında toplam 13 bağlam tespit edilmiştir. Bunlar sırasıyla şirk bağlamı, pişmanlık bağlamı, mükâfat ve karşılık bağlamı, kapsamlılık bağlamı, genişlik ve büyüklük bağlamı, zaman bağlamı, adalet bağlamı, iman ve inanç bağlamı, pişmanlık bağlamı, rızık bağlamı, ibadet bağlamı, doğru ve yanlış bağlamıdır. Ve ayetlerin anlaşılması konusunda sağlamış oldukları anlam farklılıklarının neler olduğu aktarılmaya çalışılmıştır.

2024, v + 64 Sayfa

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belagati, Eddād, Tezat, Bağlam, Sebe' Suresi

ABSTRACT

MASTER THESIS

THE PHENOMENON OF ANTONOMY AND CONTEXT (SURAH SABA) AS AN EXAMPLE

ZEKERİYE BALCI

YOZGAT BOZOK UNIVERSITY

SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

DEPARTMENT OF BASIC İSLAMİC SCIENCES

SUPERVISOR: ASSOC. PROF. DR. GÜLHAN TÜRK

In our study titled "The Phenomenon of Antonymy and Context" the phenomenon of contrast has been examined within the framework of the Qur'an. This study has been approached under two main headings.

In the first part of the study, which constitutes the theoretical part, the definition of the phenomenon of antonymy is presented in headings, along with the views of classical Arabic linguists on the subject, considering acceptance and rejection in terms of *el-Eḍḍād* and its types. Subsequently, opinions related to the concept of *et-Teḍād* in modern linguistics, antonymy in semantics, antonymy in modern literature, Antonymy in philosophy, contrast in Sufism, contrast in linguistics, and characteristics of contrast have been discussed under titles. Furthermore, The study focusing on context in terms of meaning and the relationship between context and the Qur'an have been elaborated.

In the second part of the study gives general information about the Surah of Saba (Sheba), the words of contrast and *et- Teḍād* mentioned in the Surah are identified, and detailed discussions are made on the meanings they contribute to the verses. Then, the relationships of these words with the context are discussed.

2024, vi + 64 Pages

Keywords: Arabic Language and Rhetoric, al-Eḍḍād, et-Teḍād, Context, Surah Saba

İÇİNDEKİLER

Sayfa

TEZ ONAY SAYFASI	ii
TEZ BEYANI.....	iv
ÖN SÖZ	iv
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR.....	xi
TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ	xii
1.GİRİŞ.....	1
1.1. Araştırmanın Problemi	1
1.2. Araştırmanın Amacı	1
1.3. Araştırmanın Yöntemi.....	2
1.4. Sınırlılıklar ve Kapsam.....	2
2. ZITLIK OLGUSU VE BAĞLAM.....	3
2.1. Zıtlık Olgusu ve Tanımı	3
2.1.1. Sözlük Anlamı	3
2.1.2. Terim Anlamı	3
2.1.3. Klasik Arap Dilcilerde <i>Zıtlık</i> Terimi	3
2.2. <i>el-Eḏḏād</i> الأضداد	3
2.2.1. <i>El-Eḏḏād</i> الأضداد Olgusunu Savunanlar Ve Reddedenler	4
2.2.2. <i>el-Eḏḏād</i> الأضداد Olgusunu Kabul edenler ve Delilleri	4
2.2.3. <i>el-Eḏḏād</i> olgusunu Kabul Edenlerin Şartları:	5
2.2.4. <i>El-Eḏḏād Olgusunu</i> Reddedenler ve Delilleri	8
2.2.5. <i>El-Eḏḏād</i> Türleri.....	9

2.3.et-Teḏād.....	10
2.3.1.Modern Batı Dil bilimcilerin de Zıtlık Olgusuna Genel Bir Bakış	12
2.3.2. Zıtlık Özellikleri	17
2.4.Bağlam Tanımı.....	17
2.4.1. Bağlam Sözlük Anlamı:	17
2.4.2. Bağlam Terim Anlamı:.....	18
2.4.3. Bağlamın Anlam Açısından Önemi.....	18
2.4.4. Kur'an Bağlam İlişkisi	19
3. SEBE' SÛRESİ VE ZITLIK BAĞLAMLARI.....	21
3.1. Sebe' Sûresi Genel Tanımı.....	21
3.1.1. İsmi	21
3.1.2. İniş Yeri	21
3.1.3. Ayetleri ve Nüzûl Sırası	22
3.1.4. Nüzûl Tertibi ve Sebebi.....	22
3.1.5. Sebe' Sûresinin ana konuları	22
3.2. Sebe' Sûresinde <i>el-Eḏḏad</i> الأضداد ve Bağlamları.....	23
3.2.1. Şirk Bağlamı:.....	23
3.2.2. Azâb Bağlamı Veya Pişmanlık Bağlamı:	24
3.2.3. Mükafaat Ve Karşılık Bağlamı:.....	26
3.3. Zıtlık <i>et-Teḏad</i> التضاد Bağlamları.....	27
3.3.1. Kapsamlılık Bağlamı	27
3.3.2. Genişlik ve Büyüklük Bağlamında Zıtlık.....	34
3.3.3. Zaman Bağlamında Zıtlık.....	36
3.3.4. Adalet Bağlamında Zıtlık	41
3.3.5. İman ve İnanç Bağlamında Zıtlık	42
3.3.6. Pişmanlık Bağlamında Zıtlık	47
3.3.7. Rızık Bağlamında Zıtlık	50

3.3.8. İbadet Bağlamında Zıtlık.....	52
3.3.9. Doğru Ve Yanlış Bağlamında Zıtlık.....	54
SONUÇ.....	58
KAYNAKLAR.....	60

TABLolar LİSTESİ

<u>Tablo</u>	<u>Sayfa</u>
Tablo 1.1. Sebe' suresinde geçen <i>Eddad</i> kelimeler.	23
Tablo 2.1. Sebe' suresi kapsamlılık bağlamında kullanılan kelimeler.....	27
Tablo 2.2. Sebe' suresi genişlik ve büyüklük bağlamında kullanılan kelimeler.....	34
Tablo 2.3. Sebe' suresi zaman bağlamında kullanılan kelimeler.....	36
Tablo 2.4. Sebe' suresi adalet bağlamında kullanılan kelimeler.....	41
Tablo 2.5. Sebe' suresi iman ve inanç bağlamında kullanılan kelimeler.....	42
Tablo 2.6. Sebe' suresi pişmanlık bağlamında kullanılan kelimeler.	47
Tablo 2.7. Sebe' suresi rızık bağlamında kullanılan kelimeler.....	50
Tablo 2.8. Sebe' suresi ibadet bağlamında kullanılan kelimeler.	52
Tablo 2.9. Sebe' suresi doğru ve yanlış bağlamında kullanılan kelimeler.....	54

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış simgeler ve kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
BKZ	: Bakınız
BL.	: Bölümlendirme
ÇEV.	: Çeviren
DİA.	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
H.	: Hicri
İNC.	: İnceleme
Ö.	: Ölüm tarihi
S.	: Sayfa
TAH.	: Tahkik
TAS.	: Tashih
TRC.	: Tercüme
VB.	: ve benzeri
VD.	: ve diğerleri
YS.	: basım yeri yok
ŞRH.	: Şerh
SY.	: Sayı
X	: zıtlık İşareti
[]	: Arapça kelimelerin kökenin işareti

TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ

ا	ā
ب	b
ت	t
ث	th
ج	c
چ	ç
ح	h
خ	ḫ
د	d
ذ	ḏ
ر	r
ز	z
س	s
ش	ş
ص	ṣ
ط	ṭ
ظ	ṭh
ع	ʿ
غ	ġ
ف	f
ق	q
ك	k
ل	l

م	m
ن	n
ه	h
و	w
و	ū

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Problemi

Arapça dil özellikleri itibariyle incelendiğinde kelimeler arasında birçok dil anlam olayının bulunduğu görülmektedir. Örneğin: eş anlamlılık, müşterik lafızlar ve zıt anlamlılıktır. Arapça'da dil anlam olaylarından biri olan *el-Eḏḏād* ve *et-Teḏād* terimleri klasik ve modern dil bilimciler tarafından farklı şekillerde tarif edilmiştir.

Arap dil bilimcileri; *el-Eḏḏād* الأضداد ve *et-Teḏād* التضاد gibi terimleri oldukça karışık kullanılmışlardır. Bir tanım için birçok terim vermişlerdir. Onların tek bir kavram üzerine ittifak ettiği görülmemiştir. Bundan dolayı, klasik Arap dil bilimcileri tarafından zıtlık olgusunu anlamak zor olmuştur.

Zıtlık olgusu: anlamı zihne çağrıştıran en açık şeylerdendir. Bir kelimenin, aralarında münasebet bulunan iki anlamı ifade etmesi uygun ise, birbirine zıt iki anlamı ifade etmesi çok daha uygundur. Çünkü iki anlamdan birinin zihinde uyandırılması genellikle diğerinin çağrılmasını gerektirmektedir. Bu da bizlere Arapça da zıtlık olgusunun anlamlar arası bir ilişki türü olduğunu göstermektedir. Lafızların delalet ettiği manaları doğru bir şekilde tespit etme ve Kur'an'ın doğru anlaşılması konusunda önemli bir yeri olan *el-Eḏḏād* الأضداد ve *et-Teḏād* التضاد terimleri, Türkçe'de de bir dil bilgisi konusu olarak birçok farklı şekilde incelenmiştir. Ancak; Kur'an'da zıtlık olgusunun gerektiği kadar incelenmediği görülmüştür. Bu çalışma Türkiye'de bir ilk olarak konuya ışık tutmaktadır. Ayrıca, hem Arapça da hem de Türkçe de *el-Eḏḏād* الأضداد ve *et-Teḏād* التضاد terimlerinin kullanışlarını sınırlandırmıştır. *el-Eḏḏād* الأضداد ve *et-Teḏād*'tan التضاد olan terimlerin ayet içerisindeki bağlamlarını tespit ederek ayetin doğru anlaşılmasına katkı sağlamaktadır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı bu sorulara cevap vermeye odaklanmaktadır.

1. *El-Eḏḏād* ve *et-Teḏād* terimleri hangi anlamlarda kullanılmakta ve arasındaki farklılıklar nedir?
2. *Klasik Arap dil bilimcileri, zıtlık konusunu nasıl ele almışlardır?*
3. Modern dil bilimcileri, zıtlık olgusu ile ilgili neler söylemişlerdir?
4. Farklı disiplinlerde zıtlık olgusu ne ifade etmektedir?

5. Sebe' suresinde zıtlık olgusu *el-Eḏḏād* ve *et-Teḏād* terimlerin kapsamında hangi kelimeleri içermektedir? Bu kelimeler hangi bağlamda kullanılmaktadır?

1.3. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmamızda analitik ve tanımlayıcı yöntem kullanılarak *el-Eḏḏād* ve *et-Teḏād* sözlük ve terim anlamları üzerinde durulmaktadır. Öncelikle konu ile ilgili literatür ve saha incelemesi yapılarak gerekli olan kaynaklar derlenmiştir. Elde edilen kaynaklar değerlendirilmiş ve bunun sonucunda ulaşılan bilgiler ışığında *el-Eḏḏād* ve *et-Teḏād* kavramlarının genel tanımlarının yanı sıra bu konudaki görüşlere yer verilmiştir. Çalışmamız iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm *el-Eḏḏād*' ve *et-Teḏād* terimleri üzerinde durulmuş ve bu kavramların sözlük ve terim anlamları ele alınmıştır. Daha sonra Klasik Arap dil bilimcileri ve Modern dil bilimcileri zıtlık konusu ile ilgili düşüncelerine yer verilmiştir. Birinci bölümünün ikinci kısmında bağlam teorisine yer verilmiş bağlam anlam ilişkisi, bağlam kur'an ilişkisi hakkında kısa bilgi verilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde ise; Sebe' suresi hakkında genel bilgilere yer verildikten sonra *el-Eḏḏād* ve *et-Teḏād* içeren kelimeler dil ve bağlam bakımından incelenmektedir. Sebe' suresinde tespit edilen kelimeler ve geçtiği ayetler tablo olarak sunulmuş ve daha sonra buldukları bağlam içerisinde ayetlere katmış oldukları anlam farklılıklarının incelemesi yapılmıştır.

Çalışmanın en sonunda ise bir sonuç ve bibliyografya yer almaktadır.

Bu çalışmanın sözlük olarak "Lisânü'l-Arap" sözlüğü tefsirde ise Zemahşerî'nin "el-Keşşâf'ı" ve İbn Âşûr'un "et-Tahrîr ve't-Tenvîr'i" ana kaynak olarak kullanılmıştır.

1.4. Sınırlılıklar ve Kapsam

Bu çalışmanın kapsamı, bir dil anlam olayı olan *el-Eḏḏād*' ve *et-Teḏād* terimlerini incelenmesi ve aralarında bulunan anlama farklılıkları üzerine durulmaktadır. Bu terimlerin, örneği Seb' suresinin üzerinde incelenmektedir.

2. ZITLIK OLGUSU VE BAĞLAM

2.1. Zıtlık Olgusu ve Tanımı

2.1.1. Sözlük Anlamı

Türkçe’de zıtlık kelimesi zıt isminden türemiş Arapça kökenli bir kelimedir. Türkçe’de bu kelime, zıt ve tezat sözcükleri ile adlandırılmaktadır. İngilizce’de *contrast*, *contradiction* ve *oppositions* gibi kelimeler kullanılmaktadır. Klasik Arap sözlüklerinde; *zıtlık*, *zıdd* ضِدٌّ [ض-د-د] kökünden türemiştir. Çoğulu ise; الأضداد’tır. Bir şeyin zıddı, tersi, aksi anlamına gelmektedir. Örneğin; beyazın zıddı siyah, hayatın zıddı ölüm, gündüzün zıddı gece gibidir.¹

2.1.2. Terim Anlamı

Zıtlık bir terim olarak birbirine zıt anlam taşıyan sözcüklerdir. Bu anlama gelen zıtlık terimi, Arapçada *el-Teḏād* التضاد, Türkçede zıt anlamlılık veya karşıt anlamlılık, zıtlık, İngilizcede ise *antonymy* sözcükleri ile ifade edilmektedir. Klasik Arap dilcilerin ve Modern Arap dilcilerin zıtlık terimi ile ilgili farklı görüşlere sahip olduğu görülmektedir.

2.1.3. Klasik Arap Dilcilerde *Zıtlık* Terimi

Klasik Arap dilciler zıtlık olgusu konusunda iki türe odaklanmışlar. Birincisi: *el-Eḏḏād* الأضداد “İki zıt anlam taşıyan bir kelimedir”. İkincisi ise, *et-Teḏād* التضاد birbirine zıt anlamlı çift kelimelerdir.

2.2. *El-Eḏḏād* الأضداد

Arap dilciler iki zıt anlam taşıyan bir kelimeyi الأضداد *el-Eḏḏād* başlığının altında incelemişlerdir.²

Klasik Arap dilbilimcilerin, الأضداد *el-Eḏḏād* terim anlamını genel olarak şu şekilde tanımladıkları görülmektedir:

El-Eḏḏād الأضداد olgusu ile ilgili müstakil bir eser kaleme alan ilk klasik Arap dilbilimcisi Kūṭrubtur (ö.206/821). Ona göre; الأضداد *el-Eḏḏād* kelimenin eşit, anlamının farklı olduğu sözcüklerdir. Ayrıca, bir sözcük iki veya birden çok anlama işaret ettiğini ifade etmiştir. Ona göre, bir şeye ve onun zıddına işaret eden sözcükler de aynı şekilde olduğunu dile

¹ Cemāl’-d-Dīn Muḥammed b. Mukrem İbn-i Manzūr, *Lisānu’l-‘Arab* nşr. Abdullah Ali el-Kebîr (Beyrut: Dār Şāder, 1993), 3/263.

² Bu konu, ilerideki sayfalarda ele alınacaktır.

getirmiştir.” Şeklinde tanımını yaptığı ve الأضداد *el-Eḏḏād*’ı; *müşterek-i Lafzi* “eşadlılık” kategorisinde değerlendirdiği görülmektedir³.

İbn-i Fāris (ö.395/1004); الأضداد *el-Eḏḏād* “Bir tek isme iki mana vermenin Araplara has bir olgu olduğunu ifade etmektedir.

Bu zıt olgusu ile ilgili örnekler⁴:

-*cewn* (جَوْن) kelimesi hem “siyah” hem de “beyaz” manasına gelir⁵.

-*nāhil* (نَاهِل) kelimesi; “susuz kalan” ve “suya kanan” manalarında geçmektedir⁶,

-*sudfe* (سُدْفَة) kelimesinin de “karanlık” ve “aydınlık” manalarında kullanılmaktadır⁷.

2.2.1. *El-Eḏḏād* الأضداد Olgusunu Savunanlar Ve Reddedenler

Klasik Arap dilbilimcileri arasında *el-Eḏḏād* olgusu tartışma konusu olmuştur. Bu konuda âlimler *el-Eḏḏād* olgusunu kabul edenler ve reddedenler olmak üzere iki guruba ayrılmışlardır.

2.2.2. *El-Eḏḏād* الأضداد Olgusunu Kabul Edenler Ve Delilleri

İbnu’l-Enbārī (ö.328/940) lehçeleri ve anlam genişlemesini *el-Eḏḏād*’ın oluşma nedenlerinden göstermiş ve karşı çıkanların “Bir lafız iki anlama gelirse, muhatap konuşan birinin ne söylemek istediğini idrak edemez” şeklindeki iddialarına; “Arapların kelimeleri birbirini ifade edici şeklidir ve ondan önceki-sonrası arasında bir anlam kayması yoktur. Söylenilen kelime, sadece kelimelerin tamamlanmasıyla ortaya çıkabilir. Bundan dolayı bir kelimenin iki anlama gelmesi gayet normaldir” şeklinde cevap vererek *el-Eḏḏād*’ın الأضداد varlığını dillendirmiştir.⁸

Ebū ‘Alī el-Fārisī (ö.377 / 987), *el-Eḏḏād*’ı kabul etmeyenlere karşı hem işitme hem de kıyas yöntemini kullanarak delil göstermiş ve “kelimelerin birbirinden farklı olup anlamların özdeş olması, anlam genişlemesi nedeniyledir. Kelimelerin aynı olup

³ Ebū ‘Alī Muḥammed b. el-Musteniḥ Kūṭrub, *Kitābu’l-eḏḏād*, thk. Ḥannā Ḥaddād (Riyad: Dāru’l-‘Ulūm, 1984), 70; Ebū Bekir Muḥammed b. Kāsım İbnu’l-Enbārī, *Kitābu’l-eḏḏād*, thk. Muḥammed Ebu’l-Faḏl İbrāhīm (Beyrut: el-Mektebetu’l-‘Asriyye, 1987), 117; İbnu’l-Enbārī, *Kitābu’l-eḏḏād*, 1; İbn-i Manzūr, *Lisānu’l-‘Arab*, 3/263.

⁴ Bu konu ile ilgili ilerdeki sayfalarda açıklama yapılacaktır.

⁵ İbnu’l-Enbārī, *Kitābu’l-eḏḏād*, 72.

⁶ Muḥammed Āl Yāsīn, *el-Eḏḏād fi’l-luḡeti’l-‘Arabiyye* (Bağdat: el-Me’āref, 1974), 12; ‘Umar, Aḥmed Muḥtār, *‘İlmu’ d-delāle* (Kahire: ‘Ālemu’l-Kutub, 1998), 204.

⁷ Yāsīn, *el-Eḏḏād fi’l-luḡeti’l-‘Arabiyye*, 12; ‘Umar, *‘İlmu’ d-delāle*, 204.

⁸ İbnu’l-Enbārī, *Kitābu’l-eḏḏād*, 116-117.

anlamların farklı olması ise, ait olma itibariyle değil, lehçeler ya da her sözcüğün önce bir anlamda kullanılıp daha sonra mecâzi anlamda kullanılması ve asıl anlamının yerini alması ile meydana geldiğini savunmuştur⁹.

İbn-i Fâris (ö. 395 /1004), Arapların bir ad'a anlamlar vermesi, örneğin الجون sözcüğünü “siyah” anlamının yanı sıra “beyaz” anlamında da kullanmaları onların geleneklerinden olduğunu ifade etmektedir¹⁰. Bu da onun nakle itimat ettiğini ve *el-Eddād* inkârı mümkün olmayan terâdüf ve müşterek lafız gibi dil olaylarından kabul ettiği anlamına gelmektedir. Açıklamak gerekirse eğer Araplardan terâdüfü rivayet etmemiz doğru ise neden *el-Eddād*'ı rivayet etmemiz yanlış olsun, onları doğru kabul etmemiz gerekiyorsa bütün rivayetlerini kabul etmemiz gerekir; yalanlamamız gerekiyorsa bütün rivayetleri yalanlamamız gerekir. İşimize geleni rivayet edip gelmeyi yalanlamanın mantık dışı olduğunu dile getirmiştir. Bunun yanı sıra *el-Eddād*'ın varlığını akli ve mantıki şekilde ifade ederek savunmuştur.¹¹

Es-Suyûfî (ö.911/1505) *el-Eddād*'ı ortak lafızlar içinde değerlendirerek *el-Eddād* ile ilgili görüşünü belirtmiş ve diğer dil bilimcilerin *el-Eddād* konusundaki düşüncelerini de kitabında sıralamıştır.¹²

Klasik Arap dilbilimcilerin, bir kelimenin *el-Eddād* tan sayılabilmesi için birtakım şartlar ileri sürdükleri görülmektedir. Bu şartları taşımayan kelimeleri *el-Eddād* olgusundan kabul etmemişlerdir.¹³

2.2.3. *El-Eddād* olgusunu Kabul Edenlerin Şartları:

İki zıt anlamın da aynı dilde olması gerekmektedir: örneğin: Toplanma ve ayrılık anlamına gelen الشعب *eş-şab* “ulus, toplum” kelimesi bir kabilenin dilinde الافتراق *el-iftirâk* “ayrılık” anlamına gelirken diğer bir kabilenin dilinde الاجتماع *el-ictimâ* “toplanma” anlamına gelmektedir. Bu iki birbirine zıt olan mana farklı dillerde olduğu için الشعب kelimesini zıt olmaktan çıkarmaktadır.

⁹ Bekir es-Seyyid Yakûb, *Nuşûş fî fikhi'l-Luġeti'l-'Arabiyye* (Beyrut: Dâru'n-Nahdati'l-'Arabiyye, 1970), 2/112-115.

¹⁰ Ahmed Ebû Huseyn İbn-i Fâris, *eş-Şâhibî fî fikhi'l-luġe ve suneni'l-'Arab fî kelamihâ*, thk. Ahmed Sakr (Kahire: Mektebetu 'İsâ'l-Bâbî el-Helebî, ts.), 328; Fadime Kavak, “Arap Dilinde Ezdâd Olgusu”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21/2 (2012), 129.

¹¹ Yâsîn, *el-Eddâdfi'l-Luġeti'l-'Arabiyye*, 254.

¹² Celâlu'd-Dîn 'Abdu'r-Rahmân Suyûfî, *el-Müzhir fî 'ulûmi'l-luġe* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1998),1/387-396.

¹³ ez-Zehrâ' Munâ, *Zâhiretu't-tedâd fî luġati'd-dâd we etheruha fî tefsiri'l-Ķur'ani'l-Kerîm* (Cezayir: Cezayir Üniversitesi, Arap Dili ve Belaġatı Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, 2008), 46; Abdulmuttalip İşıdan - Ahmad Aldyab, “Arap Dilinde Ezdad”, *Uluslararası Bilim Kültür ve Spor Dergisi* 3/12 (Ağustos 2015), 125.

2- Ebu't- Tayyib el-luġawī *el-Eḏḏād* olgusunun şartlarından birinin “lafızda herhangi bir deġişiklik olmaksızın bir kelime de iki zıt anlamın beraber kullanılması” olduğunu ifade etmiştir.

3- *el-Eḏḏād* olarak kabul edilen lafızlar “Arap dil bilimcilerin yanlış telaffuz ettiği kelimelerden veya zıtlığından şüphe duyulan kelimelerden olmaması.

4- *el-Eḏḏād* olarak kullanılan tabirin mecaz veya benzeri bir yolla anlam genişlemesi neticesinde olmaması.

5- Kelimenin kendisinin herhangi bir deġişikliğe uğramadan zıt anlamda kullanılıyor olması.

6- Her iki mânanın da fasih olması, halkın icat ettiği kelimelerden olmaması.

7- İki mânanın da bilinen ve Arapların konuşmalarında kullandığı anlamlardan olması.

8- Zıt olarak kullanılan lafzın tek bir dilde olması, farklı kabilelerin kullandığı kelimelerden olmaması¹⁴. Gibi genel olarak kabul edilen şartlardır.

Modern dilbilimcilere göre ise, bu anlamdaki zıtlık *el-Eḏḏād* olgusu bütün dillerde var olan bir olgudur. Carl Brockelmann'a göre bir kelimenin iki zıt manaya gelmesi olayı asırlardır var olan bir durumdur. İki kelimenin birbirini daraltmadan, engellemeden yan yana bulunması gayet doğaldır der. Latince *altus* kelimesi hem “yüksek” hem de “alçak” anlamında, *sacer* kelimesi hem “mukaddes” hem de “lanetli” anlamında kullanılması buna örnek olarak gösterilebilir. Ancak modern dilbilimciler konuya gereken önemi göstermediğinden konu ile ilgili yapılan çalışmaların birkaç satırdan öteye geçmediği görülmektedir¹⁵.

el-Eḏḏād olgusunu kabul edenler bunun ortaya çıkışı ile ilgili birçok sebep belirtmişlerdir:

el-Eḏḏād dilin ilk var oluşunda itibaren bulunmaları.

Lehçe farklılıkları. Örneğin: *es-sudfe* السدفة kelimesi; Arapların kabilerinden Temīm'e göre “karanlık”, Ḳays kabilesine göre “aydınlık”; anlamında kullanılmıştır¹⁶.

1. Lehçe farklılıkları. Örneğin: *es-sudfe* السدفة kelimesi; Arapların kabilerinden Temīm'e göre “karanlık”, Ḳays kabilesine göre “aydınlık”; anlamında kullanılmıştır¹⁷.

¹⁴ Munâ, *Zāhiretu 't-teḏād fi luġati 'd-dād we etheruha fi tefsiri 'l-Ḳur'ani 'l-Kerīm*, 46-50.

¹⁵ 'Umar, *'İlmu 'd-delāle*, 191.

¹⁶ Yāsīn, *el-Eḏḏād fi 'l-Luġeti 'l-'Arabiyye*, 12; 'Umer, *'İlmu 'd-delāle*, 204.

2. Araplara komşu olan bazı dillerden Arapçaya geçen kelimeler: Örneğin الجُون kelimesinin kökeni Farsça olup aslı كون “renk” kelimesidir. Renk olarak bu durum “beyaz” anlamının yanı sıra “siyah” anlamı da taşımaktadır¹⁸.
3. Sosyal sebepler Etkileşim, karamsarlık, alay etme, nezaket gibi sosyal sebepler. Örneğin: İyimsizlik olarak hastaya acil şifa bulması için *fi'l- 'āfiye* في العافية “afiyettesin” denilmesidir¹⁹.
4. Anlam Genişlemesi. Örneğin: *'es 'es عَسَسَ* fiili aslında gecenin karanlığının azalması anlamında kullanırken aynı zamanda “gecenin gelmesi, ortadan kalkması” anlamında da kullanılmıştır.
5. Mecâz anlamında kullanımlar. Mecâzî kullanımlar çerçevesinde ele alınabilecek bir başka konu da bir şeyin niteliğinin abartılı olarak dile getirilmesidir. Örneğin: Çok keskin bakışı sebebi ile kargaya tek gözlü *e 'wer* عَوْرُ denilmesi buna delil gösterilebilir.
6. Sonuç olarak yukarıda geçen kelimenin bu anlamına delalet eden bir açıklamasını yapan el-Luğewī *e 'wer* عَوْرُ sözcünün gözleri iyi gören kimseler için de yararlandığını hatta karganın keskin bakışlarından çıkarak bu şekilde adlandırıldığını dile getirmektedir. Bu şekilde Arapların sözcüğün anlamlarını çevirerek birbiri yerine kullanmasının onların geleneklerinden olduğunu ifade ederek siyahi birine *ebū'l-Beydā' أبو البيضاء* söylenmesinin de aynı içerikte olduğunu ifade etmiştir²⁰.
7. Benzeril. *el-Eḏḏād*'n oluşum sebeplerinden birisi de fiilin iki anlamı arasındaki benzerliktendir. Örneğin: *se'ele* سأل fiilinin “sormak” anlamının yanında “istemek” anlamına da gelmesi ve iki anlam arasındaki benzerlikten dolayı onun *el-Eḏḏād*'dan kabul edilmesinde etkisi olmuştur.
8. İki farklı kökten meydana gelme. Örneğin: *el-Eḏḏād* arasında iki kökten meydana gelen fiiller de bulunmaktadır. Köklerden biri bir anlama, diğeri farklı anlama gelebilir ve bu anlamlar birbirine karşıt anlamlar ihtiva edebilir. Örneğin: “dağıttı ve topladı” anlamlarına gelen *še'b* شَعَبَ fiili, “dağıttı” anlamında kullanılan شَعَّ ile “topladı” anlamında kullanılan عَبَّ köklerinden oluşmuş ve *el-Eḏḏād*'dan kabul görmüştür.²¹

¹⁷ Yāsīn, *el-Eḏḏād fi'l-Luḡeti'l-'Arabiyye*, 12; 'Umer, *İlmu'd-delāle*, 204.

¹⁸ 'Alī 'Abdu'l-Wāḥid Wāfī, *Fıḫhu'l-luḡe* (Kahire: Dāru Nehḏati, 1972), 196.

¹⁹ İbnu'l-Enbārī, *Kitābu'l-eḏḏād*, 258; 'Al Yāsīn, *el-Eḏḏād fi'l-luḡeti'l-'Arabiyye*, 14.

²⁰ Ebu't-Ṭayyib Abdu'l-wāḥid Ali el-Luḡewī, *Kitābu'l-eḏḏād fi kelāmi'l-'Arab*, thk. İzzet Ḥasen (Dimeşk: Dāru Ṭalās, 1996), 33.

²¹ Yāsīn, *el-Eḏḏād fi'l-luḡeti'l-'Arabiyye*, 15-16.

2.2.4. *El-Eḏḏād Olgusunu Reddedenler Ve Delilleri*

El-Eḏḏād'ı reddedenlerin sayısı kabul edenlere göre azınlıktadır²². *El-Eḏḏād* olgusunu reddedenler üç gruba ayrılmaktadır²³.

Birinci grup Şu'ûbiyye ve sapkınlar: Bunları Araplara karşı kötü niyetli olan ve Arapça da *el-Eḏḏād*'ın bulunmasının onda zorlama ve kapalılığın olduğuna delil olarak görülmektedir.

Bu guruba katılan ve savunanların temel görüşleri şu şekilde ifade edilebilir: “Bir ismin delalet ettiği açıkladığı tek bir mana vardır. Eğer bir lafzın farklı manalara gelen iki anlamı olursa kişi muhatabının hangisini kastettiğini anlayamaz, dolayısıyla bir anlaşmazlık ve kapalılık meydana gelir” diyerek *eddād*'ı reddetmişlerdir.

Aynı zamanda bunların tam olarak kimler oldukları, konuyla alakalı bir kitap, tartışma veya görüşlerinin kaydedildiği herhangi bir kaynak bilinmemektedir. Ayrıca *el-Eḏḏād* olgusuna dair bir bilgi görülmemektedir²⁴.

İkinci grup: Kötü bir niyet olmaksızın *el-Eḏḏād* ile ilgili ilk eser verenler arasından *el-Eḏḏād*'ı kabul etmeyenlerdir.

Bu gruba dâhil olanların temel görüşleri ise şu şekildedir: *el-Eḏḏād*'tan olan bir kelimeyi tevil etme yoluna giderek iki manadan birini tercih etme ve tek bir asla dayandırmanın mümkün olduğu” görüşünü savunmuşlardır.

Bu gurubun başında *İbtālu'l-Eḏḏād* adında bir kitap telif eden İbn-i Durusteweyh gelmektedir. Ona göre “dil bir manayı açıklama yeridir, eğer dilde bir kelimeye iki farklı anlam verme caiz görülürse bu açıklık ortadan kalkar ve kapalılık meydana gelir. Söze kapalılık getirmek doğru ve hikmetli bir iş değildir. Çünkü Dil'in vaz edicisi Allah dilin sahibi ve bilen olup onun kapalılığa sebep olacak kelimeler koyması mümkün değildir. Bu nedenle de dilin kutsiyetini korumak için *Eḏḏād* olgusunu reddetmiştir²⁵.

Üçüncü grup ise: Modern Arap dilbilimciler ve müsteşriklerdir.

Bunlar dilde *el-Eḏḏād* olgusunu kullanmanın mümkün olmadığından dolayı inkâr edenlerdir. Onlara göre; *el-Eḏḏād*'ın ortaya çıkmasını sağlayan ilk toplumların yapısına, psikolojik

²² ‘Umer, *İlmu'd-delāle*, 194.

²³ Yāsīn, *el-Eḏḏād fi'l-Luḡeti'l-'Arabiyye*, 246.

²⁴ Yāsīn, *el-Eḏḏād fi'l-Luḡeti'l-'Arabiyye*, 250.

²⁵ ‘Umar, *İlmu'd-delāle*, 199.

Sebeplerine, lafızların delalet ettiği manaların işlenmesine ve kelimelerin asıllarına ulaşmaya imkân sağlayan modern dil ilimlerinin gelişmesiyle birlikte diğer guruplardan farklı bir yol izleyerek *el-Eḏḏād*'ı inkâr yolunu benimsemişlerdir.

Müsteşrikler ise *el-Eḏḏād*'ı inkâr konusunda farklı görüşler ortaya koymuşlardır.

Bunlardan bazıları *el-Eḏḏād* olgusunun tarihini çok eskilere dayandırmaktadır. Bazıları ise; insan aklının *el-Eḏḏād* olgusu ile ilgili çelişkileri çözemeyeceğini savunmaktadır. Bazıları ise; Arapların *el-Eḏḏād* konusunda çok derin ve geniş bir bakış açısına sahip olduklarını ve eserlerinde *el-Eḏḏād*'a çok fazla yer verdiklerini düşünmektedirler. Bundan dolayı *el-Eḏḏād*'dan olmayan kelimeleri de konuya dâhil ettiklerini ve çıkarılması gerektiğini savunarak *el-Eḏḏād*'ın bir kısmını reddetme yoluna gitmişlerdir.²⁶

2.2.5. *El-Eḏḏād* Türleri

El-Eḏḏād ile ilgili yazılan eski kitaplarda *el-Eḏḏād*'lık türlerinin belirli bir esasa göre düzenlemeye tabi tutulmadığı görülmektedir. Ancak daha sonraki âlimlerden bazıları alfabetik bir ayrıma tabi tutmuşlardır²⁷.

Modern dil bilimciler zıtlık türleri aşağıdaki gibi sıralamışlardır.²⁸

1. Özel isimler: Çıkış yerleri belli olmayan yabancı isimler. Örneğin أيوب “Eyyüp” إسحاق “İshak” يعقوب “Yakup” gibi.
2. İsimlerde zıtlık: Örneğin الزوج kelimesinin hem tekil, hem de ikil olarak kullanılması.
3. Mastarlarda zıtlık: Örneğin بين *beyne* mastarının hem ayrılık, hem de birleşme anlamında kullanılması.
4. *İsm-u fail*, *ism-u meful*, *ism-u tafdil*, *mubaleğa* v.b gibi kelime ve Türevlerde zıtlık: Örneğin المسجور *el-mescūr* kelimesinin hem dolu, hem de boş anlamında kullanılması.
5. Zarflarda zıtlık: Örneğin فوق *fewka* “üzerinde” zarfının hem azim büyük hem de hakir küçük anlamında; وراء *werā'e* “arkası” zarfının hem ön, hem de arka taraf anlamında دون *dūn* zarfının hem az, hemde çok anlamında kullanılması.
6. Zamirlerde zıtlık: Örneğin نحن *neḥnu* zamirinin hem tekil, hem de çoğul anlamında kullanılması.

²⁶ Yāsīn, *el-Eḏḏād fi'l-Luḡeti'l-'Arabiyye*, 265-292.

²⁷ Yāsīn, *el-Eḏḏād fi'l-Luḡeti'l-'Arabiyye*, 114.

²⁸ Yāsīn, *el-Eḏḏād fi'l-Luḡeti'l-'Arabiyye*, 114-115.

7. Fiillerde zıtlık: Örneğin ظن *zanne* fiilinin hem şüphe, hem de yakîn anlamında kullanılması.
8. Harflerde zıtlık: Örneğin لا *lā* harfinin hem ispat, hem de inkâr için kullanılması.

2.3.et-Teḏād

Birbirine zıt anlamlı çift kelimeler için klasik Arap dil bilimciler tarafından farklı kavramlar kullanılmıştır.

1. Klasik Arap sözlükleri hazırlayanlar tarafından özellikle, bu zıtlık türü *naḳīd* نقیض, *ḫilāf* خلاف, *ḍıd* ضد lafızları ile ifade edilip bütün bu lafızlar karışık olarak kullanılmıştır²⁹. *Lisānu'l-'Arab* sözlüğünden örnek olarak: الحرارة ضد البرودة، الحار نقیض البارد، الحر ضد البارد، “sıcaklığın zıddı soğuk, sıcaklığın zıddı soğukluk”tur³⁰. Muncid sözlüğünde de الحر ضد البرد، الحرارة ضد البرودة، الحار نقیض البارد، “sıcaklığın zıddı soğuk, sıcaklığın zıddı soğukluk”tur³¹. Muncid sözlüğünde de الحر ضد عبد وأسیر، والأمة خلاف الحر، “Cariyenin zıddı “*ḫilāf*” خلاف” özgür kadın, özgür adamın zıddı “*ḍıd* ضد” köle veya esir”dir³².

2. Klasik Arap dil bilimcileri bu zıtlığın türünü *el-Eḏḏād* الأضداد başlığının altında işlemişlerdir. Arap dil bilimcilerden el-Çahız (ö. 255/868) *el-Meḫāsın ve'l-eḏḏād* adlı eserinde bir şeyin güzel ve kötü yönlerini zikretmiştir. Ona göre, kötü vasıflar iyi vasıfların zıddıdır. Örneğin: sessizliğin iyi yönlerini dile getirirken kötü yönlerini de kaleme almıştır. Başka kelimeleri de aynı şekilde incelemiştir³³.

3. Bilindiği kadarıyla zıtlığı “*mücāwıretü'l-el-Eḏḏād*” zıtların art arda gelmesi ismi ile terim anlamında ilk olarak ele alan Sa'leb' (ö.291/904) onu “bir şeyle zıddını aynı sözde birleştirmek” diye tanımlamıştır³⁴.

Essecistānī (ö.255/869), *el-Eḏḏād* الأضداد terimi ile ilgili “bir şeyin tersi, hilafı” tanımını yapmıştır³⁵. el-Hemezānī de (ö. 320/939) *el-Elfāz el-Kitābiyye* adlı eserindeki *el-Eḏḏād*

²⁹ Receb İbrahim, 'Abdu'l-Cewād, *Dirāsāt fi'd-delāle we'l-mu'cem* (Kahire: Dār Ğarīb, 2001), 61.

³⁰ İbn-i Manzūr, *Lisānu'l-'Arab*, 5/249-250.

³¹ İbn-i Manzūr, *Lisānu'l-'Arab*, 5/249-250.

³² Şubḫī Ḥammudī, *el-Muncid fi'l-Luġati'l-'Arabiyyeti'l-Mu'āşıra* (Beyrut: Dār'ul-Meşrek, 2000), 45, 267.

³³ Ebu 'Uthmān 'Amr b. Baḫr. Çahız, *el-Meḫāsın ve'l-eḏḏād* (Beyrut: Dār Mektebet Hilāl, ts.), 9.

³⁴ İsmail Durmuş, “Tezat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 28 Ocak 2024).

³⁵ Ebū Ḥatim Sehl b. Muḫammed Sicistānī vd., *Theḷāthetu kutub fi'l-eḏḏād*, nşr. August Haffner (Beyrut: el-Matba'atu'l-Kāthülükıyye li'l-Ābā'i'l-Yesü'ıyyın, 1912), 72.

başlığın altında, (mutluluk- Hüzün, zenginlik-fakirlik, övmek- yerme) gibi yaklaşık elli dokuz çift zıt kelimeler zikretmiştir³⁶. Arapça'da *el-Eddād* hakkında; “bir şeyin tersi, hilafi” tanımını yapmıştır³⁷.

İbn-i Dureyd (ö.321/933) “Bir şeyin karşıtı, onun tersidir” söyleyerek, benzemeyeni ve zıt anlamlarını kastetmektedir.³⁸

Ebu't-Ṭayyib el-Luğewī (ö.351/962) ise; “Bir şeyin karşıtı onu olumsuz eden şeydir. Tıpkı gece ve gündüz, ak ve kara, zenginlik ve fakirlik gibi şekilde ifade edilmiştir³⁹.

Klasik Arap dilinin çalışmalarında bu zıtlık türü her ne kadar ele alınsa da büyük bir öneme sahip değildir⁴⁰.

4. Arap Belagat bilimcileri de bu zıt türünü, طباق *tıbaq*, مطابقة *muṭābaqa*, تطابق *teṭābuq*, مقابلة *mukābele*, تكافؤ *tekāfu* başlıkların altında incelemişlerdir⁴¹.

Belagat biliminin bu zıt türünün en yaygın Bedi' sanatlarından طباق *tıbaq*: gerçek veya mecâzi olsun ikisi arasında karşıtlık olan sözcüklerin bir arada ahenk içerisinde bulunmasıdır. Bu zıt sözcükler fiil-fiil, isim-isim, harf-harf, fiil-isim veya fiil – harf, arasında olabilir. Örneğin: Uzun -kısa, ak-kara, şişman-zayıf, büyük-küçük gibi.⁴²

Bazı Arap dil bilimciler, طباق *tıbaq* oluşması için iki anlamın birbirine karşıt olması şartının gerekli olduğunu ifade ederken, diğer dil bilimciler طباق *tıbaq* sanatı, aynı yerde geçen iki anlamın karşıtlık; (kara-ak), (ölüm- hayat); (görmek-görmemek), ilintili; (anne-kız) gibi şeyler nedeni ile birbirlerine karşı olmaları diye tanımlayarak onun içeriğini geniş tutmuşlardır.⁴³

Belâgat bilimciler طباق *tıbaq* ile ilgili şu ayetleri örnek olarak göstermektedir.

”وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ ﴿١٩﴾ وَلَا الظُّلُمَاتُ وَلَا النُّورُ ﴿٢٠﴾ وَلَا الظُّلُّ وَلَا الخُرُورُ ﴿٢١﴾ وَمَا يَسْتَوِي الْأَحْيَاءُ وَلَا الْأَمْوَاتُ إِنَّ اللَّهَ يُسْمِعُ مَنْ يَشَاءُ وَمَا أَنْتَ بِمُسْمِعٍ مَنْ فِي الْقُبُورِ ﴿٢٢﴾“

³⁶ Abdur-Rahmān b. 'Īsā Hemezānī, *el-Elfāz el-kitābiyye*, (Beyrut: el-Ābā'i'l-Yesū' iyyīn, 1911), 296.

³⁷ Sicistānī, *Theḷāthetu kutub fi'l-edḡād*, 72.

³⁸ Ebū Bekir Muḥammed İbn-i Dureyd, *Cemheratu'l-luḡe*, thk. Remzī Munīr Ba'lebekkī (Beyrut: Dāru'l-İlm li'l-Melāyīn, 1987), 1/112.

³⁹ Luḡewī, *Kitābu'l-edḡād fi kelāmi'l-'Arab*, 33.

⁴⁰ 'Umar, *İlmu'd-delāle*, 191.

⁴¹ Munā Suleymān Saḥilī, *et-Tedād fi'n-neḡdi'l-edebī ma' dirāse taṭbiḡiyye min şī'ri Ebī Tammam* (Bengazi: Cāmi'et Ḳār, 1996), 193.

⁴² Hikmet Akdemir, *Belagat Terimleri Ansiklopedisi* (İzmir: Nil Yayınları, 1999), 377; Abdulfettāh Feyyūd Besyūnī, *İlmu'l-bedi* (Kahire: Mu'ssesetu'l-Muḥtār li'n-Neşir, 2008), 135.

⁴³ Akdemir, *Belagat Terimleri Ansiklopedisi*, 377.

“Âmâ ile gören bir değildir. Karanlıklar ile aydınlık eşit değildir. Gölge ile sıcaklık eşit değildir. Diriler ile ölümler de bir olmaz. Allah dilediğine işittirir. Sen mezarda var olanlara dinlettirecek değilsin”⁴⁴

Arap dil bilimcilerinin birçoğu zıtlık, müşterek “kelimelerin aynı, anlamları başka veya iki ya da birden çok anlamı bulunan” kelimelerin farklı bir grubunu oluşturduğunu ifade etmektedir. Ancak, zıtlık ile müşterek kavramlarının arasındaki fark, ortak lafızlı sözcükler fonetik yönden birbirinin aynı olmasına rağmen iki veya birden çok anlama oranlı olarak işaret etmesidir. Örneğin: 1. “göz- delik- pınar- göze- 2. altın 3. ajan. Oysaki *el-Eddâd* birbirinin tersi olmak üzere direkt olarak iki anlama sahiptir⁴⁵.

2.3.1.Modern Batı Dil Bilimcilerin De Zıtlık Olgusuna Genel Bir Bakış

Modern Arap dil çalışmalarında mana bakımından birbirinin zıddı, söyleniş bakımından birbirinden farklı iki kelimeye تضاد *tedâd ismi* verilmektedir⁴⁶. Türkçede bu tanıma *zıtlık*, *tezat* veya *karşıtlık* terimleri kullanılmaktadır. Bu terim, iki görüş, hiss, hayal ile birbirine olan sıfatları ve benzerlikleri bir arada dile getirmek şeklinde ifade edilmiştir.⁴⁷

Modern çalışmalarda her ne kadar tek kelime iki zıt anlam taşıyan kelimeler üzerine dursa da bu konuya gösterilen ilgi çok azdır. Modern dilbilimciler zıtlık ve zıtlık ilişkileri ile ilgili birçok çalışma yapmaktadır.

Burada dikkat edilmesi gereken farklı olma ile zıt olmanın birbirinden farklı olması durumudur. Birbirinden farklı olan her şey, birbirinin zıddı olduğu anlamına gelmez. Örneğin “kuvvetli olma” ve “cehalet” kelimeleri birbirinden farklıdır ama birbirinin zıddı değildir. Çünkü “kuvvetli olmak” kelimesinin zıddı “zayıflık”; “cehalet” kelimesinin zıddı ise “ilimdir. Örneklerden de anlaşılacağı üzere Farklı olma, zıt olmaya göre daha genel bir anlam ifade etmektedir.⁴⁸

⁴⁴ Fâtır 35/19-22 Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), “Din İşleri Yüksel Kurulu Başkanlığı” (Erişim 25 Şubat 2024).

⁴⁵ Muharrem Çelebi, “Ezdâd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 19 Haziran 2023).

⁴⁶ ‘Umar, *İlmü’ d-delâle*, 191.

⁴⁷ Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009), 449.

⁴⁸ Ramağan ‘Abdu’t-Tewwâb, *Fuşûl fi fıkhı’l-‘Arabiyye* (Kahire: Mektebetu’l-Hancî, 1987), 337; Kavak, “Arap Dilinde Ezdâd Olgusu”, 122.

Anlam biliminde zıtlık: Anlam biliminde zıtlık (opposition), semantik boyutu paylaşan iki kelime olarak tanımlanmaktadır⁴⁹. Örneğin: uzun ve kısa semantik boyutunu paylaşan iki sözcüktür ve birbirlerine karşıttır⁵⁰.

John Lyons'ın 1963 yılında anlam biliminde zıtlık terimini ilk defa yayınladığı "Structural Semantics" adlı çalışmasında *antonim* terimini kullandığı bilinmektedir⁵¹.

Cruse, zıtlık teriminin bir bütün olarak kavranabilmesi için terimin birkaç özelliği üzerinde durulması gerektiğini ifade etmektedir. İlki, ikililik'tir. Cruse, bir zıtlık öbeğinin yalnız iki ögesi olmalı olduğunu dile getirmiştir. Örneğin: bir şeyin uzun olması kısa olmadığını belirtmektedir. Buradan hareketle ikililiğin zıtlığın ön koşulu olduğu anlaşılmaktadır. Bununla beraber rastgele ve ana ikililik arasındaki bağıntıyı da ayrı tutmak gerekir. Cruse'e göre, otobüsler iki gruptur: biri tek katlı diğeri ise, çift katlı otobüslerdir. Bu durumda üç katlı otobüslerin olması mantıksal olarak imkânsızdır. Böylece cruse göre, temellik karşıtlık için prototipik bir özellik olarak addedilmektedir.

Zıtlığın prototipik diğeri özelliği ise, "barizlik"tir⁵². Cruse, barizliği, Zaman boyutunda pazartesi ve çarşamba düzlemseldirler ve salıdan bir sırada yerleşmiş şeklinde ifade belirtmektedir. Buradan hareketle ikililiğin zıtlığın ön koşulu olduğu anlaşılmaktadır. Bununla beraber rastgele ve ana ikililik arasındaki bağıntıyı da ayrı tutmak gerekir. Cruse'e göre, otobüsler iki gruptur: biri tek katlı diğeri ise, çift katlı otobüslerdir. Bu durumda üç katlı otobüslerin olması mantıksal olarak imkânsızdır. Böylece cruse göre, temellik karşıtlık için prototipik bir özellik olarak addedilmektedir.

Zıtlığın prototipik diğeri özelliği ise, "barizlik"tir⁵³. Cruse, barizliği, Zaman boyutunda pazartesi ve çarşamba düzlemseldirler ve salıdan bir sırada yerleşmiş şeklinde ifade etmektedir. Ancak, karşıt olarak fark edilmezler. Cruse'a göre dün ile yarın çift sözcüklerin ilişkisi barizdir ve yönsellikleri anlamlarıyla bugün ile ilişkili olduğunu açıklamaktadır.⁵⁴

⁴⁹ Victoria Lynn Muehleisen, *Antonymy and Semantic Range in English*, (Illinois: Northwestern University, Philosophy PhD Program, Doktora Tezi, 1997), 3.

⁵⁰ Gürcü Selcan Sağlık, "Türk Dilinde Yön Gösteren Karşıtlıklar Aşağı: Yukarı Sözcükleri", *Modern Türklük Araştırma Dergisi* 6/3 (2009), 20.

⁵¹ John Lyons, *Semantics* (New York: Cambridge University Press, 1977), 281.

⁵² Alan Cruse, *Meaning in Language, An Introduction to Semantics and Pragmatics* (New York: Oxford University Press, 2000), 167.

⁵³ Cruse, *Meaning in Language, An Introduction to Semantics and Pragmatics*, 167.

⁵⁴ Cruse, *Meaning in Language, An Introduction to Semantics and Pragmatics*, 167.

Dilbilimciler, bir sözcük veya ifadenin anlamı, zıddının kaydedilmesiyle açık olarak meydana geldiği, güzelliğinin zıddıyla daha iyi anlaşılabilceği fikri ile zıtların bir arada zikredilmesi söz sanatlarından olduğunu kabul etmişlerdir.

Zıtlık kavramı ile alakalı modern dilbilimciler tarafından yapılan açıklamalar incelendiğinde birçok farklı yaklaşımın olduğu görülmektedir.

Örneğin: Willners'a göre zıtlık terimi, anlamın zıtlığını ifade etmek için 19. yüzyılda meydana gelmiştir⁵⁵.

Modern edebiyatta zıtlık التضاد et-*Teḏād*: Edebiyatta, günümüzde *ikilik* ismi ile insan hayatındaki zıtlık fikrinin, genel olarak ifade edilmesi ile varlığını devam ettirdiği açıklanmıştır⁵⁶. Ses bilgisindeki zıtlık ise, “anlam ayırıcı özellik” olarak tanımlanmaktadır⁵⁷. Maddi ve manevi zıtlığın, ses bilimsel bir alakayı merkeze almak güçlü bir norm sunduğunu, bu zıtlığın büyük: küçük, açık: kapalı gibi örneklerden ayırıldığı düşünülmektedir. Bunun sebebi zıtlıkların kullanım bağlamlarının her ne kadar değişse de belirli bir zıtlık kurduğu anlatılmaktadır⁵⁸.

Bu farklı yaklaşımlardan hareketle zıtlık için genel bir tanımın da şu şekilde yapıldığı görülmektedir:

Zıtlık; dilde aralarında çelişkinin meydana gelmesi ile farklılaşan, bununla beraber aynı kelime ve anlam bilimsel sahası paylaşımları yönünden birbirinden farklı olarak ele alınmayan kelimeler arasındaki ilişki olduğu ifade edilmektedir.⁵⁹

Zıtlık, iki zıt öge ya da fikrin aralarında bir bağ, hatta ayniyet/tıpkılık ile ilişki kurarak bir terimde bir araya gelmesidir. Bu da biri gerçek diğeri mecâz olmak üzere iki karşıt yönden anlamakla imkânlı hâle gelir.⁶⁰ Örneğin: “Çeşm-i âşıkta imtizâc etmiş Âb u âteş olup

⁵⁵ Caroline Willners, *Antonyms in Context: A Corpus-Based Semantic Analysis of Swedish Descriptive Adjectives* (Lund: Lund Univ Press, 2001), 17.

⁵⁶ Şerife Sazak, *Türkiye Türkçesinde Karşıtlık İşlevli Söz Dizimsel Yapılar* (Ankara: Gazi Kitabevi Yayınları, 2021); Alparslan Ebcim, *Zıtlık Kavramının Sanatın Araç Olarak Kullanımıyla Heykel Sanatında Sorgulanması* (Mersin: Mersin Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013), 13.

⁵⁷ Güney Karaağaç, *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1.Basım, 2013), “zıtlık” 530.

⁵⁸ Soner Akşehirli, “Eş Kullanım Varsayımına Göre Türkçede Kurallı Anlamlılık”, 30. Ulusal Dilbilim Kurultayı, ed. Bahtiyar Makaroğlu vd. (Ankara: Dilbilim Derneği Yayınları, 2017), 295.

⁵⁹ Sazak, *Türkiye Türkçesinde Karşıtlık İşlevli Söz Dizimsel Yapılar*, 5.

⁶⁰ Ali Nihad Tarlan, *Edebiyat Meseleleri* (İstanbul: Ötüken, 1981), 157; Ahmet Kartal, Türk Edebiyatında Belâgat Çalışmaları ve “Tezâd” ve “Telmih” Sanatlarına Eleştirel Bir Bakış. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 16/1 (2007), 413-428.

berâber dost” Bu beyitte âb (su) ve âteş kelimeleri arasında zıtlık bağıntısı tesis edilmiştir⁶¹.

Felsefede zıtlık: Bu konuda inceleme yapan Hançerlioğluna göre zıtlık, birbirine zıt olup birbirlerinden farklı iki nesnel olgu ya da düşüncenin ilişkisi olduğu şeklinde tarif etmiştir⁶².

Konu ile ilgili araştırmalarda bulunan bir diğer isim olan Cevizci ise, zıtlığı nicel olarak aynı, nitel olarak birbirinden ayrı olduğunu dile getirmektedir. Ona göre, bir şey olumlu bir duruma sahip iken, diğeri olumsuz olan ve her ikisi de birden doğru olmayan ancak her ikisi aynı zamanda doğru olmayan önermeler için kullanılan bir özellik şeklinde tanımlanmaktadır.⁶³

Felsefede zıtlık: ile ilgili yapılan tanımlara baktığımızda kullanılan tabirlerin felsefe temelli olduğu ve bu kelimelerle açıklanmaya çalışıldığı görülmektedir. Yapılan tanımların tam olarak anlaşılabilmesi için felsefî terimlerin iyi bilinmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

Tasavvufta zıtlık: Tasavvuf terimi; Tanrı, kainât ve insan ilişkilerini ifade eden bir fikir sistematiği olarak ifade edilen vahdet-i vücûd terimi İbnu'l-‘Arabî'nin fikir sisteminin esasını oluşturmuştur⁶⁴.

el-Afifî, İbnu'l-‘Arabî'nin fikir sisteminin aslını oluşturan Vahdet-i vücud fikri “bu vücudî gerçek, Hak ve sondur; görünen ve gizli olandır şeklinde kısaltmış ve bu düşüncenin tüm zıtlıkları içerisinde topladığı düşünce üzerinde durduğu ifade edilmiştir⁶⁵.toplumdur; bir ve birden fazladır; ezeli ve sonradan meydana gelmiştir.

Dilbilimde zıtlık: Dilbilimde zıtlık konusu ikiye ayrılmaktadır; eş dizimsel zıtlık ve anlam bilimsel zıtlıktır.

Eş dizimsel zıtlık: Bu konuda önde gelen dilbilimcilerden olan Jones konuyu biçim bilimi olarak ele almış ve zıtlığı oluşturan kelime çiftlerinde hangi kelimenin diğerdinden önce açıklandığı konusuna eş dizimsel olarak yaklaşmıştır. Örneğin: iyi ve kötü kelime çiftinde

⁶¹ Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, 449.

⁶² Orhan Hançerlioğlu, *Felsefe Sözlüğü* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1996), “zıtlık”, 208.

⁶³ Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü* (Ankara: Ekin Yayınları, 1996), “zıtlık”, 300-301.

⁶⁴ Ümrâl Kirman, *Dede Korkut Anlatılarının Karşıtlıklar Kuramına Göre Çözümlemesi ve Bu Kuramın Anlatı Öğretiminde Kullanımı* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2004), 3-4; Sazak, *Türkiye Türkçesinde Karşıtlıklık İşlevli Söz Dizimsel Yapılar*, 10.

⁶⁵ Kirman, *Dede Korkut Anlatılarının Karşıtlıklar Kuramına Göre Çözümlemesi ve Bu Kuramın Anlatı Öğretiminde Kullanımı*, 3; Yekta Saraç, *Klâsik Edebiyat Bilgisi Belâgat* (İstanbul: Gökkuşbu Yayınları, 2010), 163.

iyi kelimesinin kötüden, erkek ve kadın örneğinde erkeğin kadından, zengin ve fakir de ise zenginin fakirden ekseriyetle önce denildiğinin oluştuğu görülmektedir.⁶⁶

Murphy ise; Eş dizimliliği eş anlam ve anlam ilişkileri arasındaki ayrılıkları inceleyerek ifade etmiş ve eş dizimliliğin zıtlık ilişkisi için önemli bir ölçüt olduğunu ortaya koymaktadır.⁶⁷

Anlam Bilimsel Zıtlık: Bazı yabancı dil bilimcilerin anlam bilimsel bakımdan zıtlığı ele alarak

“Altanlamlılık, eşanlamlılık, bağdaşmazlık ve diğerleri ile beraber bazı anlam incelemelerinde bilinen bir anlam bağıntısı dizilerinden biri olduğu şeklindeki tanımını yaptıkları ifade edilmektedir.⁶⁸ Bazıları da, zıtanlamlılığın bir çeşidi ve aynı anlam merkezine sahip, fakat bu merkezin uç noktalarına delalet etmeyen terimler arasındaki bağıntı.”⁶⁹

Şeklinde tanımlanmaktadır.

Akşehirli ise, üstanlamlı sözlükbirimin altanlamlıları olan ve aynı ulamsal ekseninde bulunan sözlükbirimler arasında karşıt ya da eş - altanlamlılık bağıntısı bulunduğunu düşünmektedir. Bunun yanı sıra altanlamlılığın ana özelliklerinden birinin terimsel açıdan birden çok genetik özelliği gösterdiğini vurgulamıştır.⁷⁰

Anlam bilimsel zıtlık konusu altında ele alınabilecek zıtlık çeşitlerinden birinin de söz içi zıtlık olduğu dile getirilmiştir. Bu olgu hakkında yapılan ilk çalışmaların 10. yüzyılda İbnu'l-Enbārî'nin *Kitābü'l Eddād* adlı eserine aldığı bilinmektedir. Arap sözlükçülüğü çevresinde ele alınan bu eseri söz içi zıtlık sözlüğüne dayandırıldığı söylenilmektedir.⁷¹

Karaman ise, söz içi zıtlığı beş başlık altında ele almaktadır. Bunlar; bağdaşmazlık, antonim, bütünleyicilik, tam tersinirler ve tersinirler. Onun çalışmasının sonucunda, yapılan çalışmalarda bu konu ile ilgili kesin bir terim kullanılmamaktadır. Bunun sebebi ise, zıtlığın her nevinde uyumsuzluk niteliğinin olması fikrine varılmaktadır. Karaman, bu

⁶⁶ Steven Jones, *Antonymy A Corpus- Based Perspective*, (London: Routledge, 2002), 120-120.

⁶⁷ Lynne Murphy, *Semantic Relations and the Lexicon*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2003), 170.

⁶⁸ Bas Aarts - April McMahon, *The Handbook of English Linguistics*, (Hoboken: Blackwell Publishing Ltd, 2006), 27.

⁶⁹ Willners, *Antonyms in Context: A Corpus-Based Semantic Analysis of Swedish Descriptive Adjectives*, 84.

⁷⁰ Soner Akşehirli, “Türkçede Bağımlı Anlamlılık”, *Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi* 4/1 (2018), 53.

⁷¹ Talat Dinar, *Türkiye Türkçesinde Söz İçi Karşıtlık*, (Ankara: Gazi Kitabevi, 2018), 105-107.

olayın derecelenebilirlik, ikilik, yönlülük, gibi çeşitlerin meydana gelmesine ifade ettiği görülmektedir.⁷²

2.3.2. Zıtlık Özellikleri

Zıtlık Özellikleri: Herrmann, Zıtlık özelliklerini aşağıda olduğu gibi sınıflandırmaktadır⁷³:

Netlik özelliği, Örneğin: iyi x kötü zıtlığı

Çağrışımsal olmaktan ziyade düz anlamsal olması,

Sözcüklerin anlam üzerindeki konumu, kelime çiftlerini ortaya çıkaran kelimelerin aynı anlambilimsel alana sahip olmasıdır.

Cruse ise, zıtlık teriminin niteliklerini *ikilik*, *temellik*, *barizlik* ve *bağdaşmazlık* olmak üzere dört başlık altında ele aldığı görülmektedir.⁷⁴

Akşehirli'nin ise, kurallı anlamlılık terimine dikkat çektiği ve anlamlılığın iki boyutunun olduğunu dile getirdiği görülmektedir. İlk boyutu Büyük x küçük zıtlığında olduğu gibi bazı sıfatların hemen akla gelen bir zıddının olması, İkinci boyutu ise güçlü ve zayıf çiftlerin oluşturduğu zıtlık olması örneğin: Uzun ve kısa örneğinin güzel ve çirkin örneğine göre daha güçlü bir örnek olması gibi.⁷⁵

2.4. Bağlam Tanımı

2.4.1. Bağlam Sözlük Anlamı:

Herhangi bir olguda olaylar, durumlar, ilişkiler ağı veya bağlamıdır “kontekst”. Dil bilimi bir dil birimini içeren, ondan önce veya ondan sonra gelen, çoğu durumda söz konusu birime tesir eden, onun manasını, önemini belirleyen birim veya birimler bütünü olarak tanımlanmaktadır.⁷⁶

⁷² Burcu İlkay Karaman, “Türkçe’de Anlam Karşıtlığı”, *Turkish Studies* 4/8 (2009), 1642-1651.

⁷³ Douglas J. Hermann vd., “Comprehension of Antonymy and the Generality of Categorization Models”, *Journal of Experimental Psychology: Human Learning and Memory* 5/6 (1979), 587-588.

⁷⁴ Cruse, *Meaning in Language, An Introduction to Semantics and Pragmatics*, 167.

⁷⁵ Akşehirli, “Eş Kullanım Varsayımına Göre Türkçede Kurallı Anlamlılık”, 289-296.

⁷⁶ Hasan Eren, *Türkçe Sözlük* (Ankara: Türk Dil Kurumu, 1988), “kontekst”, 1/128-129.

2.4.2. Bağlam Terim Anlamı:

Bu bağlamların her dil için ayrı olduğu dile getirilmektedir. Her dil bütünlüğü, terimleri kendi kavraması ve anlatımıyla farklı yollardan, değişik terimler ile bağıntı sağlayarak oluşturur.⁷⁷

Bir gösterge, diğer öğelerle beraber ve onlarla tamamlanarak, onların yardımıyla bir terim oluşturmaktadır. Göstergelerin bağlı kaldığı bu öğelerin oluşturduğu bu bütün ise bağlam ismi ile bilinmektedir⁷⁸.

Bağlam, bir fikrin kendinden önceki ve sonraki fikre uygun olması, o fikirlere bağlı olarak anlamın açığa çıkması, bir dil biriminin, bir bütünlük içindeki yerini, bir kelimenin nerede, nasıl bir ortamda kullanıldığını, içinde meydana geldiği ve onun vesilesi ile birbiriyle anlaşılabilirdiği ilişkili terimler örgüsüdür şeklinde tanımlanmaktadır.⁷⁹

Genellikle bağlamlar ikiye ayrılmaktadır. Biri metin-içi diğeri ise, metin-dışıdır. Metin-içi bağlam *context* bir metinde anlamı tanımlayan metnin iç bütünlüğü olarak açıklanmaktadır. Bu yüzden, kelimeleri bağlamından farklı düşünerek tek olarak incelemek onları kavrayabilmek için yetmemektedir. Kelimenin idrak edilmesinde metin içi bütünlük anlamı iletmek yeterli olmuyorsa veya metin-dışı bir ipucu ile anlam farklılaşıyorsa burada metin dışı bağlam söz konusu geçerlidir. Yine, tarihsel ve toplumsal bağlamlar da metin-dışı bağlamlardan oluşmaktadır.

2.4.3. Bağlamın Anlam Açısından Önemi

Bağlam konusunda temel problem anlam karışıklığı olayını ortadan kaldırmasıdır. Aslında “ak”, “kitap”, “sandalye” gibi kelimelerin bağlam dışı anlamlarının varlığını kabul etmek gereklidir. Aksi takdirde sözlük tertip etme olasılığı bulunamazdı. Öyleki hacimli sözlüklerin kullanımı misallerin bağlamını vazgeçilmez olarak kanıtlar. Diğer yandan konuşma dilinde ve yazı dilinde oldukça sık karşılaşılan kopuk tümcelerin anlamları sadece bağlamda anlaşılabilir. Bağlamın kapalılığı giderdiği önemli anlam olgularından birisi de çokanlamlılıktır. Örneğin: “duvar” kelimesi yapı bağlamında herkes tarafından belli bir ifade ile kullanılırken, “ağlama duvarı” dînî bir anlam taşımaktadır⁸⁰. Burdan

⁷⁷ Doğan Aksan, *Anlambilim* (Ankara: Engin Yayınları, 1999), 70.

⁷⁸ Doğan Aksan, *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2003), 200.

⁷⁹ Patrick Rickman, *Anlama ve İnsan Bilimleri*, çev. Mehmet Dağ, (Ankara: Etüt Yayınları, 2000), 108.

⁸⁰ Ahmet Kocaman, “Dilde Bağlam ve Anlam İlişkileri Üzerine”, *Türk Dili Dergisi* 39/332 (1979), 397-401.

hareketle bir kelimeye anlam verirken içerisinde bulunduğu bağlam çerçevesini de mutlaka göz önünde bulundurmak gerektiği anlaşılmaktadır.

Öte yandan bir metnin anlamının doğru ve kesin olarak tam aktarılması için anlamların geldiği kültürün (bağlamın) iyi anlaşılması gerektiği bilinmektedir. Özellikle simultane çevirilerde tercümanın her iki dili de ana dili düzeyinde kullanması ve her iki dilin kültürel niteliklerine sahip olması gerekir. Bir dildeki iletiyi diğerine aktarırken, anlamsal önemi kavrayabilmek için kelimelerin ele alınması, yananlamsal özelliklerin, dolayısıyla dilbilimsel özelliklerinin dikkate alınması gerekmektedir. Ancak kelimeler üzerinde yoğunlaşmak tercüme etmeye her zaman imkân tanımayabilir. Bir metni çözümlmek; kelimelerin ne anlatmak istediğini; yani yüklediği anlamları deşifre etmek ile tercüme edilecek duygu-düşünce ve anlamın diğer dilde kullanabileceği anlamsal ve işlevsel eşdeğerde farklı bir ifade ile ortaya koymakla mümkün olmaktadır.⁸¹

Bu sebeple kelimelerin sahip oldukları toplumların kültürel bağlamları kapsamında değerlendirmesi dilin doğal bir kuralı olarak karşımıza çıkmaktadır. Yoksa bir dilde kelimeleri tek olarak değil de, sistemli bir şekilde değerlendirilmesi toplumda amaçlananı tamamıyla açıklar. Yani söz ile anlam arasındaki ilişki, metin içi yöntemle beraber toplumsal ve kültürel bağlam ile birlikte değerlendirilmekte ve yeni anlamlar oluşturulmaktadır. Yoksa dil sade metinlerin veya onu konuşanların değil, bağlı olarak bulunan kültürün ve toplumun bir üyesidir. Bu sebeple anlam tek tek sözcüklerde değil, aynı zamanda içinde bulunduğu kültürel ve toplumsal yapı içerisinde değerlendirilmelidir.⁸²

2.4.4. Kur'an Bağlam İlişkisi

Sözcüklerin anlamını belirlerken metin dışı veriler değerlendirildiği gibi vahyin indiği tarihsel-kültürel koşullarında değerlendirilmesi önemlidir. Aksi takdirde kelimeler tek başlarına bir anlam sağlamaz. Ancak mantığa uygun bir bütünlük, tarihsel bir bağlam veya toplumsal bir sistem içerisinde önem taşırlar.⁸³

⁸¹ İsmail Zeki Dikici, *Çeviri ve Dilbilim İlişkisi* (Muğla: Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007), 4.

⁸² Necmettin Gökkır, "Tefsir Usulünde "Lafız-Mana" İlişkisinin Tespiti ve Bağlam Bilgisinin Önemi", *Tarih ve Günümüzde Kuran İlimleri ve Tefsir*, haz. Bilal Gökkır vd. (Ankara: Kur'an ve Tefsir Akademisi, 2009), 338.

⁸³ Gökkır, "Tefsir Usulünde "Lafız-Mana" İlişkisinin Tespiti ve Bağlam Bilgisinin Önemi", 338.

Toplumsal bağlam bilgisi, Kur'an'ın kavranılmasında başlıca kaynaklardan biridir. Kur'an, Arap ve ümmi bir topluma indirildiği için muhatapları olan toplum bilgisi hedef alınmış ve daha çok da Arap kültürüne özgü ve ümmilik bilgisi olarak anlaşılmıştır. Dolayısıyla, Kur'an Arap toplumunun kültür özelliklerini yansıttığı anlaşılmaktadır. Kur'an'daki kelimelerin anlamlarının tespit edilmesinde bu kültürün bilinmesi şarttır. Örneğin: “يَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ وَتَحْشُرُ الْمَجْرِمِينَ يَوْمَئِذٍ زُرْقًا” “O gün sûra üfürülür ve günahkârları o gün gözleri göğermiş olarak toplarız.”⁸⁴ Geçen ayette “زُرْقًا” kelimesi Arapların sevmedikleri kişiler için kullandığı bir göz rengi olduğu bilinmektedir. Araplarda bu renk uğursuzluk ve kötümserlik rengidir. Kur'an'da Arap toplumunun bu özelliğini göz önünde bulundurarak kendisinin daha iyi anlaşılmasını sağlayacak bu kelimeyi kullanmayı tercih etmiştir.

Yine aynı şekilde peygamber efendimize daha önce içki içip ölenlerin durumu sorulduğunda cevap olarak inen

لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعَمُوا إِذَا مَا اتَّقَوْا وَآمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ثُمَّ اتَّقَوْا
وَأَحْسَنُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ

İman edip dünya ve âhiret için yararlı işler yapanlara, günahlardan sakındıkları ve imanlarını koruyup iyi işler yapmayı sürdürdükleri, sakınmaya devam edip imanlarına bağlı kaldıkları, hem günahlardan sakınıp hem en iyiyi yapmaya çalıştıkları takdirde daha önce yiyip içtiklerinden ötürü bir günah yoktur. Allah, iyi ve güzel davrananları sever.⁸⁵

Ayetinde ifade edilen mâna da tarihi bağlam açısından değerlendirilmediği için yanlış yorumlamalara sebep olduğu görülmektedir.

Bu ayeti kerimenin sebep-i nüzulünü dikkate almayan Osman b. Maz'un ve Amr b. Ma'di âyeti sadece metin içi bağlamda değerlendirerek içki içmenin mübah olduğunu iddia etmişler ve ayeti tarihi bağlamının dışında değerlendirerek yanlış mana verdikleri görülmektedir.

Kur'an'ın indirilmesi sürecinde Arap dili ve gelenekleri bütünleşmiş bir yapıya sahip değildi. Ancak, her biri birbirinden farklı birden fazla inanç düzenini toplum bünyesinde bulundurmaktaydı. Kur'an'daki kelimeler, Hz. İsmail'den kalan ve Allah inancına mensup Hanif kültürü dışında, Mekke'li ticaretle meşgul olan müşrikler, çöl hayatı içerisinde

⁸⁴ Kur'ân-ı Kerim Meâli, çev. Halil Altuntaş – Muzaffer Şahin. (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009), Tâhâ 20/102.

⁸⁵ el-Mâide 5/93.

yaşayan ve çöl kültürünü benimsemiş bedeviler, çoğunlukla Medine’de yaşayan ehli kitap toplumu nu da içermektedir.

Bütün bu kültürler herbiri birbirinden ayrı kültürel bir dokuya ve terimsel sisteme sahip herbiri diğerinden farklı toplumlardır. Bütün bu toplumların oluşturdukları Arap dili, ni Kur’an’farklı bir yapı da ve yeni kültürel bir sistem içerisinde ele alarak kullanılan ifadeleri buna göre belirlediği görülmektedir.⁸⁶.

3. SEBE’ SÛRESİ VE ZITLIK BAĞLAMLARI

3.1. Sebe’ Sûresi Genel Tanımı

3.1.1. İsmi

Bu surenin ismi bütün rivayetlerde ve eserlerde aynıdır. Sûre, ismini 15. âyette zikredilen Sebe’ kelimesinden almaktadır. Sureye ismini veren sebe’ kavminin hikâyesini Allah; sure içinde kısaca şu şekilde anlatmaktadır. Onlar; Yemenin krallarıydı, halkı da nimet, zenginlik, bolluk ve refah içinde yaşamaktaydı. Yemen halkının evleri, aynı zamanda bahçelerin içindeydi. Ancak Allah’ın kendilerine vermiş olduğu nimetlere nankörlük edip reddettikleri için Allah onlara (arim) isminde bir sel gönderdi ve herkese ibret olması için şehrin altını-üstüne getirdi.⁸⁷.

3.1.2. İniş Yeri

Sebe’ sûresi, Lokmân sûresinin ardından Mekke döneminde inmiştir⁸⁸. Ancak altıncı ayet ile ilgili âlimler arasında ihtilaf sözkonusudur. Bu ayet “*وَيَزَى الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ الَّذِي أَنْزَلَ إِلَيْكَ مِنْ*”⁸⁹, bazılarına göre mekki; bazılarına göre ise medenidir.⁹⁰

⁸⁶ Gökür, “Tefsir Usulünde “Lafız-Mana” İlişkisinin Tespiti ve Bağlam Bilgisinin Önemi”, 341.

⁸⁷ Muhammed b. Cerir Taberî, *Tārihu’t-Taberî* (Mısır: Dāru’l Me’ārif, ts), 91/489.

⁸⁸ Kurtubî, Muhammed b. Ahmed el-Anşārî, *el-Cami’u li-aḥkāmī’l-Ḳur’an, thk. ‘Abdullah e’t-Turkî* (Beyrut: y.y., 1989), 4/166.

⁸⁹ Sebe’ 34/6.

⁹⁰ Kurtubî, *el-Cami’u li-aḥkāmī’l-Ḳur’an*, 4/166; Fahrudin Râzî, *Mefatihul gayb*, çev. Suat Yıldırım vd. (Ankara: Akçağ Yayınları, 1988), 5/238; Hasan Serçe, *Sebe Sûresinin Konulu Tefsiri* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009), 10.

3.1.3. Ayetleri ve Nüzûl Sırası

Bu sûre cumhûra göre 54 ayetten oluşmaktadır. Ancak Şam âlimleri surenin 55 ayetten oluştuğu fikrindedirler. Sûrede toplam 880 kelime bulunmaktadır.⁹¹

Sebeb-i nüzul ise, Hz. Peygamber'in muhataplarına karşı Allah'ın varlığı, birliği ve âhîret hayatının mevcudiyeti konusunda sert bir tavır göstermeleri şeklinde bir sebeb-i nüzûlden bahsedilebilir. Mekke döneminin ikinci yarısında indiği düşünülmektedir.⁹²

3.1.4. Nüzûl Tertibi Ve Sebebi

İniş sırasına göre Lokman sûresinden sonra ve Zümer sûresinden önce 59. sırada iken Mushaf tertibine göre 34. sıradadır. Kâfirler kıyamet gününün hiç gelmeyeceğini ve bir daha dirilmeyeceklerini iddia ettiklerinde Allah Hz. Muhammed'e “قل بلى وربى لتأتينكم”⁹³ demesini istemiştir. Bütün surenin içeriği kâfirleri tehdit edip korkutmaktır.⁹⁴

3.1.5. Sebe' Sûresinin Ana Konuları

Sebe' Sûresinde geçen konular:

1. Allah'ın birliğine ve âhîret inanmaya davet etmektedir.
2. Sûrede tevhid temelini vurgulamak için çok tanrı inancı tenkit edilmekte ve Allah'ın dünya hayatında bahşettiği refah ve zenginlik gibi nimetlerin devamlı olmadığını pekiştirmektedir.
3. Kıyamet gününü pekiştirmektedir.
4. Hz. Davûd ve Hz. Süleyman; kuşlar ve dağlar Hz. Davûd ile birlikte Allah'ı tesbih etmeleri, rüzgârı ve cinleri Hz. Süleyman'ın emrine vermesi ve hayvanlarla konuşma yeteneği gibi mucizeleri göstermektedir.
5. Sebe' halkının bolluk içinde yaşadıklarını ancak dalalet yolunu seçtiklerini anlatmaktadır.
6. Kıyamet günü ile ilgili birçok görüntü sunmaktadır. Bunlardan azabı ve kibirliler ile zayıf düşürdükleri insanların diyalogunu dile getirmektedir.

⁹¹ Mecdu'd-Dîn Muhammed Feyrûz Âbâdî, *Başâir zewî't-temyyiz fî letâ'if'l-kitâbi'l-'Azîz*, thk. Şâdî Muhammed Taḥâwî – 'Abdu'l-'Alîm (Kahire: y.y., 1996), 1/382.

⁹² Celâlu'd-Dîn Abdu'r-Rahmân Suyûfî, *el-İtkân fî 'ulûmi'l- Kur'ân*, thk. Arnaût Şu'eyb (Beyrut: Mu'essesetu'r-Risâle, 2008), 45.

⁹³ Sebe' 34/3

⁹⁴ Celâlu'd-Dîn Abdu'r-Rahmân Suyûfî, *Esbâbu'n-nuzûl* (Beyrut: Mu'essesetu'l-Kutubi'th-Thekâfiyye, 2002), 215.

Özetle bu surenin en temel konuları tevhid akîdesi, şefaât ve kıyamet gününde herkesin amelîne göre karşılık göreceği anlatılmaktadır. Ayrıca dünyanın güzelliğinden, sırlarından ve etkilerinden bahsederken hak ehli ve batıl ehli arasındaki devamlı çatışmadan söz etmektedir.⁹⁵

3.2. Sebe' Sûresinde *El- Eddād* الأضداد Ve Bağlamları

Sebe Sûresinde zıt anlam taşıyan tek kelimelerin sayısı 4 tür. Bu kelimeler:

(*أَنْدَادًا* *endada*, *أَسْرُوا* *eserru*, *الضَّعْفِ* *ed-da'f*, ve *مَا* *ma*)'dır. Arap dilbilimcileri tarafından zıt anlam taşıyan tek kelimeler olarak kabul edilmektedirler.

Tablo 1.1. Sebe' suresinde geçen *Eddād* kelimeler

Ayet No	Kelime	Sebe' Sûresinde Geçtiği Ayet ve Meali
33	أَنْدَادًا أَسْرُوا	”وَقَالَ الَّذِينَ اسْتَضَعُوا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا بَلْ مَكْرُ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ إِذْ تَأْمُرُونَنَا أَنْ نَكْفُرَ بِاللَّهِ وَنَجْعَلَ لَهُ أَنْدَادًا وَأَسْرُوا النَّدَامَةَ لَمَّا رَأَوُا الْعَذَابَ وَجَعَلْنَا الْأَغْلَالَ فِي أَعْنَاقِ الَّذِينَ كَفَرُوا هَلْ يُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ“
37	الضَّعْفِ	”فَأُولَئِكَ لَهُمْ جَزَاءُ الضَّعْفِ بِمَا عَمِلُوا وَهُمْ فِي الْغُرُفَاتِ آمِنُونَ“
47	مَا	”قُلْ مَا سَأَلْتُكُمْ مِنْ أَجْرٍ فَهُوَ لَكُمْ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى اللَّهِ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ“

3.2.1. Şirk Bağlamı:

endād أَنْدَادًا

Arapça Sözlüklerde:

endād أَنْدَادًا kelimesi [ن-د-د] kökünden türemiştir. Arapçada *ندّ البعير* *deve* uzaklaşıp gitti anlamında, *ندد به* ise, birinin ayıbını ortaya çıkarmak ve ona kötü sözler söylemek anlamında kullanılmıştır.⁹⁶

⁹⁵ Feyrüz Ābādī, *Başāir zewī't-temyīz fī leṭā'if'l-kitābi'l-'Azīz*, 1/382.

⁹⁶ İbn-i Manzūr, *Lisānū'l-'Arab*, 14/223.

Bu kelime isim olarak esreli okunduğunda “aynısı, dengi” anlamına gelir. Çoğulu ise, *neded* [ن-د-د], *endād* أَدَادٌ, *niddu* نِدُّ ve *newadd* نَوَادٌ kelimeleridir. *et-tenād* التَّنَادِ ise, ayrışmak olarak da geçmektedir. Ayrıca, نَدَّ الشَّيْءُ *niddu*’ş-Şey’i kelimesi ortak özelliklere sahip olan, benzeri ve aynısı anlamında geçmektedir⁹⁷.

Kur’an’da:

Kur’an’da أَدَادٌ kelime sadece “bir şeyin benzeri ve aynısı” anlamında geçmektedir⁹⁸.

Örneğin: (وَتَجْعَلُونَ لَهُ أَدَادًا) *O’na başkalarını ortak mı koşuyorsunuz*⁹⁹.

Sebe’ Süresinde:

” وَقَالَ الَّذِينَ اسْتَضَعُوا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا بَلْ مَكْرُ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ إِذْ تَأْمُرُونَنَا أَنْ نَكْفُرَ بِاللَّهِ وَنَجْعَلَ لَهُ أَئِدَادًا وَأَسْرُوا النَّدَامَةَ لَمَّا رَأَوْا الْعَذَابَ وَجَعَلْنَا الْأَعْلَالَ فِي أَعْنَاقِ الَّذِينَ كَفَرُوا هَلْ يُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ“

“*Hor görülenler büyüklük taslayanlara şöyle cevap verirler: “Bilâkis! Bize Allah’ı inkâr etmemizi ve O’na ortaklar koşmamızı telkin ederken gece gündüz yaptığımız aldatmadan ibaretti.” Sonunda azabı görünce için için yanarlar. Biz de inkârcıların boyunlarına halkalar geçiririz. Onlar ancak yapıp ettiklerinin karşılığını görürler.*”¹⁰⁰

Bu ayette, أَدَادٌ kelimesi ise ibadet ve ilahlıkta Allah’a eş tutmak anlamında geçmektedir. “إِذْ تَأْمُرُونَنَا أَنْ نَكْفُرَ بِاللَّهِ وَنَجْعَلَ لَهُ أَئِدَادًا”, “*Hor görülenler büyüklük taslayanlara: Allah’ı inkâr etmemizi ve O’na ortaklar koşmamızı emir ettiniz*”¹⁰¹.

Geçen ayette, putları Allah’a ortak, eş olarak görmek; ona denk tutmak manasına gelen şirk bağlamında kullanıldığı görülmektedir¹⁰².

3.2.2. Azâb Bağlamı Veya Pişmanlık Bağlamı:

- *eserru* أَسْرُوا

Arapça Sözlüklerde:

[س- ر- ر] kök harflerinden meydana gelen *es-sirru* السِّرُّ kelimesi gizlemek anlamındadır çoğulu ise *esrarun* أَسْرَارٌ dır.

⁹⁷ er-Rağib Muhammed İsfahānī, *el-Mufredāt fi ġaribi’l-Ḳur’ān* (Makkah: Nizār Muştafā’l-Bāz, ts.), 628.

⁹⁸ Ahmed Muhtār ‘Umar, *el-Mu’cemu’l-mewsū’i li alfazı’l-Ḳur’āni’l-Kerīm we kirā’ātihi* (Suudi Arabistan: Mu’esset Suṭūr, 2002), 437.

⁹⁹ Fussilet 41/9.

¹⁰⁰ Sebe’ 34/3.

¹⁰¹ Sebe’ 34/33.

¹⁰² Ebu’l-Ḳasım Cāru’llah Mahmūd el-Ḥārizmī Zemeşşerī, *el-Keşşāf*, thk. Muştafā Ahmed (Kahire: Dāru’n-Neşir li’t-Turāth, 1987), 3/584; İbn-i ‘Āşūr, *Tefsīr et-tehrīr we’t-tenwīr*, 209.

eserre'ş-şey' أسَرَ الشَّيْءُ; gizlemek veya açığa çıkarmak anlamlarına gelen zıt anlamlı kelimelerdendir. *Serartuhu* سرَرْتُه ilan ettim, açıkladım, *Serartuhu* سرَرْتُه gizledim. Bu kelime hem açıklamak hem de gizlemek anlamlarını taşımaktadır.¹⁰³

Kur'an'da:

أسَرُوا kelimesi Kur'an'da aşağıdaki anlamlarda geçmektedir:

- "açıklamak"¹⁰⁴. Örneğin: "وَأَسْرُوا النَّدَامَةَ لَمَّا رَأَوْا الْعَذَابَ" "Onlar azabı gördükleri vakit pişmanlıklarını içlerinde saklayacaklar"¹⁰⁵. Bu ayetteki أسَرُوا aynı zamanda "saklamak" olarak da çevrilmiştir"¹⁰⁶.

Sebe' Sûresinde:

"قَالُوا سُبْحَانَكَ أَنْتَ وَلِيُّنَا مِنْ دُونِهِمْ بَلْ كَانُوا يَعْبُدُونَ الْجِنَّ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنُونَ"

"Melekler şöyle diyecekler: "Hâşâ! Sen yüceler yücesisin. Bizim dostumuz onlar değil sensin. Hakikatte onlar cinlere ibadet ediyorlardı; çoğu onlara inanmıştı."¹⁰⁷

Bu ayetteki أسروا kelimesi iki şekilde açıklanmıştır:

Birincisi: "açığa çıkarmak", Kâfirler, aralarında geçen diyalogun hemen ardından onlara vâad edilen azabı gördüklerinde korku ile kendilerine geldiler ve dünya hayatında yaptıklarından dolayı içlerindeki pişmanlıklarını ortaya çıkardıklarını ifade etmişlerdir.

İkincisi ise: أسروا "gizlemek", kelimesi zalimlerin Allah'ın karşısına çıktıklarında pişmanlıklarını gizlediği ve açığa vermediği ifade edilmiştir¹⁰⁸.

Bu ayette geçen *eserru* أسَرُوا kelimesi ilan ettiler açığa çıkardılar anlamın da olduğu da söylenmiştir.¹⁰⁹

Bundan dolayı (وَأَسْرُوا النَّدَامَةَ لَمَّا رَأَوْا الْعَذَابَ) ayetinde geçen أسروا kelimesi müfessirler tarafından hem "açığa çıkarmak" hem de "gizlemek" anlamlarında kullandıkları görülmektedir.

¹⁰³ İbn-i Manzûr, *Lisānü'l-'Arab*, 357.

¹⁰⁴ İsfahānī, *el-Mufredât fi ġaribi'l-Kur'an*, 301-302; 'Umar, *el-Mu'cemu'l-mewsû'î li alfazı'l-Kur'ani'l-Kerîm we kırâ'ātihi*, 235.

¹⁰⁵ Yûnus 10/54.

¹⁰⁶ Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), "Yûnus Suresi - 50-54. Ayet Tefsiri" (Erişim 28 Şubat 2024).

¹⁰⁷ Sebe' 34/41.

¹⁰⁸ Zemehşerî, *el-Keşşâf*, 3/585.

¹⁰⁹ İbn-i 'Âşûr, *et-Tehrîr we't-tenwîr*, 209.

3.2.3. Mükafaat Ve Karşılık Bağlamı:

a. *ed-de'f* ضَعْف

Arapça Sözlüklerde:

Ed-de'f الضَعْف kelimesi [ض-ع-ف] kökünden türemiştir. Bu kelimenin kuvvetin zıddı anlamına geldiği ifade edilmiştir. Bu kelime fetha ile ضَعَف olarak okunduğunda “akıl, fikir ve görüşte zayıflık”, ötre ile okunduğunda ise “beden de olan zayıflık” anlamlarında kullanılmaktadır. Arapçada *ed-de'f* الضَعْف kelimesi esreli olarak “iki katı”ve “Bir şeyi zayıflatma” anlamlarında da geçmektedir ¹¹⁰. Bu kelimenin çoğulu ise أضعاف tır.

Sebe' Sûresinde:

“قَأُولِيكَ لَهُمْ جَزَاءُ الضَّعْفِ بِمَا عَمِلُوا”

“Yaptıklarına karşılık onlara kat kat fazlası ödül vardır”¹¹¹ ayetinde

Geçen *ed-de'f* الضَعْف kelimesi جزاء الضعف yapısında “kat kat fazlası” inananlara iyiliklerinin karşılığı olarak kat kat fazlasının verilmesi anlamında kullanılmaktadır.¹¹²

b. *mā* ما

“قُلْ مَا سَأَلْتُكُمْ مِنْ أَجْرٍ فَهُوَ لَكُمْ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى اللَّهِ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ”

“De ki: “Sizden ما isteyebileceğim bir karşılık varsa o da sizin olsun; benim karşılığımı verecek olan ancak Allah'tır. O her şeye şahittir.”¹¹³

Arapça Sözlüklerde:

mā ما bazen isbāt için bazen olumsuzluk olarak kullanılan bir edattır. Bu durumdan dolayı bazı âlimler ‘ما’ edatını zıt anlamı kelimelerden saymışlardır.

İsbāt Örneği: Yediğin yemek; o yediğin yemek ki طعامك الذي أكلت أي: طعامك ما أكلت أي

Olumsuzluk örneği: Yemediğin yemek; yani yemedin طعامك ما أكلت أي: لم تأكل

Aynı zamanda, *mā* ما bağlaç, soru, şart ve taaccüp edatı olmak üzere çokanlamlılık olgusuna ait bir edattır¹¹⁴.

Sebe' Sûresinde:

¹¹⁰ İbn-i Manzūr, *Lisānū'l-'Arab*, 9/45.

¹¹¹ Sebe' 37.

¹¹² Zemehşerī, *el-Keşşāf*, 3/586; İbn-i 'Aşūr, *et-Tehrīr we't-tenwīr*, 217.

¹¹³ Sebe' 34/47.

¹¹⁴ 'Abdu'l-Cebbār Zidān, *el-Eddād fi'l-Ḳur'āni'l-Kerīm* (Musul: y.y., 2005), 90.

”قُلْ مَا سَأَلْتُكُمْ مِنْ أَجْرٍ فَهُوَ لَكُمْ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى اللَّهِ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ“ De ki: “Sizin için isteyebileceğim bir mükâfat varsa o da sizin olsun; benim mükâfatımı verecek olan ancak Allah’tır. O her şeye şahittir”¹¹⁵.

Ayetinde geçen *mā* ما ile ilgili birkaç farklı görüş vardır¹¹⁶:

- *mā* ما olumsuzluk edatı olarak kullanılmıştır.

“Ücret olarak sizden istemediğim şey sizin içindir”.

- *mā* bağlama birleştirme edatı olarak gelmiştir. “Ücret olarak sizden istemediğim şey sizin içindir”

- *mā* şart edatı olarak gelmiştir. “Eğer sizden ücret olarak bir şey istemiyorsam bu sizin içindir” Anlamına gelmektedir.

3.3. Zıtlık et-Teḍad التضاد Bağlamları

3.3.1. Kapsamlılık Bağlamı

Tablo 2.1. Sebe’ suresi kapsamlılık bağlamında kullanılan kelimeler

Ayet No	Kelime	Kelimenin Geçtiği Ayet ve meali
1	السَّمَوَاتِ x الأَرْضِ	”الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي الْأَجْرَةِ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ“
2	يَلْجُ x يَخْرُجُ يَعْرُجُ x يَنْزِلُ	”يَعْلَمُ مَا يَلْجُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا وَهُوَ الرَّحِيمُ الْغَفُورُ“
3	أَصْغَرَ x أَكْبَرَ	”وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَأْتِينَا السَّاعَةُ قُلْ بَلَىٰ وَرَبِّي لَتَأْتِيَنَّكُمْ عَالِمِ الْغَيْبِ لَا يَعْزُبُ عَنْهُ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ فِي السَّمَوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ وَلَا أَصْغَرَ مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْبَرَ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ“
9	خَلْفَهُمْ x أَيْبِيهِمْ	”أَفَلَمْ يَرَوْا إِلَىٰ مَا بَيْنَ أَيْبِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِنْ نَسُوا نُحَسِبُ لَهُمُ الْأَرْضَ أَوْ نُسْقِطُ عَلَيْهِمْ كِسْفًا مِنَ السَّمَاءِ إِنْ فِي ذَلِكَ لَآيَةٌ لِّكُلِّ عِبْدٍ مُّنبِئٍ“

¹¹⁵ Sebe’ 34/47.

¹¹⁶ ‘Umar, *el-Mu’cemu’l-mewsū’ī li alfazī’l-Ḳur’ani’l-Kerīm we kırā’ātihi*, 415.

a. *Es-Sema* ' السماء X *El-Ar'd* الأرض

Arapça Sözlüklerde:

Sema ' السماء [س-م-و] kökünden gelip “yücelik, yükseklik, her şeyin zirvesi, her evin ve her şeyin çatısı, Şereflemek, uzanmak, yüce olmak, yücelmek, Felek, geniş ve engin gökyüzünden dünyayı kuşatan şey, at sırtı, evin çatısı, bulut, yağmur gibi birçok farklı anlama geldiği görülmektedir.¹¹⁷ Çoğulu ise *سموات* و*سموات* tır.

'*ar'd* الأرض kelimesi ise, [أ-ر-ض] kökünden türemiştir “üzerinde insanların bulunduğu yer, toprak, bitkilerin yetiştiği yer” anlamlarına gelmektedir¹¹⁸. Çoğulu ise, [أرض، أراض] و *أرضون* و *أرضون* dur.¹¹⁹

Kur'an'da:

Kur'an'da *semā* ' السماء kelimesi sadece “gökyüzü” anlamında geçmektedir¹²⁰.

'*ar'd* الأرض ve kelimesi ise:

- İnsanın yaşadığı yer: “الذي جعل لكم الأرض فراشا والسماء بناء” “*Rabbiniz ki, sizin için yeri döşek göğü bina kılmıştır*”¹²¹.

- Bitkilerin yetiştiği toprak: “أولم يروا إلى الأرض كم أنبتنا فيها من كل زوج كريم” *Peki o “inkârcular yeryüzüne hiç bakmazlar mı? Orada her türden nice değerli bitkiler çıkarmışızdır*”¹²².

- Yer cennet: “أَنَّ الْأَرْضَ يَرْثُهَا عِبَادِي الصَّالِحُونَ” *Yeryüzü iyi kullarıma kalacaktır*¹²³, , kutsal toprak “وَنَجِّنَاَهُ وَلَوْطًا إِلَى الْأَرْضِ الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا لِلْعَالَمِينَ” “*Onu da Lût'u da kurtarıp herkes için bereketli kıldığımız yere ulaştırdık*”¹²⁴ Medine “وَأَنْ كَادُوا لَيَسْتَفْرِزُونَكَ مِنَ الْأَرْضِ لِيُخْرِجُوكَ مِنْهَا” “*yine onlar, seni yurdundan çıkarmak için neredeyse sana dünyayı dar etmişlerdi*”¹²⁵ veya Mısır gibi belirli yerler: “قَالَ اجْعَلْنِي عَلَى خَزَائِنِ الْأَرْضِ إِنِّي حَفِيظٌ عَلَيْمَ” “*Yûsuf da, “Beni ülkenin hazinelerine tayin et! Çünkü ben çok iyi korurum ve bu işi bilirim” dedi*”¹²⁶ Anlamlarında kullanılmaktadır.

Semāwāt السماوات kelimesinin hem tekil hem çoğul olarak geçtiği görülmektedir; sayılarını göstermek için çoğul olarak geçtiği yerde muazzam genişlik ve çokluk anlamında

¹¹⁷ İbn-i Manzūr, *Lisānu'l-'Arab*, 1/295; Aḥmed el- Kazwinî İbn-i Fāris, *Maḳāyīsu'l-luġe*, thk. Abdu's-Selam Ḥarūn (Suriye: Dār'ul -Fikr, 1979), 3/98; Aḥmed Muḥtar 'Umar, *Mu'camu'l-luġati'l-Arabīyyeti'l-Mu'aşıra* (Mısır: 'Ālemu'l-Kutub, 2008), 2/115.

¹¹⁸ İbn-i Manzūr, *Lisānu'l-'Arab*, 7/114.

¹¹⁹ İbn-i Manzūr, *Lisānu'l-'Arab*, 7/ 111; İbn-i Faris, *Meḳāyīsu'l-luġe*, 1/81.

¹²⁰ 'Umar, *el Mu'camu'l-mawsū'ī li alfāzī'l-Ḳur'an*, 67-68.

¹²¹ el-Bakara 2/22.

¹²² eṣ-Şu'arâ 42/7.

¹²³ el-Enbiya' 105.

¹²⁴ el-Enbiya' 21/71.

¹²⁵ el-İsrâ 17/76.

¹²⁶ Yûsuf 12/55.

kullanılmıştır. Örneğin: “اللّٰهُ الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَمِنَ الْأَرْضِ مِثْلَهُنَّ” “Allah, yedi kat göğü ve yerden bir o kadarını yaratandır”¹²⁷. Ancak yönü göstermek için tekil olarak kullanılmıřtır¹²⁸. Örneği: “أَلَمْ تَنْتُمْ مَنْ فِي السَّمَاءِ أَنْ يَخْسِفَ بِكُمُ الْأَرْضَ” “gökte olanın sizi yerin dibine geçirmesinden güvende misiniz?”¹²⁹

Sebe’ Sûresinde:

“الحمد لله الَّذِي لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي الْآخِرَةِ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ”

“Hamd göklerde ve yerde ne varsa hepsinin sahibi olan Allah’a mahsustur; âhirette de hamd yalnız O’na özgüdür. Hikmetle yöneten, her şeyden haberdar olan O’dur.”¹³⁰

Göklerde ve yerde olan her şeyin yegâne sahibinin Allah olduğunu ve onlardan dolayı övülmeye layık olduğunu dile getirdikten sonra, zatını tüm dünya nimetlerini bahşeden bir varlık olarak nitelendirdiğine göre, bu cümle “O, dünya nimetlerine karşılık hamdedilendir.” Şeklinde ifade edilmektedir. Ayetin devamında ise, “Ahirette de hamd O’na aittir.” ifadesinden Allah’ın sevaptan ibaret- âhiretteki nimetlerine karşılık olarak da hamdedileceği anlaşılmaktadır.¹³¹ Aynı zamanda bu ayet Allah’ın nimetlerini sınırsız ve sonsuz olduğunu ifade ederek zatının mükemmeliyetini göstermektedir.

Bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere ayette السماء x الأرض çift zıt sözcükler Allah’ın nimetlerinin hem yeryüzü hem gökyüzü ve hatta ahirette ki nimetlerinin tamamını kapsadığı ve hepsinin bir bütün olduğu ifade ettiği görülmektedir.

b. yelicu يَلِجُ x yehrucu يَخْرُجُ

Arapça Sözlüklerde:

yelicu يَلِجُ [و-ل-ج] kök harflerinden türeyen muzari bir fiil olup “Bir şeyin içine yavaşça girmesi” anlamına gelmektedir. Mastarı الوَلُوجُ çoğulu ise وُلِجٌ وَوُلُوجٌ tur.¹³²

Bu kelimenin zıddı olan yehrucu يَخْرُجُ kelimesi ise [خ-ر-ج] kök harflerinden türeyen muzari bir fiil olup “Bir yerden çıkmak” anlamına gelmektedir. Mastarı ise خُرُوجًا dır.¹³³

Kur’an’da:

yelicu يَلِجُ kelimesi “dar yere giriş yapmaktır” anlamında kullanılmaktadır¹³⁴:

¹²⁷ et-Talak 65/12.

¹²⁸ Mennā’ī Kaţţan, *Mebahith fi ‘ulūmi’l-Ķur’an* (Riyad: Ma’arif, 2002), 192.

¹²⁹ el-Mülk 67/16.

¹³⁰ Sebe’ 34/1.

¹³¹ Zemeşşerī, *el-Keşşāf*, 3/566.

¹³² İbn-i Manzūr, *Lisānu’l-‘Arab*, 2/399.

¹³³ İbn-i Manzūr, *Lisānu’l-‘Arab*, 2/249.

“حتى يلج الجمل في سم الخياط” “*deve iğne deliğinden geçinceye kadar cennete giremeyeceklerdir!*”¹³⁵

yehrucu يَخْرُجُ kelimesi ise; bir durum veya yere doğru dışarı çıkmaktır; bu yerin ev, şehir veya kıyafet olması ile durumun psikolojik bir durum olması veya dış nedenlerinin değişmesi arasında herhangi bir ayırım yoktur”¹³⁶. Örneğin: (فَخَرَجَ مِنْهَا خَائِفًا) *Mûsâ korku içinde etrafı gözetleyerek oradan ayrıldı.* (Kasas Sûresi: 21)

Sebe’ Sûresinde:

“يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا وَهُوَ الرَّحِيمُ الْغَفُورُ”

“O, yere giren ve ondan çıkan, gökten inen ve ona yükselen her şeyi bilir. O, engin merhamet sahibidir, bağışlaması boldur.”¹³⁷

Allah, bu ayette ilminin genişliği ve neleri içine aldığını bildirmek için yere giren: yağmuru, defineleri, ölüleri, vb. her şeyi ifade ettiği gibi; Oradan çıkan; ağaçları, bitkileri, kaynak sularını, madenleri, canlıları, vb. bütün varlıkları da *Yelicu* يَلِجُ *yehrucu* يَخْرُجُ kelimeleriyle ifade etmiştir.¹³⁸

Bu bağlamda Allah bu ayette, yere giren yağmur ve yağmurdan oluşan akarsular, nehirler, madenler, ölümler ve yeryüzünden çıkan ağaçlar, bitkiler, kaynar su, ziraat ürünleri ve canlılar ve benzerleri ihata etmektedir.¹³⁹ Aynı zamanda yerin içine gireni her neyse ve yerden çıkanı her neyse bilen şüphesiz ki evrende hareket edeni ne varsa bilgisine de sahiptir¹⁴⁰. Bundan dolayı bu bütünlüğü karşılayan bu iki birbirine zıt kelimenin kapsamlılık bağlamında kullanıldığı anlaşılmaktadır.

c. *Ye’rucu* يَخْرُجُ X *Yenzilu* يَنْزِلُ

Arapça sözlüklerde:

yenzipilu يَنْزِلُ [ن- ز- ل] kök harflerinden türeyen muzari bir fiildir. Bu kelime “iniyor” anlamına gelmektedir. Mastarı ise نَزُولًا وَمَنْزِلًا وَمَنْزِلًا dir.¹⁴¹

¹³⁴ Ragıb el-İsfahanî, *Müfredât Kur’an Kavramları Sözlüğü*, çev. Abdullah Güneş – Mehmet Yolcu (İstanbul: Çıra Yayınları, 2010), 1178.

¹³⁵ el-A’râf 7/40.

¹³⁶ İsfahanî, *Müfredât Kur’an Kavramları Sözlüğü*, 335.

¹³⁷ Sebe’ 34/2.

¹³⁸ Zemeşşerî, *el-Keşşâf*, 3/566.

¹³⁹ Zemeşşerî, *el-Keşşâf*, 3/567; et-Tâhir Muḥemmed İbn-i ‘Âşûr, *et-Teḥrîr we’t-tenwîr* (Tunus: ed-Dâru’t-Tunusiyye, 1984), 22/137.

¹⁴⁰ İbn-i ‘Âşûr, *et-Teḥrîr we’t-tenwîr*, 22/137.

¹⁴¹ İbn-i Manzûr, *Lisânu’l-‘Arab*, 11/656.

Kur'n'da:

Kur'n'da *yezilü* يَنْزِلُ kelimesi “rızk, melekler, rahmet ve azab inmesi” gibi anlamlarda kullanılmaktadır. Bu fiilin çekimi sadece sebe’ sursinde geçmektedir¹⁴². Bu kelimenin zıddı olan *ye’rucu* يَعْزُجُ kelimesi ise Arapça sözlüklerde [ع - ر - ج] kök harflerinden türeyen muzari bir fiil olup. Yukarı çıkmak, çıkan, yükselen anlamına gelmektedir. Mastarı ise *ezüjâ*’dir.¹⁴³

ye’rucu يَعْزُجُ kelimesi ise, “yükselmek, yukarıya çıkmak” anlamlarında geçmektedir¹⁴⁴.

Örneğin:

“تَعْزُجُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ”
Melekler ve rûh O’na, miktarı elli bin yıl olan bir günde yükselip çıkar”¹⁴⁵

Sebe’ Sûresinde:

“يَعْلَمُ مَا بَلَّغَ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْزُجُ فِيهَا وَهُوَ الرَّحِيمُ الْغَفُورُ”

“O, yere giren ve ondan çıkan, gökten inen ve ona yükselen her şeyi bilir. O, engin merhamet sahibidir, bağışlaması boldur”¹⁴⁶

“Bu ayette *ya’rucu* يَعْزُجُ ve *yezilü* يَنْزِلُ kelimelerinden, Allah’ın, gökten inen kar, yağmur, dolu, şimşek ve yıldırım, rızıklar, melekler, türlü türlü bereketler ve kaderleri ihata ettiği gibi gökyüzüne yükselen melekler ve kulların amellerini, kum fırtınalar, atmosferlerde oluşan hava olayları, uzayda hareket eden her nesne ve havada uçan her şeyi de ihata ettiği anlaşılmaktadır”¹⁴⁷.

Bu bağlamda *yezilü* يَنْزِلُ x *yezüjü* يَعْزُجُ zıt kelimeleri kullanılarak gökyüzünde var olan ve oluşan bütün olayları aynı zamanda inmek ve çıkmak ile ilgili hareket eden ne varsa Allah’ın bilgisi kapsamında olduğunu ifade eden en uygun kelimelerdir.

ç. Aşgar أصغر X Ekber أكبر

Arapça sözlüklerde:

İsm-i tafdil vezninde kullanılan *aşgar* أصغر kelimesi ism-i tafdil *ef’elu* vezninde kullanılmaktadır. Bu kelime [ص-غ-ر] kökünden türemiş “büyüğün zıddı, en küçük, bir şeyi hakaret etmek, küçümsemek” anlamında geçmektedir¹⁴⁸. Bu kelimenin çoğulu ise, أصغار, müennesi de صغرى dır.

¹⁴² ‘Umar, *el-Mu’cemu’l-mewsû’î li alfazı’l-Ḳur’ani’l-Kerîm we kırâ’âtihi*, 441.

¹⁴³ İbn-i Manzûr, *Lisânu’l-‘Arab*, 2/321.

¹⁴⁴ ‘Umar, *el-Mu’cemu’l-mewsû’î li alfazı’l-Ḳur’ani’l-Kerîm we kırâ’âtihi*, 312.

¹⁴⁵ el-Mearic 70/4.

¹⁴⁶ Sebe’ 34/2.

¹⁴⁷ Zemehşerî, *el-Keşşâf*, 3/566-567.

¹⁴⁸ İbn-i Manzûr, *Lisânu’l-‘Arab*, 4/458.

Bu kelimenin zıddı olan *ekber* أكبر kelimesi “en büyük, yüce, ulu, yaşça ve makam olarak büyük olma gibi” anlamlara gelip [ك-ب-ر] kök harflerinden türemiştir. Bu kelimenin çoğulu ise كِبَارُون، كِبَارٌ dur.¹⁴⁹

Kur'an'da:

aşgar اصْغَر kelimesi “hafiflik”, *ekber* اكْبَر kelimesi ise;

- Kötülüğün büyüğünü, Örneğin: “وَالْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ” “Fitne de öldürmekten daha ağırdır”¹⁵⁰.

- Boyutun büyüğü, Örneğin: “وَلَا اصْغَرَ مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْبَرَ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ” “bundan daha küçük veya daha büyük ne varsa istisnasız apaçık bir kitapta yazılıdır”¹⁵¹

- Görkemlilik ve yükseklik, Örneğin: “قَالَ هَذَا رَبِّي هَذَا أَكْبَرٌ” “Rabbim budur; zira bu daha büyük” dedi”¹⁵² anlamlarında geçmektedir¹⁵³.

Sebe' Sûresinde:

” وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَأْتِينَا السَّاعَةُ قُلْ بَلَىٰ وَرَبِّي لَتَأْتِيَنَّكُمْ عَالِمِ الْغَيْبِ لَا يَعْزُبُ عَنْهُ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ وَلَا أَصْغَرَ مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْبَرَ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ ”

“İnkâr edenler, “Bize kıyamet gelmeyecek” dediler. De ki: “Bilâkis! Gaybı bilen rabbime andolsun ki o size mutlaka gelecektir.” Göklerde ve yerde zerre miktarı bir şey, O'nun bilgisi dışında kalmaz. Bundan daha küçük veya daha büyük hiçbir şey yoktur ki apaçık bir kitapta kayıtlı olmasın”¹⁵⁴

Bu bağlamda, Allah bütün gaip ve bunula ilgili her şeyin ne kadar küçük veya büyük de olsa bilgisi dâhilinde olduğu belirtmiştir. Kâfirler kıyamet gününde tekrar derileceklerini inkâr ederek cesetler toprak ve toz halinde nasıl bir daha canlanacak diye sorulunca, Allah onlara cevap olarak kendisi en küçük parçaları bir araya getirip büyük parçalar oluşturduğuna göre her şeyin en küçüğünü en büyüğünü de bilgisine sahip olduğunu bildirmiştir.¹⁵⁵

Bu ayette Allah, kıyamet gününü inkâr edenlere cevap vermiş; yeryüzü ve gökyüzünde bulunan zerre, zerreden küçük veya büyük olan her şeyin kendi ilmi dâhilinde olduğunu

¹⁴⁹ İbn-i Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, 5/128.

¹⁵⁰ el-Bakara 2/217.

¹⁵¹ Yûnus 10/ 61.

¹⁵² el-En'âm 6/78.

¹⁵³ 'Umar, *el-Mu'camu'l- mawsû'î li alfaz' il- Kûr'an*, 386.

¹⁵⁴ Sebe' 34/3.

¹⁵⁵ Zemehşerî, *el-Keşşâf*, 3/567; İbn-i 'Âşûr, *et-Teḥrîr we't-tenwîr*, 22/141.

ifade etmek için birbirinin zıddı olan *aşğar* أَصْغَرُ ve *ekber* أَكْبَرُ zıt çift sözcükler kullanarak ilminin genişliğine ve kapsamlılığına işaret ettiği anlaşılmaktadır.

d. *Eydihum* أَيَدِيهِمْ X *Halfehum* خَلْفُهُمْ

Arapça sözlüklerde:

Geçmiş zaman kalıbında *خلف* kelimesi [خ-ل-ف] kökünden gelip “bir şeyin yerini tutabilen karşılık, ardınca, arka, hemen ardında” anlamlarına gelmektedir¹⁵⁶.

Bu kelimenin zıddı olarak kullanılan *أيديهم* kelimesi ise, [ي-د-ي] harflerin kökünden gelip “el” anlamında geçmektedir. Bu kelimenin son sesi olan /ي/ telaffuzu kolay gelmek amacı ile يد olarak kullanıp çoğulu أيد، يُدي، أيداد olarak geçmektedir¹⁵⁷.

Kur’an’da:

Kur’an’da *eydi* أَيَدِي kelimesi birçok anlamda kullanılmaktadır. Bunlar¹⁵⁸:

- “el organı” anlamına gelen يد kelimesinin çoğuludur. Örneğin:

(فَأَمْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ) *yüzlerinize ve ellerinize sürün*¹⁵⁹.

- İhsan ve iyilik, örneğin: “وَإِذْ كُنَّا إِبرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ أُولِي الْأَيْدِي وَالْأَبْصَارِ” *“Güçlü ve basîretli kullarımız İbrâhim, İshak ve Ya ‘küb’u da an”*¹⁶⁰.

Kur’an’da *fa’l* vezinide zarf olarak geçen *half* خَلْف kelimesi bu anlamlarda geçmektedir¹⁶¹:

Örneğin: “فَالْيَوْمَ نُنَجِّيكَ بِبَدَنِكَ لِتَكُونَ لِمَنْ خَلْفَكَ آيَةً” *“İşte bugün senin cesedini kurtaracağız ki, senden sonra gelenler için bir ibret olsun!”*

- “arka”, Örneğin: “فَمَا تَتَفَقَّهُهُمْ فِي الْحَرْبِ فَشَرَّدَ بِهِمْ مَنْ خَلْفَهُمْ”

*“Savaş esnasında eline düşerlerse onlara geridekilere ibret olacak şekilde davran”*¹⁶².

Sebe’ Sûresinde:

”أَفَلَمْ يَرَوْا إِلَى مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِنَّ نَشَأَ نُحَسِفُ بِهِمُ الْأَرْضَ أَوْ نُسَوِّطُ عَلَيْهِمْ كِسْفًا مِنَ السَّمَاءِ
إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّكُلِّ عَبْدٍ مُنِيبٍ“

*“Onlar, önlerindeki ve arkalarındaki (kendilerini dört bir yandan kuşatan) göğe ve yere bakmadılar mı? Eğer dilersek onları yere geçirir veya gökten üzerlerine parçalar düşürürüz. Bunda, Rabbine yönelen her kul için bir ibret vardır.”*¹⁶³

¹⁵⁶ İbn-i Manzûr, *Lisānu’l-‘Arab*, 9/83.

¹⁵⁷ İbn-i Manzûr, *Lisānu’l-‘Arab*, 15/419.

¹⁵⁸ ‘Umar, *el-Mu‘camu’l- mawsū‘ī li alfaz’ıl-‘Qur’an*, 492.

¹⁵⁹ en-Nisâ’ 4/43.

¹⁶⁰ Sâd 38/45.

¹⁶¹ ‘Umar, *el-Mu‘camu’l- mawsū‘ī li alfaz’ıl-‘Qur’an*, 171.

¹⁶² el-Enfâl Sûresi 8/57.

Allah, Eyke halkının nimetlerini inkâr etmelerine karşın onlara kendi acizliklerini, sınırlılıklarını, zayıflıklarını ve içerisinde yaşadıkları nimetlerin tamamının Allah'ın nimeti olduğunu sert bir şekilde hatırlatarak nerede olurlarsa olsunlar **أَيْدِيَهُمْ** önlerinden ve **خَلْفَهُمْ** arkalarından kendilerini kuşattığına ve mülkün tamamının kendisine ait olduğuna işaret etmektedir. Yine **أَيْدِيَهُمْ** önlerinden ve **خَلْفَهُمْ** arkalarından iki zıt anlamlı kelime kullanılarak nimetlerinin genişliğine ve kapsamlılığına işaret ettiği görülmektedir.¹⁶⁴

Bu ayetteki *ḥalfehum* **خَلْفَهُمْ** x *eydihum* **أَيْدِيَهُمْ** gibi çift zıt kelimeler kullanılarak Allah'ın yaratıkların ve kâinattaki varlıkların her şeyin ne olduğunu bildiğini amaçlanmaktadır. Aynı zamanda **خلف** kelimesinin zıddı **أمام** kelimesinin yerine önde anlamı ifade etmek için “elleri” anlamına gelen **أَيْدِيَهُمْ** kelimesi kullanılmıştır. Bu durumda **أَيْدِي** kelimesinin zarf olarak geçtiği anlaşılmaktadır.

3.3.2. Genişlik ve Büyüklük Bağlamında Zıtlık

Tablo 2.2. Sebe' suresi genişlik ve büyüklük bağlamında kullanılan kelimeler

Ayet No	Kelime	Kelimenin Geçtiği Ayet ve meali
15	يَمِينٍ x شِمَالٍ	”لَقَدْ كَانَ لِسَيِّئِ فِي مَسْكَنِهِمْ آيَةٌ جَنَّتَانِ عَنْ يَمِينٍ وَشِمَالٍ كُلُّوا مِنْ رِزْقِ رَبِّكُمْ وَاشْكُرُوا لَهُ بَلَدَةٌ طَيِّبَةٌ وَرَبُّ غَفُورٌ“

a. *Yemîn* يَمِينٍ X *Şimāl* شِمَالٍ

Arapça sözlüklerde:

“sağ, sağ taraf, sol karşıtı” anlamlarına gelen *yemîn* يَمِينٍ kelimesi (ي-م-ن) kökünde türemiştir. Bu kelimenin çoğulu ise *aymān*, أيمن، أيمان، أيامن dır.

Bu kelimenin zıddı olan *şimal* شمال kelimesi “sağ zıddı, kuzey, dört yönden biri, şimal” anlamlarına gelen bu kelimenin çoğulu ise *şumūl*, شمائل، شمائل، شمائل anlamında geçmektedir¹⁶⁵.

Kur'an'da:

Kur'an *yemîn* يَمِينٍ kelimesi aşağıdaki anlanmalarda kullanılmaktadır¹⁶⁶:

- “Güç ve kudret”, Örneğin: “وَالسَّمَوَاتِ مَطْوِيَّاتٍ بِيَمِينِهِ” “gökler de O'nun kudret elinde dürülüp bükülmüştür.”¹⁶⁷

¹⁶³ Sebe' 34/9.

¹⁶⁴ Zemehşerî, *el-Keşşâf*, 3/570.

¹⁶⁵ İbn-i Manzûr, *Lisānu'l-'Arab*, 11/864.

¹⁶⁶ ‘Umar, *el-Mu'camu'l-mawsū'ī li alfaz'il-Ḳur'an*, 494.

“Hüccet, delil ve burhan”, Örneğin: “وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضَ الْأَقَاوِيلِ، أَخَذْنَا مِنْهُ بِالْيَمِينِ”

“Eğer peygamber bize atfen bazı sözler uydurmuş olsaydı, Elbette onu kısıvrak yakalardık.”¹⁶⁸

- “Sağ el”, Örneğin: “وَمَا تِلْكَ بِيَمِينِكَ يَا مُوسَى” “Nedir o sağ elindeki, ey Mûsâ?”¹⁶⁹.

- “Yön”, Örneğin: “عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ الشِّمَالِ قَعِيدٌ” “sağında solunda oturmuş”¹⁷⁰

Kur’an’da *şimāl* شِمَالٌ kelimesi ise aşağıdaki anlamlarda geçmektedir¹⁷¹:

- “Sol yönü”, Örneğin: “وَنُقَلِّبُهَا دَاَّتِ الْيَمِينِ وَدَاَّتِ الشِّمَالِ” “Onları sağa sola çeviriyorduk”¹⁷².

Sebe’ Sûresinde:

“لَقَدْ كَانَ لِسَبَإٍ فِي مَسْكَنِهِمْ آيَةٌ جَنَّتَانِ عَنْ يَمِينٍ وَشِمَالٍ كُلُوا مِنْ رِزْقِ رَبِّكُمْ وَاشْكُرُوا لَهُ بَلْدَةٌ طَيِّبَةٌ وَرَبٌّ غَفُورٌ”

“Andolsun, Sebe’ halkı için kendi yurtlarında bir ibret vardı: Biri sağda biri solda iki bahçe bulunuyordu. Onlara şöyle denilmişti: "Rabbinizin rızından yiyin ve O'na şükredin. Beldeniz güzel bir belde, Rabbiniz de çok bağışlayıcı bir Rabdir”¹⁷³.

Bu ayeti kerimede geçen *yemîn* sağda ve *şimāl* solda kelimeleri yön anlamında kullanılmaktadır. Geçen ayette *yemîn* sağda ve *şimāl* solda kelimeleri iki bahçe ile Allah, Eyke halkına içerisinde buldukları nimetlerin farkında olmaları ve ona hakkıyla şükretmeleri için verdiği nimetlerine dikkat çekmiş, şükretmedikleri takdirde bu nimetlerin ellerinden alınacağını ifade etmiştir.¹⁷⁴

Bu bağlamda, ayette geçen *yemîn* x *şimāl* شِمَالٌ kelimeleri, Sebe’ kavmi, hem sağ hem sol taraflarında, çeşitli meyvelere sahip olan örnek gösterilecek bahçelerde bulunmuşlardır. Bu ayette zıt yön çift sözcükleri kullanılarak bahçenin sınırları ne kadar geniş olduğunu gösterilmektedir.

¹⁶⁷ ez-Zümer 39/67.

¹⁶⁸ el-Hâkka 69/44, 45.

¹⁶⁹ Tâhâ 20/17.

¹⁷⁰ Kaf 50/17.

¹⁷¹ ‘Umar, *el-Mu’camu’l-mawsū’i li alfaz’ il-Kur’an*, 262.

¹⁷² el-Kehf 18/18.

¹⁷³ Sebe’ 34/15.

¹⁷⁴ Zemehşerî, *el-Keşşâf*, 3/575.

3.3.3. Zaman Bağlamında Zıtlık

Tablo 2.3. Sebe' suresi zaman bağlamında kullanılan kelimeler

Ayet No	Kelime	Kelimenin Geçtiği Ayet Ve Meali
12	غُدُوها x وَرَوَّاحُهَا	”وَلَيْسَ لِلْمَنَ الرَّيْحِ غُدُوها شَهْرٌ وَرَوَّاحُهَا شَهْرٌ وَأَسَلْنَا لَهُ عَيْنَ الْقَاطِرِ وَمِنَ الْجِنِّ مَنْ يَعْمَلُ بَيْنَ يَدَيْهِ بِإِذْنِ رَبِّهِ وَمَنْ يَرِغْ مِنْهُمْ عَنْ أَمْرِنَا نُذِقْهُ مِنْ عَذَابِ السَّعِيرِ“
18	لَيْالِي x أَيَّاماً	”وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْقُرَى الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا قُرَى ظَاهِرَةً وَقَدَرْنَا فِيهَا السَّيْرَ سَبِيْرًا فِيهَا لَيْالِي وَأَيَّاماً آمِنِينَ“
30	تَسْتَأْخِرُونَ x تَسْتَفْتِمُونَ	”قُلْ لَكُمْ مِيعَادُ يَوْمٍ لَا تَسْتَأْخِرُونَ عَنْهُ سَاعَةً وَلَا تَسْتَفْتِمُونَ“
33	النَّهَارِ x اللَّيْلِ	”وَقَالَ الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا بَلْ مَكْرُ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ إِذْ تَأْمُرُونَنَا أَنْ نَكْفُرَ بِاللَّهِ وَنَجْعَلَ لَهُ أَنْدَاداً وَأَسْرُوا النَّدَامَةَ لَمَّا رَأَوْا الْعَذَابَ وَجَعَلْنَا الْأَعْلَالَ فِي أَعْنَاقِ الَّذِينَ كَفَرُوا هَلْ يُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ“

a. Ğuduwa X Rewāḥuha وَرَوَّاحُهَا

Arapça sözlüklerde:

Arapçada *ğuduwa* [غ-د-و] kökünden türetilmiş olup “yarın, bugünden sonra gelecek olan gün, sabah vakti, sabaha gitmek” anlamlarında kullanılmaktadır. Çoğulu ise *ğada* و غداوات dir.

Bu kelimenin zıddı olan *rewāḥuha* وَرَوَّاحُهَا kelimesi ise yine [ر-و-ح] “sabah vaktin zıddı, akşam, akşamleyin yürüme, gitmek” anlamlarında geçmektedir.¹⁷⁵

Kur'an'da:

Kura'n'da *ğuduwa* غُدُو kelimesi aşağıdaki anlamlara gelmektedir¹⁷⁶:

- “sabah”, Örneğin: “يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْأَصَالِ” “Akşam sabah Allah'ı tenzih ederek anarlar”¹⁷⁷.

¹⁷⁵ İbn-i Manzūr, *Lisānu'l-'Arab*, 2/464.

¹⁷⁶ Umar, *el-Mu'camu'l-mawsū'ī li alfaz'ıl-Ḳur'an*, 333.

¹⁷⁷ en-Nūr 24/36.

rewāḥa رَوَاحٌ kelimesi ise; Kur'an'da aşağıdaki anlamlarında geçmektedir:

- “Rahmet, ferahlık”, Örneğin: “وَلَا تَأْتِسُوا مِنْ رَوْحِ اللَّهِ” “Allah’ın rahmetinden ümit kesmeyin”¹⁷⁸.
- “güzel kokulu rüzgâr” Örneğin: “فَرَوْحٌ وَرَيْحَانٌ وَجَنَّتْ نَعِيمٌ” “güzel nasip ve nimetlerle dolu cennet vardır”¹⁷⁹.

Sebe’ Sûresinde:

”وَلِسُلَيْمَانَ الرِّيحَ غُدُوها شَهْرٌ وَرَوَاحُها شَهْرٌ وَأَسَلْنَا لَهُ عَيْنَ الْقِطْرِ وَمِنَ الْجِبِّ مَنْ يَعْمَلُ بَيْنَ يَدَيْهِ بِإِذْنِ رَبِّهِ وَمَنْ يَرِغْ مِنْهُمْ عَنْ أَمْرِنَا نُذِقْهُ مِنْ عَذَابِ السَّعِيرِ“

“Süleyman’ın emrine de sabahleyin bir aylık, akşamleyin bir aylık yol almakta olan rüzgârı verdik. Onun için bakır madenini eritip akıttık. Cinlerden de rabbinin izniyle onun maiyyetinde çalışanlar vardı. Onlardan kim buyruğumuzdan sapsa, ona yakıcı ateşin azabını tattırırız”¹⁸⁰.

Bu ayette “rüzgâr” anlamına gelen *guduw* غَدَوْ kelimesi “sabahleyin gitmek”, *rewāḥ* رَوَاحٌ kelimesi ise “akşamlayın gitmek” anlamlarında geçmektedir. Geçen ayette *guduw* غَدَوْ otlamak üzere hayvanların sabahleyin çıkmasına veya insanların sabahleyin kalkıp işlerine gitmelerine ve *rewāḥ* رَوَاح kelimesi ise yerine dönmesine benzetilmektedir. Bu ayete göre Allah, zıt çift sözcükleri kullanarak rüzgârı Hz. Süleyman’ın emrine bıraktı ve bu rüzgâr durmadan devamlı olarak hareket halinde ve devamlı bir şekilde Hz. Süleyman’a hizmet içinde olduğuna vurgu yaparak zaman bağlamında devamlılığa işaret etmektedir.¹⁸¹

b. Leyāliye لَيْالِي X Eyyāmen أَيَّاماً

Arapça sözlüklerde:

Leyālī لَيْالِي kelimesi [ل-ي-ل] kökünden gelip “geceleyin, gece vakti” anlamlarına gelmektedir. Çoğul olarak kullanılan لَيْالِي kelimesinin tekili لَيْلَة ve her gece için لَيْل kelimesi kullanılmaktadır¹⁸².

Bu kelimenin zıddı olarak kullanılan ’*eyyām* أَيَّام kelimesi ise [ي-و-م] kökünden türetilmiş ve “gün, gece ile gündüzü içeren süredir, bugün, şimdiki zaman” anlamlarında geçmektedir. Bu kelimenin tekili يَوْم dir¹⁸³.

¹⁷⁸ Yûsuf 12/87.

¹⁷⁹ el-Vâkı’a 56/ 89.

¹⁸⁰ Sebe’ 34/12.

¹⁸¹ Zemaḥşerî, *el-Keşşâf*, 3/571.

¹⁸² İbn-i Manzûr, *Lisānu’l-’Arab*, 11/607.

Kur'an'da:

Leyāliye لَيْلِيَّ *fe'ālī* vezininden gelip bir zarf olarak kullanılmaktadır. Kur'an'da "zilhiccenin on gecesi" "وَلَيْالٍ عَشْرٍ" "On geceye"¹⁸⁴. Anlamlarında kullanılmaktadır.

Eyyāmen أَيَّامًا kelimesi ise; Kur'an'da çoğul olarak birçok anlamda geçmektedir¹⁸⁵.
Örneğin:

- "gün" kelimesinin çoğulu, belli bir zamandan bahsetmektedir: "سَخَّرَ مَا عَلَيْهِمْ سَبْعَ لَيَالٍ وَتَمَانِيَةَ" "Allah o kasırgayı artarda yedi gece, sekiz gün onların üzerine gönderdi"¹⁸⁶.
- "Genel zaman": "كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا أَسْلَفْتُمْ فِي الْأَيَّامِ الْخَالِيَةِ" "Onlara "Geçmiş günlerde yaptıklarınıza karşılık olarak âfiyetle yiyin için" denir"¹⁸⁷.

Sebe' Sûresi:

“وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْقُرَى الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا فُزِي ظَاهِرَةً وَقَدَّرْنَا فِيهَا السَّبِيْرَ سَبِيْرًا لَيْلِيَّ وَأَيَّامًا أَمِينٍ”

"Sebe' halkı ile bereketlendirdiğimiz kentler arasına (her biri diğerinden) görülen kentler oluşturduk. Oralarda gidiş-gelişi belirledik (seyahati kolaylaştırdık) ve onlara da şöyle dedik: "Oralarda gece gündüz güvenlik içinde dolaşın"¹⁸⁸.

Bu ayette Allah, Sebe' halkına verdiği nimetlerden bir tanesi olan şehirlerarası seyahatin kolay ve güvenli oluşuna dikkat çekerek Sebe halkının ne zaman isterlerse güven içerisinde seyahat edebileceklerini لَيْلِيَّ gece, أَيَّامًا gündüz anlamına gelen iki birbirine zıt zaman ifadesi ile dile getirmiştir. Burada gece ve gündüz ifadelerini zaman bağlamında kullanarak ne zaman isterlerse gece veya gündüz fark etmeksizin emniyet ve güven içerisinde olacaklarını belirtmiştir. Çünkü oradaki güvenlik ve emniyetin bir vakitten diğerine değişmeyeceğini veya orada yolculuk sürelerinin günler, geceler boyunca uzun bir süre devam edilse de güvenlik içinde, korku olmadan yolculuk edebileceklerini ifade etmektedir.¹⁸⁹

Bunlardan bu zıt çift sözcükler kullanılarak yolun güvenli olduğu için yolculuklar gece gündüz devamlı bir şekilde gerçekleştiğini görülmektedir.

¹⁸³ İbn-i Manzûr, *Lisānu'l-'Arab*, 12/607.

¹⁸⁴ el-Fecr 89/2.

¹⁸⁵ 'Umar, *el-Mu'camu'l-mawsū'ī li alfaz'il-Kur'an*, 412.

¹⁸⁶ el-Hâkka 69/7.

¹⁸⁷ el-Hâkka 69/24.

¹⁸⁸ Sebe' 34/18.

¹⁸⁹ Zemehşerî, *el-Keşşâf*, 3/577

c. *Teste'hirûn* تَسْتَأْخِرُونَ X *Testaḳdimûn* تَسْتَقْدِمُونَ

Arapça sözlüklerde:

Teste'hirûn تَسْتَأْخِرُونَ [أ-خ-ر] harf kökünden türetilmiş ve “ertelemek, başka zamana bırakmak, gecikmeye yol açmak” anlamlarına gelip mezîd bir fiildir. Bu fiilin mastarı ise استنخار dir¹⁹⁰.

Bu kelimenin zıddı olan *testaḳdimûn* fiili olarak geçmektedir. Bu fiil (ق-د-م) harf kökünde türetilmiş ve “gelmesini istemek, getirmek, öne almak, önüne geçmek, ileri varmak, ileri yürümek, ilerlemek” anlamlarına gelmektedir. Mastarı ise استقدام dır.

Kur'an'da:

Kur'an'da *teste'hirûn* تَسْتَأْخِرُونَ kelimesi *testef'ilûn* vezninden gelip “gecikme” anlamında kullanılmaktadır¹⁹¹. Örneğin: “إِذَا جَاءَ أَجْلُهُمْ فَلَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ” “*Ecelleri geldiğinde ne bir an geri kalır ne de bir an ileri gidebilirler.*” (Yûnus: 49) *testaḳdimûn* تَسْتَقْدِمُونَ kelimesi ise; yine *testef'ilûn* vezninden gelip “zaman olarak ileri gitmek” anlamına gelmektedir¹⁹². Örneğin: “فَإِذَا جَاءَ أَجْلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ” “*Ama süreleri dolduğunda onu bir an bile ne erteleyebilirler ne de öne alabilirler*”¹⁹³.

Sebe' Sûresinde:

“قُلْ لَكُمْ مِيعَادُ يَوْمٍ لَا تَسْتَأْخِرُونَ عَنْهُ سَاعَةً وَلَا تَسْتَقْدِمُونَ”

“De ki: "Sizin için belirlenen bir gün vardır ki, ondan ne bir saat geri kalabilirsiniz, ne de ileri geçebilirsiniz”¹⁹⁴.

Allah, bu ayette kıyamet gününü inkâr edip onun olmayacağını iddia edenlere cevap olarak kıyamet gününün mutlaka geleceğine vurguda bulunmuş ve kıyamet saatinin ne bir dakika geç nede bir dakika erken değil tam zamanın da vuku bulacağını bildirmiştir. Bu ayeti kerime de geçen *testaḳdimûn* تَسْتَقْدِمُونَ öne geçmek anlamına gelen birbirine zıt bu iki kavram zaman bağlamında kullanılarak kıyamet günü ve saatinin tam zamanında olacağını belirtmektedir.¹⁹⁵

¹⁹⁰ İbn-i Manzûr, *Lisānu'l-'Arab*, 2/650.

¹⁹¹ ‘Umar, *el-Mu'camu'l-mawsū'î li alfaz'il-Ḳur'an*, 333.

¹⁹² ‘Umar, *el-Mu'camu'l-mawsū'î li alfaz'il-Ḳur'an*, 366.

¹⁹³ en-Nahl 16/61.

¹⁹⁴ Sebe' 34/30.

¹⁹⁵ Zemeḫşerî, *el-Keşşaf*, 3/583.

Bu ayette *teste 'hirûn* تَسْتَأْخِرُونَ x *testakdimûn* تَسْتَقْدِمُونَ zıt çift sözcükleri mübalağa vezninde gelerek kıyamet saatinin kesinlikle ve kesinlikle olacağını ve Allah'ın ilminde belirli olan saatte geleceğini ifade etmek için kullanıldığı görülmektedir.¹⁹⁶

ç. *El-Leyl* اللّيل *En-Nehār* النهار

Arapça sözlüklerde:

El-leyl ليل kelimesi [ل-ي-ل] kökünden gelip “geceleyin, gece vakti” anlamlarına gelmektedir. Çoğul olarak kullanılan ليالي kelimesinin tekili ليلة ve her gece için ليل kelimesi kullanılmaktadır¹⁹⁷.

Bu kelimenin zıddı olan *en-nehār* ise [ن-ه-ر] kökünden gelip “gündüz, geçenin zıddı” anlamlarında gelmektedir. Çoğulu ise نُهْرًا dir¹⁹⁸.

Kur'an'da:

Kur'an'da *el-leyl* اللّيل kelimesi:

- “Güneşin batışından doğuşuna kadar geçen süre”: “وَأَعْطَسَ لَيْلَهَا وَأَخْرَجَ” Gecesini kararttı, gündüzünü aydınlattı.
- “Devamlı olarak gece ile bağlama”, Örneğin: “قَالَ رَبِّ إِنِّي دَعَوْتُ قَوْمِي لَيْلًا وَنَهَارًا” *Nûh*, “Rabbim” dedi, “Doğrusu ben kavmimi gece gündüz hakka çağırırdım”¹⁹⁹.

en-nehār النهار kelimesi ise; Kur'an'da “Güneşin doğuşundan batışına kadar geçen süre” anlamında geçmektedir²⁰⁰. Örneğin: “تُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَتُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ” *Geceyi gündüze katarsın, gündüzü de geceye katarsın*²⁰¹.

Sebe' Sûresinde:

“وَقَالَ الَّذِينَ اسْتَضِعُّوا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا بَلْ مَكْرُ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ إِذْ تَأْمُرُونَنَا أَنْ نَكْفُرَ بِاللَّهِ وَنَجْعَلَ لَهُ أَنْدَادًا وَأَسْرُوا النَّدَامَةَ لَمَّا رَأَوْا الْعَذَابَ وَجَعَلْنَا الْأَغْلَالَ فِي أَعْنَاقِ الَّذِينَ كَفَرُوا هَلْ يُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ”

“Hor görülenler büyüklük taslayanlara şöyle cevap verirler: “Bilâkis! Bize Allah'ı inkâr etmemizi ve O'na ortaklar koşmamızı telkin ederken gece gündüz yaptığınız aldatmadan ibaretti.” Sonunda azabı görünce için için yanarlar. Biz de inkârcıların boyunlarına halkalar geçiririz. Onlar ancak yapıp ettiklerinin karşılığını görürler”²⁰².

¹⁹⁶ İbn-i 'Âşûr, *et-Tehrîr we't-tenwîr*, 22/201.

¹⁹⁷ İbn-i Manzûr, *Lisānu'l-'Arab*, 11/607.

¹⁹⁸ İbn-i Manzûr, *Lisānu'l-'Arab*, 5/238.

¹⁹⁹ Nûh 71/5.

²⁰⁰ 'Umar, *el-Mu'camu'l-mawsū'î li alfaz'ıl-Ḳur'an*, 457.

²⁰¹ Âl-i İmrân 3/27.

²⁰² Sebe' 34/33.

Bu ayette *el-leyl* الليل x *en-nehār* النهار zıt çift sözcükleri kullanılarak, zaman bağlamına vurgu yapılmış olayın sürekli bir şekilde devam ettiği ifade edilmek istenmiştir. Kullanılan bu iki ifade ile inkâr edenler gece gündüz devamlı bir şekilde hile ve tuzak kurdukları belirtilmektedir.²⁰³

3.3.4. Adalet Bağlamında Zıtlık

Tablo 2.4. Sebe' suresi adalet bağlamında kullanılan kelimeler

Ayet No	Kelime	Kelimenin Geçtiği Ayet ve Meali
26	يَجْمَعُ x يَفْتَحُ	”قُلْ يَجْمَعُ بَيْنَنَا رَبُّنَا ثُمَّ يَفْتَحُ بَيْنَنَا بِالْحَقِّ وَهُوَ الْفَتَّاحُ الْعَلِيمُ“

a. Yecma 'u يَجْمَعُ Yeftehu يَفْتَحُ

Arapça sözlüklerde:

“toplamak, bir araya getirmek” anlamlarına gelen *yecma 'u* يَجْمَعُ fiili [ج-م-ع] harf kökünden meydana gelmektedir²⁰⁴. Mastarı ise جَمَعَ dir.

Bu kelimenin zıddı olarak geçen *yeftehu* يَفْتَحُ kelimesi ise “açmak, bir şeyi kapalı durumdan kurtarmak” anlamında geçmektedir. Mastarı ise فَتَحَ dir²⁰⁵.

Kur'an'da:

Kur'an'da *yecma 'u* يَجْمَعُ kelimesi “bir araya getirmek, toplamak” anlamında geçmektedir²⁰⁶. Örneğin: “يَوْمَ يَجْمَعُ اللَّهُ الرُّسُلَ فَيَقُولُ مَاذَا أُجِبْتُمْ” “Allah'ın peygamberleri toplayıp da onlara “Size ne cevap verildi?”²⁰⁷.

yeftehu يَفْتَحُ kelimesi ise; “Engeli kaldırmak, açmak” anlamında geçmektedir²⁰⁸. Örneğin: “مَا يَفْتَحُ اللَّهُ لِلنَّاسِ مِنْ رَحْمَةٍ فَلَا مُمْسِكَ لَهَا” “Allah'ın insanlar için açtığı rahmeti kısıbilecek yoktur”²⁰⁹.

Sebe' Sûresinde:

”قُلْ يَجْمَعُ بَيْنَنَا رَبُّنَا ثُمَّ يَفْتَحُ بَيْنَنَا بِالْحَقِّ وَهُوَ الْفَتَّاحُ الْعَلِيمُ“

²⁰³ İbn-i 'Âşûr, *et-Tehrîr we't-tenwîr*, 23/208.

²⁰⁴ İbn-i Manzûr, *Lisānu'l-'Arab*, 8/53.

²⁰⁵ İbn-i Manzûr, *Lisānu'l-'Arab*, 127.

²⁰⁶ 'Umar, *el-Mu'camu'l-mawsū'i li alfaz'il-Kur'an*, 127.

²⁰⁷ el-Mâide 5/109.

²⁰⁸ İbn-i Manzûr, *Lisānu'l-'Arab*, 346.

²⁰⁹ Fâtır 35/2.

“De ki: “Rabbimiz hepimizi kıyamet günü bir araya toplayacak, sonra da aramızda hak ile hüküm verecektir. O gerçeği apaçık ortaya koyan, hakkıyla bilendir”²¹⁰.

Bu ayeti kerimede kullanılan yecme’u يَجْمَعُ bir araya getirmek, toplamak ve yeftehu يَفْتَحُ ayırmak, dağıtmak anlamlarına gelen iki zıt kelime ile Allah kıyamet gününde insanları önce bir araya toplayıp aralarında adaletle hükmedeceğini daha sonra ise cennetlikleri cennete cehennemlikleri de cehenneme göndermek suretiyle aralarını ayıracağını ifade sadedinde bu iki zıt anlamlı kelimeyi adalet bağlamında kullanıldığı görülmektedir.

3.3.5. İman ve İnanç Bağlamında Zıtlık

Tablo 2.5. Sebe’ suresi iman ve inanç bağlamında kullanılan kelimeler

Ayet No	Kelime	Kelimenin Geçtiği Ayet ve Meali
20	صدق x ظن	“وَلَقَدْ صَدَّقَ عَلَيْهِمْ إِبْلِيسُ ظَنَّهُ فَاتَّبَعُوهُ إِلَّا فَرِيقًا مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ”
21	يُؤْمِنُ x شَكَّ	“وَمَا كَانَ لَهُ عَلَيْهِمْ مِنْ سُلْطَانٍ إِلَّا لِنَعْلَمَ مَنْ يُّؤْمِنُ بِالْآخِرَةِ مِمَّنْ هُوَ مِنْهَا فِي شَكٍّ وَرَبُّكَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ حَفِيظٌ”
24	هُدًى x ضَلَالٍ	“قُلْ مَنْ يَزُرُّكُم مِّنَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ قُلِ اللَّهُ وَإِنَّا أَوْ إِيَّاكُمْ لَعَلَىٰ هُدًى أَوْ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ”
50	ضَلَّلْتُ x اهْتَدَيْتُ	“قُلْ إِنْ ضَلَّلْتُ فَإِنَّمَا أَضِلُّ عَلَىٰ نَفْسِي وَإِنِ اهْتَدَيْتُ فِيمَا يُرْسِلُ إِلَيَّ رَبِّي إِنَّهُ سَمِيعٌ قَرِيبٌ”

a. Saddeka صدَّق X Zanne ظَنَّ

Arapça sözlüklerde şaddaka صدَّق fiili (ص-د-ق) kökünden gelip “inanmak, doğrulamak, güvenmek, kabul etmek” anlamlarında geçmektedir²¹¹. Bu fiilin mastarı تصدَّق tır.

Bu fiilin zıddı olarak geçen zanne ظَنَّ fiili ise (ظ-ن-ن) kökünden gelip “zannetti, sandı, bir şeyin olmuş olabileceğine daha çok inandı” manalarında geçmektedir. Bu fiilin mastarı ise ظَنَّ dir²¹².

²¹⁰ Sebe’ 34/26.

²¹¹ İbn-i Manzūr, *Lisānu’l-‘Arab*, 10/193.

²¹² İbn-i Manzūr, *Lisānu’l-‘Arab*, 13/272.

Kur'an'da:

Kur'an'da *saddeka* صَدَّق fiili “inandı, destekledi” anlamlarına gelmektedir²¹³. Örneğin: “بَلْ جَاءَ بِالْحَقِّ وَصَدَّقَ الْمُرْسَلِينَ” “Aksine o, gerçeği getirdi, Allah'ın diğer elçilerini de doğruladı”²¹⁴.

zanne ظَنَّ kelimesi ise²¹⁵;

- “şüphelendi ve inandı”, Örneğin: “وَقَالَ لِلَّذِي ظَنَّ أَنَّهُ نَاجٍ مِّنْهُمَا” “kurtulacağına inandığı kişiye”

- “Bir şeye gerçekten inanmak”, Örneğin: “إِنِّي ظَنَنْتُ أَنِّي مُلَاقٍ حِسَابِيَّةً” “Doğrusu ben, hesabımla karşılaşacağımı zaten bekliyordum”²¹⁶. Gibi anlamlarda kullanılmaktadır.

Sebe' Sûresinde:

“وَلَقَدْ صَدَّقَ عَلَيْهِمْ إِبْلِيسُ ظَنَّهُ فَاتَّبَعُوهُ إِلَّا فَرِيقًا مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ” “Şeytan onlar hakkındaki zannını doğru çıkardı. İnananlardan bir grup dışında hepsi ona uydular”²¹⁷.

Bu ayette kullanılan ve birbirine zıt iki anlam ifade eden صَدَّق doğru söyledi, doğruladı, gerçekleştirdi ve ظَنَّ zannetti, tahminde bulundu kelimeleri ile bir sonraki ayette geçen يُؤْمِنُ iman etti, inandı ve شَكَّ şüphe duydu kelimelerinin de aynı şekilde iman ve inanç bağlamında kullanıldığı ve inanmak ile inanmamak arasındaki farklılığa vurguda bulunulduğu görülmektedir. Burada şeytanın kendine olan imanı ve inancı sayesinde tahminden ibaret olan fikirlerini nasıl gerçeğe dönüştürdüğü ve vesvesenin insanoğlu üzerindeki etkisindedir atıfta bulunulduğu söylenebilir.

Burada Şeytan, Hz. Âdem'in karasız olduğunu ve fısıldamalara kulak astığını anlamıştır. Bundan dolayı, onun neslinden gelecek olanlar kendisinden çok daha güçsüz olabileceğini düşünmüştür. Şeytan ise, kendisine tâbi olacakları tahmininde bulunarak insanoğlunu veya sebe'lileri mutlaka yoldan çıkaracağını ve azdıracığını aklından geçirmiş ve bu fikre inanmıştır.

Oysaki şeytanın onlar üzerinde böyle bir hâkimiyeti söz konusu değildir. Burada şeytana böyle bir şeyin verilmesi tamamen doğru bir maksat içindir. O da ahirete iman edenler ile onun hakkında şüphesi olanları birbirinden ayırt etmek içindir.²¹⁸

²¹³ 'Umar, *el-Mu'camu'l-mawsû'î li alfaz'il-Kur'an*, 272.

²¹⁴ es-Sâffât 37/37.

²¹⁵ 'Umar, *el-Mu'camu'l-mawsû'î li alfaz'il-Kur'an*, 302.

²¹⁶ el-Hâkka 69/20.

²¹⁷ Sebe' 34/20.

²¹⁸ Zemeşşerî, *el-Keşşâf*, 3/578.

Bu ayette geçen صَدَّقَ kelimesindeki dal /د/ sesi şeddeli okunduğunda şeytan insanların kendisine boyun eğdiklerini görünce onların kendisine itaat ettiklerini zannederek üzerlerindeki vesveselerini artırdı ve haklarındaki zannını gerçekleştirdi. Anlamına geldiği görülmektedir²¹⁹.

b. Yu'minu يُؤْمِنُ X Şekkin شَكَّ

Arapça sözlüklerde *yu'minu* يُؤْمِنُ fiili [أ-م-ن] kökünden gelip “korkunun zıddıdır, inanmak, güvende olmak” anlamlarına gelip mastarı ise إيمان kelimesidir.²²⁰

Bu kelimenin zıddı mastar olarak شَكَّ *şekke* [ش-ك-ك] kökünden gelip “kuşku, şüphe, güvensizlik” anlamlarında geçmektedir. Bu kelimenin çoğu ise شَكَّوْكَ kelimesidir²²¹.

Kur'an'da:

Kur'an'da *yu'minu* يُؤْمِنُ kelimesi aşağıdaki anlamlara gelmektedir²²².

- “Tevhid, Allah'ın tek olduğuna inanmak”, Örneğin: “يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيُؤْمِنُونَ بِهِ” “O'na iman ederler ve müminlerin başışlanmasını dilerler”²²³.
- “İnanmak, Tasdiketmek”, Örneğin: “الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ” “(Onlar) gayba iman ederler”²²⁴. *şekke* شَكَّ kelimesi ise; Kur'an'da “şüphe ve terddüt” anlamlarına gelmektedir²²⁵. Örneğin: “إِنْ كُنْتُمْ فِي شَكٍّ مِنْ دِينِي” “Eğer benim dinim hakkında şüpheniz varsa”²²⁶.

Sebe' Sûresinde:

“وَمَا كَانَ لَهُ عَلَيْهِمْ مِنْ سُلْطَانٍ إِلَّا لِنَعْلَمَ مَنْ يُؤْمِنُ بِالْآخِرَةِ مِمَّنْ هُوَ مِنْهَا فِي شَكٍّ وَرَبُّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ حَفِيظٌ”

“Oysa şeytanın onlar üzerinde hiçbir hâkimiyeti yoktu. Ancak ahirete inananları, onun hakkında şüphe içinde bulunanlardan ayırt edelim diye (ona bu fırsatı verdik). Senin Rabbin her şey üzerinde hakiki bir koruyucudur”²²⁷.

Sebe' Sûresinin bu ayetinde bir önceki ayet-i kerime ile bağlantılı olarak İblise verilen vesvese gücünün doğru bir maksat için yani ahirete inanlar ile inanmayanları birbirinden ayırt etmek için olduğu ve iman -inanç bağlamında anlam ifade ettiği görülmektedir. Bu iki

²¹⁹ İbn-i 'Aşûr, *et-Teħrîr we't-tenwîr*, 22/183.

²²⁰ İbn-i Manzûr, *Lisānu'l-'Arab*, 13/21.

²²¹ İbn-i Manzûr, *Lisānu'l-'Arab*, 10/451.

²²² 'Umar, *el-Mu'camu'l-mawsū'î li alfaz'il-Ḳur'an*, 75.

²²³ el-Mü'min 40/7.

²²⁴ el-Bakara 2/3.

²²⁵ 'Umar, *el-Mu'camu'l-mawsū'î li alfaz'il-Ḳur'an*, 262.

²²⁶ Yûnus 10/104.

²²⁷ Sebe' 34/21.

zıt durumu ifade etmek için ise *yu'minu* يُؤْمِنُ ve *şekke* شَكَّ kelimeleri tercih edilmiştir. *Yu'minu* يُؤْمِنُ kelimesi ahirete iman edenleri, *şekke* شَكَّ kelimesi de ahirete inanmayıp ondan şüphe duyanları ifade etmektedir. Çünkü ahireti inkâr edip andan şüphe duymak Allah'a şirk koşmaya denk olarak görülmüştür.²²⁸ Bu açıdan baktığımızda *yu'minu* يُؤْمِنُ ve *şekke* شَكَّ kelimelerinin iman ve inanç bağlamında kullanılan zıt anlamlı kelimeler olduğunu söyleyebiliriz.

c. *Hudā* هُدَى X *Ḍalāl* ضلال

Arapça sözlüklerde:

“Doğru yol, doğru yola gitmek” anlamlarına gelen *hudā* هُدَى kelimesi (ه-د-ي) kökünden gelmektedir. *hudā* هُدَى kelimesi ise هدى fiilinin mastarıdır²²⁹.

Bu kelimenin zıddı olan *Ḍalāl* ضلال ise (ض-ل-ل) kökünden gelip “doğruluktan ayrılmak, sapıtma, ruhi düzensizlik içine düşmek” anlamlarında geçmektedir. *Ḍalāl* ضلال kelimesi ضل fiilinin mastarıdır.

Kur'an'da:

Kur'an'da *hudā* هُدَى kelimesi aşağıdaki anlamlara gelmektedir²³⁰.

- “rehberlik etmek, yol göstermek”, Örneğin: “هُدَى لِّلْمُتَّقِينَ” “O, günahattan sakınanlar için bir rehberdir”²³¹.
- “Rüşt ve kemâl”, Örneğin: “إِنَّهُمْ فِتْيَةٌ آمَنُوا بِرَبِّهِمْ وَزِدْنَاهُمْ هُدًى” “Hakikaten onlar rablerine inanmış gençlerdi; biz de onların doğru yolda yürüyüşlerine katkıda bulunduk”²³².
- “yol”, Örneğin: “فِيهِدُهُمُ اقْتِدَاهُ” “Şu halde onların rehberliğine uy”²³³.

Ḍalāl ضلال kelimesi ise²³⁴;

- “Hata, husran”, Örneğin: “إِنِّي أَرَىٰكَ وَقَوْمَكَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ” “Doğrusu ben seni de kavmini de apaçık bir sapkınlık içinde görüyorum”²³⁵.
- “Kayıp, boşa gitmek”, Örneğin: “وَمَا دُعَاءُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ” “Kâfirlerin duası hep boşa gider”²³⁶. Gibi anlamlara gelmektedir.

²²⁸ İbn-i 'Āşûr, *et-Tehrîr we't-tenwîr*, 22/184.

²²⁹ İbn-i Manzûr, *Lisānu'l-'Arab*, 15/354.

²³⁰ 'Umar, *el-Mu'camu'l-mawsū'î li alfaz'il-Ḳur'an*, 463.

²³¹ el-Bakara 2/2.

²³² el-Kehf 18/13.

²³³ el-En 'âm 6/90.

²³⁴ 'Umar, *el-Mu'camu'l-mawsū'î li alfaz'il-Ḳur'an*, 288.

²³⁵ el-En 'âm 6/74.

Sebe' Sûresi:

“قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ قُلِ اللَّهُ وَإِنَّا أَوْ إِيَّاكُمْ لَعَلَىٰ هُدًى أَوْ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ”

“De ki: "Size göklerden ve yerden kim rızık verir?" De ki: "Allah. O halde ya biz hidayet veya apaçık bir sapıklık üzereyiz, ya da siz!"²³⁷.

Ayette Allah, peygamberine müşriklere karşı mücadele ederken onlara şöyle söylemesini emretti. Deki göklerde ve yerde sizi rızıklandıran kimdir? Sonra o Allah tır. De bu şekilde onların bildikleri ancak dilleri ile söyleyemedikleri bu gerçeği onlara hatırlat. Böylece kimin doğru yol üzere olduğu kimin apaçık bir sapıklık üzere olduğu ortaya çıkmış olsun.²³⁸

Burada kullanılan *hudā* هُدًى ve *ḍalāl* ضلال hidayet ve sapıklık kelimelerinin iman ve inanç bağlamında kullanılarak müşriklerin nasıl bir yanlışlık içerisinde oldukları kendilerine açık bir şekilde hatırlatılmış ve burada geçen hidayet ve dalalet kelimeleri ile inanç yönünden insanların iki hal üzere olabileceklerini bunların arası başka bir hal üzere olamayacaklarını belirtilmiştir. Bu da Allah'ın verdiği nimetleri kabul ederek dosdoğru bir yol yani hidayet üzere olanlar veya verilen nimetleri inkâr ederek dalalet yani sapıklık üzere olanlar. Olarak ifade etmiştir.

ç. *ḍalaltu* ضَلَّتْ x *ihtedeytu* اهْتَدَيْتُ²³⁹

Kur'an'da *ḍalaltu* ضللت kelimesi “kötüye değişmek” anlamında geçmektedir.

Örneğin: “قُلْ لَا أَتَّبِعُ أَهْوَاءَكُمْ قَدْ ضَلَلْتُ إِذًا” “Ben sizin arzularınıza uymam; aksi halde yolumu şaşırıyorum”²⁴⁰; *ihtedeytu* اهْتَدَيْتُ kelimesi ise; “hakka ve doğru yola icap etti”, Örneğin:

“أَمَّنْ لَا يَهْدِي إِلَّا أَنْ يُهْدَىٰ” “yoksa rehberlik edilmedikçe bir başına yolunu bulmaktan bile âciz olan mı” anlamında geçmektedir²⁴¹.

Sebe' Sûresinde:

“قُلْ إِنْ ضَلَلْتُ فَإِنَّمَا أَضِلُّ عَلَىٰ نَفْسِي وَإِنِ اهْتَدَيْتُ فِيمَا يُوحِي إِلَيَّ رَبِّي إِنَّهُ سَمِيعٌ قَرِيبٌ”

²³⁶ er-Ra'd 13/14

²³⁷ Sebe' 34/24.

²³⁸ Zemehşerî, *el-Keşşâf*, 3/581.

²³⁹ Bu kelimelerin sözlükteki anlamları için bkz. *hudā* هُدًى x *ḍalāl* ضلال s. 184.

²⁴⁰ el-En'âm 6/56.

²⁴¹ 'Umar, *el-Mu'camu 'l-mawsū'ī li alfaz 'il-Ḳur'an*, 463.

“De ki: "Ben eğer sapmışsam ancak kendi aleyhime sapmış olurum. Eğer hidayete ermişsem bu da Rabbimin bana vah yettiği sayesinde. Şüphesiz O hakkıyla işitendir, kuluna çok yakındır”²⁴².

Bu ayette; İman ve inanç bağlamında kullanılan *ḍalaltu ضَلَّتُ* ve *ihtedeytu اهْتَدَيْتُ* kelimeleri ile peygamber (s.a.v) in müşriklere karşı söylemiş olduğu bu ifadeler insanların kendisine peygamber olarak iman etmelerinin gerekliliğini vurgulamaktadır. Aksi durumda ise hidayetin sadece Allah’ın elinde olduğu onun dilemesi ile olacağını belirtmektedir. Allah kişinin zararına olan her şeyin; Yani onun için yük ve tehlikeli olan her amelin kendi Yaptıklarından kaynaklandığını, insanın faydasına olan ve ona karşı yarar sağlayan her fiilin ise Allahın hidayet ve muvaffakiyeti ile olduğunu ifade etmiştir.²⁴³

3.3.6. Pişmanlık Bağlamında Zıtlık

Tablo 2.6. Sebe’ suresi pişmanlık bağlamında kullanılan kelimeler

Ayet No	Kelime	Kelimenin Geçtiği Ayet ve Meali
31	استضعفوا x استكبروا	”وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ نُؤْمِنَ بِهَذَا الْقُرْآنِ وَلَا بِالَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَلَوْ تَرَى إِذِ الظَّالِمُونَ مَوْفُورُونَ عِنْدَ رَبِّهِمْ يَرْجِعُ بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ الْقَوْلَ يَقُولُ الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا لَوْلَا أَنْتُمْ لَكُنَّا مُؤْمِنِينَ“
33	استضعفوا x استكبروا	”وَقَالَ الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا بَلْ مَكْرُ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ إِذْ تَأْمُرُونَنَا أَنْ نَكْفُرَ بِاللَّهِ وَنَجْعَلَ لَهُ أَنْدَاداً وَأَسْرُوا النَّدَامَةَ لَمَّا رَأَوُا الْعَذَابَ وَجَعَلْنَا الْأَغْلَالَ فِي أَعْنَاقِ الَّذِينَ كَفَرُوا هَلْ يُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ“
42	نفعاً x ضرراً	”قَالِيَوْمَ لَا يَمْلِكُ بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ نَفْعاً وَلَا ضَرراً وَقُولِ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُوقُوا عَذَابَ النَّارِ الَّتِي كُنْتُمْ بِهَا تُكَذِّبُونَ“

²⁴² Sebe’ 34/50.

²⁴³ Zemeşşerî, *el-Keşşâf*, 3/592-593.

a. *İstüğ'İfu* اِسْتَضْعِفَ X *İstekberu* اِسْتَكْبَرَ

Arapça sözlüklerde: “birini zayıf düşürmek, güçsüz kılmak, birini zayıf görüp ona kötülük yapmak” anlamlarına gelen *istad'afa* اِسْتَضْعَفَ fiili [ض-ع-ف] kökünden türemiştir. Bu fiilin mastarı ise اِسْتِضْعَافٌ dır²⁴⁴.

Bu kelimenin zıddı olan *istekbera* اِسْتَكْبَرَ fiili [ك-ب-ر] kökünden gelip “bir şeyi büyük görmek, büyükmek, böbürlenmek” anlamlarında geçmektedir. Bu fiilin mastarı da اِسْتِكْبَارٌ dır²⁴⁵.

Kur'an'da:

Kur'an'da *istud'ifu* اِسْتَضْعِفَ fiili “zayıf duruma düşen kimse” anlamında geçmektedir²⁴⁶. “وَأَنْتُمْ لَنْ تُؤْمِنُوا أَنْ تَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتَضَعُّوا فِي الْأَرْضِ” “Oysa biz o ülkede güçsüz düşürülenlere lutufta bulunmak... İstiyorduk”²⁴⁷.

istekbere اِسْتَكْبَرَ fiili ise²⁴⁸; “inat olsun diye hak yoluna gitmemek için kibirlenmek” anlamında kullanılmaktadır. Örneğin: “ثُمَّ أَدْبَرَ وَاسْتَكْبَرَ” “En sonunda sırtını dönüp gitti ve kibrine yenildi”²⁴⁹.

Sebe' Sûresinde:

“وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ نُؤْمِنَ بِهَذَا الْقُرْآنِ وَلَا بِالَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَلَوْ تَرَى إِذِ الظَّالِمُونَ مَوْقُوفُونَ عِنْدَ رَبِّهِمْ يَرْجِعُ بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ الْقَوْلَ يَقُولُ الَّذِينَ اسْتَضَعُّوا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا لَوْلَا أَنْتُمْ لَكُنَّا مُؤْمِنِينَ”

“İnkâr edenler,"Biz bu Kur'an'a da ondan önceki kitaplara da asla inanmayız" dediler. Zalimler Rablerinin huzurunda durduruldukları zaman hallerini bir görsen! Birbirlerine laf çevirip dururlar. Zayıf ve güçsüz görülenler, büyüklük taslayanlara, "Siz olmasaydınız biz mutlaka iman eden kimseler olurduk" derler”²⁵⁰.

Bu ayette kullanılan zıt anlamalı kelimeler aldanmak ve pişmanlık bağlamında kullanılmaktadır. Şöyle ki: اِسْتَضْعَفُوا zayıf olanlar, hor görülenler; Dünya hayatında kendilerine büyüklük taslayarak onları Allah'a ortak koşmalarını emredenlere اِسْتَكْبَرُوا karşı pişmanlıklarını dile getirerek gece ve gündüz durmadan yaptığımız şey bizi aldatmaktan ibaretti diyerek ahirette yaşayacakları pişmanlık dile getirilmektedir. Bağlam açısından

²⁴⁴ İbn-i Manzûr, *Lisānu'l-'Arab*, 9/203.

²⁴⁵ İbn-i Manzûr, *Lisānu'l-'Arab*, 5/126.

²⁴⁶ ‘Umar, *el-Mu'camu'l-mawsū'î li alfaz'il-Ḳur'an*, 287.

²⁴⁷ el-Kasas 28/5.

²⁴⁸ ‘Umar, *el-Mu'camu'l-mawsū'î li alfaz'il-Ḳur'an*, 386.

²⁴⁹ el-Müddessir 74/23.

²⁵⁰ Sebe' 34/31.

zayıf olanlar ve büyüklük taslayanlar tabirleri kullanılarak tek tek kasdelilenlerin kimler olduğunu zikretmek yerine kur'an-ın icazına daha uygun olan genelleyici bir ifade tercih edilmiş ve bu iki zıt kavram ile kısaca istenilen mana verilmiş olduğu görülmektedir.

Burada kullanılan استضعفوا zayıf olanlar ve استكبروا büyüklük taslayanlar tabiri birbirinin zıddı olarak bu ayetle birlikte 3 ayette birden aynı anlamda ve aynı bağlamda kullanıldığı görülmektedir. Ayetlerin birbiriyle bağlantılı olarak inkârcıların kıyamet gününü inkâr sadedinde söylemiş oldukları “Eğer doğru söylüyorsanız kıyamet ne zaman gelecek?” sorusuna cevap olarak geldiği görülmektedir. Aynı zamanda arka arkaya gelen (sebe’/ 31,32,33. ayetler) 3 ayette de kıyametin gerçekleşmesi karşısındaki pişmanlıkları açık bir şekilde dile getirilmiş ve sorularına cevabı verilmiştir.

Kendilerini büyük gösterenler doğru yoldan çıkmaları ve diğerlerini de yoldan çıkarmaları için, güçsüz görülenler ise yoldan çıkanlar ve çıkartanların peşlerine düşüp onlara uydukları için pişmanlık duyacakları ifade edilmiştir.²⁵¹

b. Nef‘ X Đarr ضَرَّ نَفْع

Arapça sözlüklerde:

“fayda, kazanç, menfaat sağlamak, yarar” anlamlarına gelen nef‘ نَفْع kelimesi [ن-ف-ع] kökünden gelmektedir. Bu kelime ise نَفَع fiilinin mastarı ve tekili نَفْعَةٌ dir.²⁵²

Bu kelimenin zıddı olan đarr ضَرَّ “kötülük, zarar, kötülüğe yol açan, sağlığı bozan şey, aşırı sıkıntı ve güçlük” anlamlarında geçip [ض-ر-ر] kökünden gelmektedir. Aynı zamanda bu kelime ضَرَّ fiilinin mastarıdır.

Kur'an'da:

Kur'an'da nef‘ نَفْع kelimesi birçok anlamda geçmektedir.²⁵³

- “Hayır ve hidayet”, Örneğin: “قُلْ لَا أَمْلِكُ لِنَفْسِي نَفْعًا وَلَا ضَرًّا” Ben kendim için, Allah'ın “dilediği dışında ne bir fayda elde edebilirim ne de zarardan kurtulabilirim”²⁵⁴.
- “Zafer ve ganimet” , Örneğin: “قُلْ فَمَنْ يَمْلِكُ لَكُمْ مِنَ اللَّهِ شَيْئاً إِنْ أَرَادَ بِكُمْ ضَرًّا أَوْ أَرَادَ بِكُمْ نَفْعًا” “Size bir zarar gelmesini isterse veya size iyilik etmeyi murat ederse, sizin için Allah'a karşı herhangi bir şey yapmaya kimin gücü yeter?”²⁵⁵

²⁵¹ Zemeşşerî, *el-Keşşâf*, 3/588.

²⁵² İbn-i Manzûr, *Lisānu'l-'Arab*, 8/359.

²⁵³ ‘Umar, *el-Mu‘camu'l-mawsū‘ī li alfaz’ıl-‘Qur’an*, 452.

²⁵⁴ el-A ‘râf 7/188.

darr ضَرَّ kelime ise; “zarar vermek” anlamına gelmektedir²⁵⁶. Örneğin:

“وَلَا يَمَلِكُ لَهُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا” “onlara zarar veremediği gibi fayda da sağlayamıyordu!”²⁵⁷

Sebe’ Sûresinde:

“فَالْيَوْمَ لَا يَمَلِكُ بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ نَفْعًا وَلَا ضَرًّا وَقَوْلُ الَّذِينَ ظَلَمُوا ذُوقُوا عَذَابَ النَّارِ الَّتِي كُنْتُمْ بِهَا تُكَذِّبُونَ”

“İşte bugün birbirinize ne fayda ne de zarar verebilirsiniz. Zulmedenlere, Yalanlamakta olduğunuz cehennem azabını tadın” deriz.”²⁵⁸

Bu ayette Allah kıyamet günü hükmünün sadece kendisinde olduğunu kimsenin kimseye ne bir fayda nede bir zarar verebileceğini ayette geçen (ضَرًّا zarar) (نَفْعًا fayda) şeklinde birbirine zıt bu iki kelime ile ifade etmektedir. Ayrıca, inkârcıların nasıl bir Pişmanlık içinde olacaklarını, insanların birbirine fayda veya zarar verebilmelerinin sadece dünya hayatında geçerli olduğu açıkça ifade edilmektedir.²⁵⁹

Aynı zamanda buradaki hitabın müşriklere ve cinlere olduğu söylenebilir. Allah tarafından meleklerle ve cinlere hitaben meleklerle ve cinlere tapanların nasıl bir sapıklık içerisinde oldukları açık bir şekilde dile getirilerek duyacakları pişmanlık ifade edilmiştir. Manası ise sizler dünyada iken meleklerle ve cinlere tapındınız. Dünyada iken cinlerin kendilerine ibadet edenlere fitne çıkarmak ve sapkınlıklarını gerçekleştirmede onlara vesvese vermek suretiyle bazı faydaları dokunmuş olabilir. Ancak bugün onların size ne bir faydası nede bir zararı dokunabilir. Bugün hüküm sadece Allah’a aittir.²⁶⁰ Hitabı karşısında duyulan büyük pişmanlık vurgulanmaktadır.

3.3.7. Rızık Bağlamında Zıtlık

Tablo 2.7. Sebe’ suresi rızık bağlamında kullanılan kelimeler

Ayet No	Kelime	Kelimenin Geçtiği Ayet ve Meali
36	يَقْدِرُ x يبسط	“قُلْ إِنَّ رَبِّي يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ”

²⁵⁵ el-Fetih 48/11.

²⁵⁶ ‘Umar, *el-Mu’camu’l-mawsū’i li alfaz’il-Ḳur’an*, 286.

²⁵⁷ Tâhâ 20/89.

²⁵⁸ Sebe’ 34/42.

²⁵⁹ Zemehşerî, *el-Keşşâf*, 3/586.

²⁶⁰ İbn-i ‘Âşûr, *et-Tehrîr we’t-tenwîr*, 22/223-224.

a. *yebşıtu* يَبْسُطُ *yeğdiru* يَقْدِرُ

Arapça sözlüklerde:

[ب-س-ط] kökünden gelen *yebşıtu* يَبْسُطُ fiili “düzlemek, düzlem durumuna getirmek, sermek, yaymak” anlamlarında geçmektedir. Bu fiilin mastarı ise بَسَطَ dır²⁶¹.

Bu kelimenin zıddı olan *yeğdiru* يَقْدِرُ kelimesi ise: [ق-د-ر] kökünden gelip “bir şeye gücü yetmek, vermek, kolaylaştırmak, rızkı taksim etmek” anlamlarına gelmektedir. Bu fiilin mastarı ise قَدَّرَ dır²⁶².

Kur’an’da:

Kur’an’da *yebşıtu* يَبْسُطُ kelimesi aşağıdaki anlamlarda kullanılmaktadır²⁶³.

- “Bollaştırmak, ferahlatmak”, Örneğin: “اللَّهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ” “Allah dilediği kimselere rızkı bollaştırır da daraltır da”²⁶⁴.

- “İsraf etmek”, Örneğin: “وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ” “Eli sıkı olma, ölçüsüzce eli açık da olma”²⁶⁵

- “Zarar vermek”, Örneğin: “إِذْ هَمَّ قَوْمٌ أَنْ يَبْسُطُوا إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ” “Hani bir kavim size el uzatmaya yeltenmişti”²⁶⁶

yeğdiru يَقْدِرُ kelimesi ise; aşağıdaki anlamlara gelmektedir²⁶⁷.

- “Daraltmak”, Örneğin: “وَأَمَّا إِذَا مَا ابْتَلَيْهِ فَفَدَّرَ عَلَيْهِ رِزْقَهُ” “Onu imtihan edip rızkını daralttığında”²⁶⁸

- “Kudret”, Örneğin: “فَقَدَرْنَا فَنِعْمَ الْقَادِرُونَ” “Ölçüleri biz koyduk; ne de güzel ölçmüşüzdür!”²⁶⁹

- “Yüceltmek”, Örneğin: “وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ” “Onlar Allah’ı gereği gibi takdir edip tanımadılar”²⁷⁰

Sebe’ Sûresinde:

”قُلْ إِنَّ رَبِّي يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ“

“Ey Muhammed, de ki: “Şüphesiz, Rabbim rızkı dilediğine bol verir ve (dilediğine) kısar. Fakat insanların çoğu bilmezler.”²⁷¹

²⁶¹ İbn-i Manzûr, *Lisānu'l-'Arab*, 7/259.

²⁶² İbn-i Manzûr, *Lisānu'l-'Arab*, 5/75.

²⁶³ ‘Umar, *el-Mu'camu'l-mawsū'î li alfaz'il-Kur'an*, 92.

²⁶⁴ er-Ra'd 13/26.

²⁶⁵ el-İsra' 17/29.

²⁶⁶ el-Mâide 5/11.

²⁶⁷ ‘Umar, *el-Mu'camu'l-mawsū'î li alfaz'il-Kur'an*, 365.

²⁶⁸ el-Fecr 89/16.

²⁶⁹ el-Murselât 77/23.

²⁷⁰ el-En'âm 6/91

Bu ayette geçen يَبْسُطُ “bol bol vermek” يَقْدِرُ “kısmak” zıt anlamlı kelimelerdir. Allah, bu kelimeler ile rızkın gördüğü menfaatlara göre istediği gibi paylaştığı bir bağıştan ibaret olduğunu, gerektiğinde isyankâr birine bolluk verip itaatkâr olanın da rızkını kısmaktadır. Allah, zaman zaman bu durumun tam tersini yapmaktadır; bazı zamanlarda da Allah, her iki gruba bolca verdiği gibi bazen de her iki tarafa da azalttığını ifade etmektedir.²⁷²

Aynı zamanda bu ayet bir önceki ayetin manasıyla bağlantılı olarak şunu ifade etmektedir. Rızkın bol veya az olarak takdir edilmesi Allah’ın bu dünyaya koymuş olduğu düzenin dışındadır; Yani doğru ile yanlış arasında hidayet ile dalalet arasındaki gibi bir gereklilik yoktur. Rızkın sebeplerini düşündüğümüzde rızık ile hidayet ve dalalet arasında bir bağlantı bulamazsınız. Çünkü Allah rızkı asi olan birine bol verip itaat eden birine az verebileceği gibi bunun tam tersini yapması da mümkündür.²⁷³

3.3.8. İbadet Bağlamında Zıtlık.

Tablo 2.8. Sebe’ suresi ibadet bağlamında kullanılan kelimeler

Ayet No	Kelime	Kelimenin Geçtiği Ayet ve Meali
46	مثنى x فرادى	”قُلْ إِنَّمَا أَعْطُكُمْ بِوَاحِدَةٍ أَنْ تَقُومُوا لِلَّهِ مِثْلَىٰ خَمْسَةٍ وَأَنْ تَتَفَكَّرُوا مَا بِصَاحِبِكُمْ مِنْ جِنَّةٍ إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ لَّكُمْ بَيْنَ يَدَيْ عَذَابٍ شَدِيدٍ“

a. *Mešnā* مثنى *Furādā* فرادى

”قُلْ إِنَّمَا أَعْطُكُمْ بِوَاحِدَةٍ أَنْ تَقُومُوا لِلَّهِ مِثْلَىٰ خَمْسَةٍ وَأَنْ تَتَفَكَّرُوا مَا بِصَاحِبِكُمْ مِنْ جِنَّةٍ إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ لَّكُمْ بَيْنَ يَدَيْ عَذَابٍ شَدِيدٍ“

“(Ey Muhammed!) De ki: "Ben size ancak bir tek şeyi, Allah için ikişer ikişer, teker teker kalkıp düşünmenizi öğütliyorum. Arkadaşınız Muhammed'de cinnetten eser yoktur. O şiddetli bir azaptan önce sizin için ancak bir uyarıcıdır.”²⁷⁴

Arapça sözlüklerde:

mešnā مثنى kelimesi [ث-ن-ي] kökünden gelip “ikişer ikişer” anlamında geçmektedir²⁷⁵.

²⁷¹ Sebe’ 34/36.

²⁷² Zemeşşerî, *el-Keşşâf*, 3/586.

²⁷³ İbn-i ‘Aşûr, *et-Tehrîr we’t-tenwîr*, 22/213

²⁷⁴ Sebe’ 34/46.

Bu kelimenin zıddı olan فرادی *furādā* ise, [ف-ر-د] kökünden gelip “teker teker, birbiri ardınca gelme”²⁷⁶.

Kur’an’da:

mešnā مثنى kelimesi “ikişer ikişer” anlamında geçmek ile beraber Kur’an’da bu kelimenin yapısının Kur’an’da tek örneği Sebe’ sûresinde bulunmaktadır²⁷⁷. فرادی *furādā* kelimesi ise,

- “tek”, Örneğin: “وَلَقَدْ جِئْتُمُونَا فُرَادَى كَمَا خَلَقْنَاكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ” “Andolsun ki, sizi ilk defa yarattığımız gibi teker teker bize geleceksiniz”²⁷⁸

- “yalnız”, “وَنَرْتُهُ مَا يَقُولُ وَيَأْتِينَا فَرْدًا” “kendisi de tek başına bize gelecek” (Meryem sûresi: 80)

Sebe’ Sûresinde:

Geçen ayette, Allah ibadet konusunda bir arkadaştan destek alınabileceğini veya insanın tek başına ibadet edebileceğini söylediğinde: *mesnā* مثنى kelimesi فرادی *furādā* kelimesinin önüne geçmektedir. Bunun sebebi ise birinden destek almanın daha iyi olduğunun düşünülmesidir²⁷⁹.

Bu ayette ibadet bağlamında مثنى ikişer ikişer, فرادی teker teker kelimeleri tercih edilmiştir. Bu çift zıt sözcükleri kullanılarak Allaha ibadet etmek hem kişinin tek başına olarak hem gruplar halinde olarak yapılabileceğini ifade etmektedir.

a. *yubdi’u* يُبْدِي x *yu’ıdu* يُعِيدُ

Arapça sözlüklerde Anlamı:

yubdi’u يُبْدِي kelimesi [ب-د-أ] kökünden gelip “başlamak, bir işe girişmek, yürür duruma girmek,” gibi anlamlara gelmektedir. Geçen ayette *yubdi’u* يُبْدِي kelimesi şimdiki zamanın edilgen halinde kullanılmaktadır. Bu fiilin mastarı ise إبداء dir.²⁸⁰

Bu kelimenin zıddı *yu’ıdu* يُعِيدُ kelimesi [ع-و-د] kökünde türetilip “aynı olayın tekrarlanması, geri çevirmek, döndürmek, yenilemek” gibi anlamlara gelmektedir. Bu

²⁷⁵ İbn-i Manzūr, *Lisānu’l-‘Arab*, 14/118.

²⁷⁶ İbn-i Manzūr, *Lisānu’l-‘Arab*, 3/332.

²⁷⁷ ‘Umar, *el-Mu‘camu’l-mawsū‘i li alfaz’ıl-‘Kur’an*, 118.

²⁷⁸ el-En‘ām 6/94.

²⁷⁹ İbn-i ‘Aşūr, *et-Tehrîr we’t-tenwîr*, 23/231.

²⁸⁰ İbn-i Manzūr, *Lisānu’l-‘Arab*, 1/27.

kelime geçen ayette şimdiki zamanın edilgen halinde kullanılmaktadır.²⁸¹ Bu fiilin mastarı ise, إعادة'dir.

Kur'an'da Anlamı:

Kur'an'da *yubdi'u* يُبْدِي kelimesi "Yaratmak" anlamında geçmektedir²⁸². Örneğin: "أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّهُمْ إِن يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ يَرْجُمُوكُمْ أَوْ يُعِيدُوكُمْ فِي مِلَّتِهِمْ" "Çünkü onlar eğer sizi ele geçirirlerse ya taşlayarak öldürürler ya da kendi dinlerine döndürürler"²⁸⁵ "كَيْفَ يُبْدِيُ اللَّهُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ أَوَلَمْ يَرَوْا كَيْفَ يُبْدِيُ اللَّهُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ" "Peki onlar, Allah'ın yaratmayı nasıl başlattığını, sonra onu ardarda sürdürdüğünü görmezler mi?"²⁸³.

yu 'tdu يُعِيدُ kelimesi ise²⁸⁴;

- "Geri döndürmek", Örneğin: "أَتَنْهَمُ إِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ يَرْجُمُوكُمْ أَوْ يُعِيدُوكُمْ فِي مِلَّتِهِمْ" "Çünkü onlar eğer sizi ele geçirirlerse ya taşlayarak öldürürler ya da kendi dinlerine döndürürler"²⁸⁵
- "Dirilmek" "إِنَّهُ يَبْدُو الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ" "O, baştan yaratır, sonra da yaratmayı tekrar eder"²⁸⁶

Sebe' Sûresinde Anlamı ve Bağlamı:

"قُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَمَا يُبْدِيُ الْبَاطِلُ وَمَا يُعِيدُ"

"De ki: "Hak geldi. Artık batıl yeni bir şey ortaya çıkaramaz, eskiyi de geri getiremez."
(49)

Bu ayette Allah, Kur'an için hak kelimesini kullanmaktadır. Dolayısıyla kur'an'ın inmesi ile ve İslam'ın gelmesi ile batılın temelden yok olacağı ifade edilmektedir.

Bu bağlamda zıt çift *yubdi'u* يُبْدِي ile *yu 'tdu* يُعِيد sözcükleri kullanarak Allah'ın, doğruları ve yanlışları birbirinden nasıl ayırdığı ve doğrunun olduğu yerde batılın olması veya tekrardan ortaya çıkarılmasının mümkün olmadığı ifade edilmektedir.

3.3.9. Doğru Ve Yanlış Bağlamında Zıtlık

Tablo 2.9. Sebe' suresi doğru ve yanlış bağlamında kullanılan kelimeler

Ayet No	Kelime	Kelimenin Geçtiği Ayet ve Meali
49	الحق x الباطل يبدي x يعيد	"قُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَمَا يُبْدِيُ الْبَاطِلُ وَمَا يُعِيدُ"

²⁸¹ İbn-i Manzûr, *Lisānu'l-'Arab*, 3/361.

²⁸² Umar, *el-Mu'camu'l-mawsū'ī li alfaz'il-Ḳur'an*, 87.

²⁸³ el-'Ankebût 29/91.

²⁸⁴ Umar, *el-Mu'camu'l-mawsū'ī li alfaz'il-Ḳur'an*, 328.

²⁸⁵ el-Kehf 18/20.

²⁸⁶ Yûnus 10/4.

a. *El-Ḥaḫḫ* الحق *El-Baṭıl* الباطل

Arapça sözlüklerde:

el-ḫaḫḫ الحق kelimesi [ح-ق-ق] kökünden gelip “batılın zıddıdır, hak, doğru söz” anlamlarında geçmektedir. Bu kelimenin çoğulu ise, حقائق, حقوق, حفاق dur²⁸⁷.

Bu kelimenin zıddı olan *el-baṭıl* الباطل ise, [ب-ط-ل] kökünden isim-i fail olarak türetilip “batıl, palavra, uydurma, çürük ve temelsiz” anlamlarına gelmektedir²⁸⁸. Fiil olarak يبطّل ve mastarı ise بَطَّلْنَا، بَطُّوْا و بَطَّلَانَا dır.

Kur’an’da:

Kur’an’da *el-ḫaḫḫ* الحق kelimesi aşağıdaki anlamlara gelmektedir²⁸⁹.

- “İnkâr Edilmeyen Doğru”, Örneğin: “فَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ” “Allah’tan gelen gerçek olduğunu bilirler”²⁹⁰
- “Kur’an”, Örneğin: “كَذَّبُوا بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ” “Ayrıca bunlar gerçeği kendilerine geldiğinde hemen yalanladılar”²⁹¹
- “Adalet”, Örneğin: “خَلَقَ اللَّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ” “Allah gökleri ve yeri hikmet ve fayda esasına göre yarattı”²⁹²
- “Borç”, Örneğin: “وَأُئِمِّلُ الَّذِي عَلَيْهِ الْحَقُّ” “Rabbi olan Allah’tan korksun ve borçtan hiçbir şeyi eksik bırakmasın”²⁹³
- “Daim Olan”, Örneğin: “وَرُدُّوْا إِلَى اللَّهِ مَوْلِيَهُمْ الْحَقِّ” “Gerçek mevlâları olan Allah’ın huzuruna götürülecekler”²⁹⁴
- “Şüphesi Olmayan, gerçek”, Örneğin: “إِنَّ ذَلِكَ لَحَقٌّ تَخَاصُمُ أَهْلِ النَّارِ” “İşte bu, yani cehennem ehlinin birbiriyle çekişmesi olayı bir hakikattir”²⁹⁵
- “Zekât”, Örneğin: “وَأْتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ” “Hasat günü de hakkını verin”²⁹⁶
- “İhsan Etmek”, Örneğin: “وَاتِذَا ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ” “Akrabaya, yoksula ve yolcuya hakkını ver”²⁹⁷

el-baṭıl kelimesi ise²⁹⁸;

²⁸⁷ İbn-i Manzûr, *Lisānu'l-'Arab*, 10/49.

²⁸⁸ İbn-i Manzûr, *Lisānu'l-'Arab*, 11/56.

²⁸⁹ ‘Umar, *el-Mu’camu'l-mawsū’ī li alfaz’il-Ḳur’an*, 149.

²⁹⁰ el-Bakara 2/26.

²⁹¹ Kâf 50/5.

²⁹² el-‘Ankebût 29/44.

²⁹³ el-Bakara 2/282.

²⁹⁴ Yûnus 10/30.

²⁹⁵ Sâd 38/64.

²⁹⁶ el-En’âm 6/141.

²⁹⁷ el-İsra’ 17/26.

²⁹⁸ ‘Umar, *el-Mu’camu'l-mawsū’ī li alfaz’il-Ḳur’an*, 96.

- “Yalancılık”, Örneğin: “وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ” “Mallarınızı aranızda haksızlıkla yemeyin.”²⁹⁹
- “Sapıtmak”, Örneğin: “لِيُحِقَّ الْحَقَّ وَيُبْطِلَ الْبَاطِلَ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ” “böylece günah yolunu tutanların hoşlarına gitmese de hakkı hâkim, bâtılı geçersiz kılsın!”³⁰⁰
- “Boş”, Örneğin: “وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا بَاطِلًا” “Göğü, yeri ve ikisi arasındakileri boş yere yaratmadık.”³⁰¹
- “İblis, Şeytan”, Örneğin: “لَا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ” “Asılsız bir şey ona ne önünden ne arkasından yaklaşabilir.”³⁰²
- “Batıl olan herşey”, Örneğin: “وَأَنْ مَا يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ هُوَ الْبَاطِلُ” “O’nun dışında yalvarıp taptıkları ise bâtılın ta kendisidir.”³⁰³

Sebe’ Sûresinde:

”قُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَمَا يُبْدِئُ الْبَاطِلُ وَمَا يُعِيدُ“

“De ki: "Hak geldi. Artık batıl yeni bir şey ortaya çıkaramaz, eskiyi de geri getiremez.”

(49)

Bu ayette geçen zıt çift sözcüklerden önceliğin hakka verildiği ve hakkın hakikatin nerde ve ne zaman olursa olsun üstün olduğunu cümle yapısı itibari ile ifade etmektedir. Hakkın zıddı olan *batıl* ikinci planda zikredilerek batılın her zaman ikinci planda kaldığı anlaşılmaktadır.

b. *yubdi’u* يُبْدِئُ x *yu’idu* يُعِيدُ

Arapça sözlüklerde Anlamı:

yubdi’u يُبْدِئُ kelimesi [ب-د-أ] kökünden gelip “başlamak, bir işe girişmek, yürür duruma girmek,” gibi anlamlara gelmektedir. Geçen ayette *yubdi’u* يُبْدِئُ kelimesi şimdiki zamanın edilgen halinde kullanılmaktadır. Bu fiilin mastarı ise إبداء dir.³⁰⁴

Bu kelimenin zıddı *yu’idu* يُعِيدُ kelimesi [ع-و-د] kökünde türetilip “aynı olayın tekrarlanması, geri çevirmek, döndürmek, yenilemek” gibi anlamlara gelmektedir. Bu

²⁹⁹ el-Bakara 2/188.

³⁰⁰ el-Enfâl 8/8.

³⁰¹ Sâd 38/27.

³⁰² Fussilet 41/42.

³⁰³ el-Hac 22/62.

³⁰⁴ İbn-i Manzûr, Lisānu’l-‘Arab, 1/27.

kelime geçen ayette şimdiki zamanın edilgen halinde kullanılmaktadır.³⁰⁵ Bu fiilin mastarı ise, إعادة'dir.

Kur'an'da Anlamı:

Kur'an'da *yubdi'u* يُبْدِي kelimesi "Yaratmak" anlamında geçmektedir³⁰⁶. Örneğin: "أَوَلَمْ يَرَوْا "كَيْفَ يُبْدِيُ اللَّهُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ أَوَلَمْ يَرَوْا كَيْفَ يُبْدِيُ اللَّهُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ" *"Peki onlar, Allah'ın yaratmayı nasıl başlattığını, sonra onu ardarda sürdürdüğünü görmezler mi?"*³⁰⁷.

yu t̄du يُعِيدُ kelimesi ise³⁰⁸;

- "Geri döndürmek", Örneğin: "أَنَّهُمْ إِنْ يَطَّهَرُوا عَلَيْكُمْ يَرْجُمُوكُمْ أَوْ يُعِيدُوكُمْ فِي مِلَّتِهِمْ" *"Çünkü onlar eğer sizi ele geçirirlerse ya taşlayarak öldürürler ya da kendi dinlerine döndürürler"*³⁰⁹
- "Dirilmek" *"إِنَّهُ يَبْدُو الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ"*, "O, baştan yaratır, sonra da yaratmayı tekrar eder"³¹⁰

Sebe' Sûresinde Anlamı ve Bağlamı:

"قُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَمَا يُبْدِيُ الْبَاطِلُ وَمَا يُعِيدُ"

"De ki: "Hak geldi. Artık batıl yeni bir şey ortaya çıkaramaz, eskiyi de geri getiremez."
(49)

Bu ayette Allah, Kur'an için hak kelimesini kullanmaktadır. Dolayısıyla kur'an'ın inmesi ile ve İslam'ın gelmesi ile batılın temelden yok olacağı ifade edilmektedir.

Bu bağlamda birbirine zıt olan *yubdi'u* يُبْدِي ile *yu t̄du* يُعِيد sözcükleri kullanarak Allah'ın, doğruları ve yanlışları birbirinden nasıl ayırdığı ve doğrunun olduğu yerde batılın olması veya tekrardan ortaya çıkarılmasının mümkün olmadığı ifade edilmektedir.

³⁰⁵ İbn-i Manzûr, *Lisānu'l-'Arab*, 3/361.

³⁰⁶ Umar, *el-Mu'camu'l-mawsū'î li alfaz'il-Ḳur'an*, 87.

³⁰⁷ el-'Ankebût 29/91.

³⁰⁸ Umar, *el-Mu'camu'l-mawsū'î li alfaz'il-Ḳur'an*, 328.

³⁰⁹ el-Kehf 18/20.

³¹⁰ Yûnus 10/4.

el- Eddād olan kelimelerin bağlam yönünden ifade ettikleri anlamlar ortaya çıkartılmıştır.

Bunlardan

- Şirk bağlamında *أندادا endada*
- Pişmanlık bağlamında *أسروا eserru*
- Mükâfat ve karşılık bağlamında *الضعف ed-de'f* kelimesi

el-Teḏād ile ilgili tesbit edilen bağlamlar ise şunlardır:

- Kapsamlılık bağlamı: *خَلَقَهُمْ أَيْدِيَهُمْ , أَكْبَرُ أَصْعَرُ , يَعْرِجُ يَنْزِلُ , يَلِجُ يَخْرُجُ , السَّمَوَاتِ الْأَرْضِ*
- Genişlik ve Büyüklük bağlamı: *شِمَالٍ x يَمِينِ*
- Zaman bağlamı: *النَّهَارِ x اللَّيْلِ , تَسْتَقْدِمُونَ x تَسْتَأْخِرُونَ , أَيَّامًا x لَيَالِي , عُدُوها x وَرَوَّاحُهَا*
- Adalet bağlamı: *يَجْمَعُ x يَفْتَحُ*
- İman ve İnanç bağlamı: *هُدًى x ضَلَالٍ , يُؤْمِنُ x شَكٌّ , صدق x ظن*
- Pişmanlık bağlamı: *استكبروا x استضعفوا , نفعًا x ضرًا*
- Rızık bağlamı: *يبسط x يقدّر*
- İbadet bağlamı: *فرادى x مثنى*
- Doğru ve Yanlış bağlamı: *بيدئُ x يعيد , الحق x الباطل*

Olmak üzere toplam 13 bağlam tespit edilmiş ve ayetlerin anlaşılması konusunda sağlamış oldukları anlam farklılıklarının neler olduğu aktarılmaya çalışılmıştır.

Son olarak Kur'an-ı daha iyi anlamaya yönelik bu gibi çalışmaların daha da artırılarak devam etmesi, farklı alanlarda yapılan bu çalışmaların Kur'an-ın anlam zenginliğine katkıda bulunması amacı ile daha da geliştirilmesinin gerekli olduğu anlaşılmaktadır.

5. KAYNAKLAR

- Aarts, Bas – McMahon, April. *The Handbook of English Linguistics*. Hoboken: Blackwell Publishing Ltd, 2006.
- Abdu't-Tewwāb, Ramađan. *Fuṣūl fi fikhı'l-'Arabiyye*. Kahire: Mektebetu'l-Hancī, 1987.
- Akdemir, Hikmet. *Belagat Terimleri Ansiklopedisi*. İzmir: Nil Yayınları, 1999.
- Aksan, Doğan. *Anlambilim*. Ankara: Engin Yayınları, 2020.
- Aksan, Doğan. *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2. Basım, 2003.
- Akşehirli, Soner. “Eş Kullanım Varsayımına Göre Türkçede Kurallı Anlamlılık”. 30. *Ulusal Dilbilim Kurultayı*. ed. Bahtiyar Makaroğlu vd. 1/289-297. Ankara: Dilbilim Derneği Yayınları, 2017.
- Akşehirli, Soner. “Türkçede Bağımlı Anlamlılık”. *Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi* 4/1 (2018), 41-60.
- Āl Yāsīn, Muħemmed. *el-Eđđād fi'l-Luğeti'l-'Arabiyye*. Bağdat: el-Me'āref, 1974.
- 'Ali el-Luđewī, Ebu't-Ṭayyib 'Abdulwāhid. *Kitābu'l-eđđād fi kelāmi'l-'Arab*. thk. İzzet Hasen. Dimeşk: Dār Talās, 1996.
- 'Ālūsī, řehābeddīn. *Ruħu'l-me'ānī*. thk. Muħemmed Ĥuseyin el-'Arab. Beyrut: Dāru'l-Fikir, 1994.
- Anton, John. *Aristotle's Theory of Contrariety*. London: Routledge and Paul, 1985.
- Besyūnī, Abdulfettāh Feyyūd. *İlmu'l-bedi*. Kahire: Mu'ssesetu'l-Muħtār li'n-Neřir, 2008.
- Caħız, Ebu 'Uthmān 'Amr b. Baħr. *el-Meħāsin we'l-eđđād*. Beyrut: Dār Mektebet Hilāl, ts.
- Cerrahođlu, İsmail. *Tefsir Usūlü*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1985.
- Cevizci, Ahmet. *Felsefe Sözlüğü*. Ankara: Ekin Yayınları, 3. Basım, 1996.
- Cruse, Alan. *Meaning in Language, An Introduction to Semantics and Pragmatics*. New York: Oxford University Press, 2000.
- Çelebi, Muharrem. “Ezdād”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslām Ansiklopedisi*. Erişim 19 Haziran 2013. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ezdad>

- Dikici, İsmail Zeki. *Çeviri ve Dilbilim İlişkisi*. Muğla: Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Dilçin, Cem. *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009.
- Dinar, Talat. *Türkiye Türkçesinde Söz İçi Karşıtlık*. Ankara: Gazi Kitabevi, 2018.
- Durmuş, İsmail. “Tezat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 28 Ocak 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/tezat--edebiyat#1>
- Ebcim, Alparslan. *Zıtlık Kavramının Sanatın Araç Olarak Kullanımıyla Heykel Sanatında Sorgulanması*. Mersin: Mersin Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- İsfahanî, Ragıb. *Müfredât Kur'an Kavramları Sözlüğü*. çev. Abdullah Güneş – Mehmet Yolcu. İstanbul: Çıra Yayınları, 2010.
- Eren, Hasan. *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu, 11. Basım, 1988.
- Feyrüz Âbādî, Mecdu'd-Dîn Muhammed. *Başâir zewî't-temyyîz fî leṭâ'if'l-Kitâbi'l-'Azîz*. thk. Şādî Muhammed Ṭahâwî – 'Abdu'l-'Alîm. Kahire: y.y., 1996.
- Gökkır, Necmettin. “Tefsir Usulünde “Lafız-Mana” İlişkisinin Tespiti ve Bağlam Bilgisinin Önemi”. *Tarih ve Günümüzde Kuran İlimleri ve Tefsir Usulü*. ed. Bilal Gökkır vd. 333-344. Ankara: Kur'an ve Tefsir Akademisi, 2009.
- Ḥammudî, Şubḥî. *el-Muncid fî'l-Luġati'l-'Arabîyyeti'l-Mu'âşırâ*. Beyrut: Dâr'ul-Meşrek, 2000.
- Hançerlioġlu, Orhan. *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 10. Basım, 1996.
- Hemezânî, 'Abdur-Raḥmân b. 'İsâ. *el-Elfâz el-kitâbiyye*. Beyrut: el-Âbâ'i'l-Yesü'îyyîn, 8. Basım, 1911.
- Hermann, Douglas vd. “Comprehension of Antonymy and the Generality of Categorization Models”. *Journal of Experimental Psychology: Human Learning and Memory* 5/6 (1979), 585-597.
- İşfehânî, er-Ragîb Muhammed. *el-Mufredât fî ġarîbi'l-Ḳur'ân*. thk. Muhammed Halil İtani. Makkah: Nizâr Muştafâ'l-Bâz, ts.
- İşıdan, Abdulmuttalip – Aldyab, Ahmad. “Arap Dilinde Ezdad”. *Uluslararası Bilim Kültür ve Spor Dergisi* 3/12 (2015), 123-128. <https://doi.org/10.14486/IJSCS367>

- İbn-i 'Âşūr, et-Tāhir Muḥemmed. *et-Teḥrīr we't-Tenwīr*. Tunus: ed-Dāru't-Tunusiyye, 1984.
- İbn-i Dureyd, Ebū Bekir Muḥemmed. *Cemheratu'l-luġe*. thk. Remzi Munīr Ba'lebekkī. Beyrut: Dāru'l-'İlm li'l-Melāyīn, 1987.
- İbn-i Fāris, Aḥmed el- Kazwinī. *eş-Şāhibī fi fikhı'l-luġe ve suneni'l-'Arab fi kelamihā*. thk. Aḥmed Saqr. Kahire: Mektebetu 'İsā'l-Bābī el-Ḥelebī, ts.
- İbn-i Fāris, Aḥmed el- Kazwinī. *Maḳayīsu'l-luġe*. thk. Abdu's-Selam Ḥarūn. Suriye: Dār'ul-Fikr, 1979.
- İbn-i Manzūr, Cemāl'd-Dīn Muḥammed b. Mukrem. *Lisānu'l-'Arab*. nşr. Abdullah Ali el-Kebīr. 15 Cilt. Kahire: Dār Şāder, 1993.
- İbnu'l-Enbārī, Ebū Bekir Muḥammed b. Kāsım. *Kitābu'l-eḳḳād*. thk. Muḥammed Ebu'l-Faḳl İbrāhīm. Beyrut: el-Mektebetu'l-'Asriyye, 1987.
- İbrahim, Receb 'Abdu'l-Cewād. *Dirāsāt fi'd-delāle we'l-mu'cem*. Kahire: Dār Ğarīb, 2001.
- Jones, Steven. *Antonymy: A Corpus- Based Perspective*. London: Routledge, 2002.
- Karaağaç, Güney. *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2013.
- Karaman, Burcu İlkey. "Türkçe'de Anlam Karşıtlığı". *Turkish Studies* 4/8 (2009), 1642-1651.
- Kartal, Ahmet. "Türk Edebiyatında Belâgat Çalışmaları ve "Tezâd" ve "Telmîh" Sanatlarına Eleştirel Bir Bakış". *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 16/1 (2007), 413-428.
- Kaṭṭan, Mennā'ī. *Mebahith fi 'ulūmi'l-Ḳur'an*. Riyad: Ma'arif, 2002.
- Kavak, Fadime. "Arap Dilinde Ezdād Olgusu", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21/2 (2012), 121-139.
- Kirman, Ümral. *Dede Korkut Anlatılarının Karşıtlıklar Kuramına Göre Çözümlemesi ve Bu Kuramın Anlatı Öğretiminde Kullanımı*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2004.

- Kocaman, Ahmet. "Dilde Bağlam ve Anlam İlişkileri Üzerine". *Türk Dili Dergisi* 39/332 (1979), 397-401.
- Kur'ân-ı Kerîm Meâli*. çev. Halil Altuntaş – Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. Basım, 2009.
- Qurṭubî, Muḥemmed b. Aḥmed el-Anşārî. *el-Cami'u li-aḥkâmi'l-Ḳur'an*. thk. 'Abdullah e't-Turkî. Beyrut: y.y., 1989.
- Qurṭub, Ebû 'Ali Muḥammed b. el-Mustenîr. *Kitābu'l-eḏḏād*. thk. Ḥannā Ḥaddād. Riyad: Dāru'l'Ulūm, 1984.
- Lyons, John. *Semantics*. New York: Cambridge University Press, 1977.
- Muehleisen, Victoria Lynn. *Antonymy and Semantic Range in English*. Illinois: Northwestern University, Philosophy PhD Program, Doktora Tezi, 1997.
- Munâ, ez-Zehrâ'. *Zâhiretu't-teḏād fi luġati'd-dād we etheruha fi tefsîri'l-Ḳur'ani'l-Kerîm*. Cezayir: Cezayir Üniversitesi, Arap Dili ve Belaġatı Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Murphy, Lynne. *Semantic Relations and the Lexicon*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
- er-Râzî, Faḥrud'-Dîn. *Mefatiḥu'l Ğeyb*. çev. Suat Yıldırım vd. Ankara: Akçaġ Yayınları, 1988.
- Rickman, Patrick. *Anlama ve İnsan Bilimleri*. çev. Mehmet Daġ. Ankara: Etüt Yayınları, 2000.
- Saġlık, Gürcü Selcan. "Türk Dilinde Yön Gösteren Karşıtlıklar Aşağı: Yukarı Sözcükleri". *Modern Türklük Araştırma Dergisi* 6/3 (2009), 18-32.
- Sahilî, Munâ Suleymân. *et-Teḏād fi'n-neḫdi'l-edebî ma' dirāse taṭbikiyye min ūri Ebi Tammam*. Bengazi: Cāmi'et Ḳār, 1996.
- Saraç, Yekta. *Klâsik Edebiyat Bilgisi Belâgat*. İstanbul: Gökkuşbe Yayınları, 2010.
- Sazak, Şerife. *Türkiye Türkçesinde Karşıtlık İşlevli Söz Dizimsel Yapılar*. Ankara: Gazi Kitabevi Yayınları, 2021.
- Serçe, Hasan. *Sebe Sûresinin Konulu Tefsiri*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009.

- Sicistānī, Ebū Ḥātim Sehl vd. *Theḷāthetu kutub fi'l-Eḏḏād*, nşr. August Haffner. Beyrut: el-Matba'atu'l-Kāthūlīkiyye li'l-Ābā'i'l-Yesū'iyīn, 1912.
- Suyūfī, Celālu'd-Dīn Abdu'r-Raḥmān. *el-İtkān fi 'ulūmi'l- Qur'an*. thk. Arnaūt Şu'eyb. Beyrut: Mu'essesetu'r-Risāle, 2008.
- Suyūfī, Celālu'd-Dīn Abdu'r-Raḥmān. *el-Mūzahir fi 'ulūmi'l-luġe*. Beyrut: Dāru'l-Fikr, 1998.
- Suyūfī, Celālu'd-Dīn Abdu'r-Raḥmān. *Esbābu'n-nuzūl*. Beyrut: Mu'essesetu'l-Kutubi'th-Thekāfiyye, 2002.
- Ṭaberī, Muḥemmed b. Cerīr. *Tāriḥu't-Ṭaberī*. thk. Muḥemmed İbrāhīm. Mısır: Dāru'l Me'ārif, ts.
- Tarlan, Ali Nihad. *Edebiyāt Meseleleri*. İstanbul: Ötüken, 1981.
- 'Umar, Aḥmed Muḥtār. *el-Mu'cemu'l-mewsū'ī li alfaẓi'l-Ḳur'ani'l-Kerīm we kırā'ātihi*. Suudi Arabistan: Mu'esset Suṭūr, 2002.
- 'Umar, Aḥmed Muḥtār. *İlmu'd-Delāle*. Kahire: 'Ālemu'l-Kutub, 2. Basım, 1998.
- 'Umar, Aḥmed Muḥtar. *Mu'camu'l-luġati'l-Arabiyyeti'l-Mu'aşır*. Mısır: 'Ālemu'l-Kutub, 2008.
- Wāfī, 'Ali 'Abdu'l-Wāḥid. *Fıḳhu'l-luġe*. Kahire: Dāru Nehḏati, 1972.
- Willners, Caroline. *Antonyms in Context: A Corpus-Based Semantic Analysis of Swedish Descriptive Adjectives*. Lund: Lund Univ Press, 2001.
- Yaḳūb, es-Seyyid Bekir. *Nuşūş fi fiḳhi'l-Luġeti'l-'Arabiyye*. Beyrut: Dāru'n-Nahdati'l-'Arabiyye, 1970.
- Zemeḥşerī, Ebu'l-Ḳasım Cāru'llah Mahmūd el-Ḥārizmī. *el-Keşşāf*. thk. Aḥmed Muştafā. Kahire: Dāru'n-Neşir li't-Turāth, 1987.
- Zidān, 'Abdu'l-Cebbār. *el-'eḏḏād fi'l-Ḳur'ani'l-Kerīm*. Musul: y.y., 2005.

Zekerriye BALCI

Yüksek Lisans Tezi

YOZGAT 2024

**T.C.
YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**